

Margreet vervult de wet

Constant van Wessem

bron

Constant van Wessem, *Margreet vervult de wet*. Van Loghum Slaterus, Arnhem 1936

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/wess008marg01_01/colofon.php

Let op: werken die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn.

ADA HONDIUS OPGEDRAGEN

Die Ehrfurcht vor dem Leben erfordert, so in den Kampf zu ziehen, dass man nicht von vornherein weiss ob man siegen wird.

HARTMANN

Proloog

Eeuwen geleden is het zoo geschied, dat een vrouw, de Dolle Griet, in de groteske bewapening van een gepantserde arm en een gepantserd been, maar met het verwoede zwaard der verdelging in de vuist, de Hel heeft berend, aangeblazen tot een hitte van haat, verschrikkelijker dan de woede der duivelen in hun vergeefsche teweerstelling tegen haar stormloop, die hen verpletterde, vertrapte en versloeg tot een berg spartelende, brullende, stuiptrekkende gedaanten, krioelende vleugel- en springzwermen, opgejaagd als het stof der wegen, neergeslagen in een sprong, een vlucht, een laatste aanval uit lijfswaar.

Als met blinde oogen starend in haar droombeeld: Dood aan de Hel!, is deze Dolle Griet voortgerend, blind voor alle afgrijselijkheid, die menschenkinderen als voor Medusahoofden doet verstarren, niet te deren door rook noch vlammen, noch projectielen uit de slingerwerptuigen der bestormde torens geworpen, niet te houden door torens noch poorten in haar onstuitbare wil en de glorieuze overtuiging de weldaad van een verlossing over de wereld der levenden te brengen, op haar weg lijken zaaiend onder haar zwaard, zonder op- of omzien de vluchtenden vervolgend door hun Hellestad tot in de uithoeken waarheen zij de wijk namen, onvermoeid het zwaard zwaaiend, onvermoeid met de voeten tredend op monsterlijk gedierte met menschen-

gezichten, op kwiekende padden, die, vertrap, hun ingewanden uitspuwen uit gespleten bekken, op wangestalten, die achterstevoren gedraaid hun vervolgst bestoken met aan hun angst ontsnapte pestilente dampen en windgeloei van vuur, onvermoeid met de voeten wadend door stroomen van uit hun wonden gulpend zwart bloed. Geen blijft achter van haar, die Dolle Griet volgen; eensgezind lijken zij zelf hellegedaanten met haar wapperend verschroeid haar, haar zwart bewalmde gezichten, haar tot het gevest zwart besmeurd zwaard; duivelscher dan alle duivelen woeden deze vrouwen in de Hel, die, door het eigen vuur der stervenden aangestoken, reeds rondom aan alle kanten in een wapperende vuurgloed staat.

En als, ten slotte, tezamen met haar vrouwen, Dolle Griet, deze Furia van de opstand tegen de Hel, volvoerster van een eeuwenoude wraak op de groote Belager, in de ros en zwart lichtende vlammen verdwijnt als op een brandstapel, is de Hel, deze Hel, die eenmaal tegenover de verlossing op aarde heeft gestaan, vernietigd.

Zoo is het eeuwen geleden geschied.

Maar nogmaals zal de Furia wakker worden in de harten van vrouwen, in opstand tegen Wet en Gebod, die haar sexe gevangen houdt in de Hel van de tegennatuurlijke verdrongenheid, de starre behoudzucht en de nachtmerrie van de zondeval.

Hoofdstuk I

1

In het Europa van na de oorlog sloeg een nieuw geluid: de negertrommel. Niemand wist vanwaar het een echo was. Sommigen hoorden er nog een helsche parafraze in van de mitrailleur; maar voor de meesten was het een wonderlijke levenverwekker, een rythme, dat het gevoel: weer te leven, ondersteunde; en welk een verwoed levensgevoel was het! Heel de spanning van een wereld, die in de grauwe, verstikkende doem van de oorlogsellende had verkeerd, scheen los te komen, zich uit te vieren in een mateloosheid, die alle grenzen overschreed, een waanzin leek het, die opnieuw losbarstte, nu in een danswoede onder een beschaving, die zoozeer louter een vernis was gebleken: de mensch, verwrongen natuurwezen in de vastgestelde maatschappij, werd nu tot een caricatuur van de natuur. De danshuizen stroomden vol en overal zag men menschenparen zich verwoed oefenen in danspassen, waarvoor de negertrommel de maat sloeg. Alsof het een geheime zonde betrof geschiedde dit eerst nog in kleine, halfdonkere lokalen, met de lichten laag gedraaid en in de hoeken daverde een orkest met slagen en trompetstooten als een schorre, groteske reveil; maar spoedig werd het een ware levée en masse, deftige zalen stelden zich wijd open, de chic ook liep hier te hoop om zich te oefenen in negerpassen en de geheele nacht danste

er de Europeesche menschheid alsof hij niets anders te doen had, in een lichtzinnigheid, die men ondersteunde of vergat met het drinken van cocktails en het praten van brutale, onverbloemde taal. Charleston, 'hot', black bottom, het werd de laatste chic. En weldra schetterden ook uit de huizen, door de open ramen, door de muren van hen, die thuis waren gebleven, vermoeid van hun werk gekomen, de gevierde negerwijzen, die door handige componisten voor de ooren van het blanke ras pasklaar waren gemaakt. Het leek een bezeten stampen van rhythm en syncopische stooten, een zonderling lawaai-concert, dat zich ook buiten de danszalen had verspreid, zich vermengend met het bulken der autoclaxons, de toespraak van de Heilsarmee, het luiden van de kerk, duizelend door de sterrennacht, als boven de stad een koude stilte stond. Het werd een spookachtige rondedans van geluid, waarin een hond meeblafte, een instrument een nieuwe kronkel fantaseerde aan een tergend herhaald refrein, en het kattenconcert der lawaaimakers schond de heiligheid van de stilte voor hen, die op hun kamers gevluht waren en nu het geheele huis voelden hellen als onder het wiebelen van dansende meisjes op de eindelooze deun met gebaren van vlakke handen, tot bij de ooren opgeheven, de smalle lendenen zachtjes zwiepend op de maat. En omdat het de menschen overal greep waar zij zaten en stonden, liepen zij als door een in hen wakker gehouden heimwee des avonds en des nachts weer te hoop om als in een lauw bad van zwoel welbehagen zich te wentelen met exotische dansbewegingen en wildemans-gebaren. Laat in de nacht zag de vreugde er dan uit als de zwarte leege gaten van een verbloede zonnebloem, maar zoolang de negertrommel sloeg was er nog een laatste danser, die in zijn eentje, onder gejuich en applaus, zijn kromme slobberige beenen links en rechts

stiet als stond hij voortdurend op ijs uit te glijden.

Deze menschheid verontrustte de Zedelijkheid en de Moraal. Maar wat deerde het hen, die zich een roes dronken aan dat uitzinnig verhoogde levensgevoel, nadat de dood met voltreffers van granaten de bloeiende landschappen van weleer tot dorre woestenijen had herschapen en verwoestend over de steden en de velden was gegaan, tusschen versplinterde boomen, bouwvallig geschoten steden, door granaatkuilen omgewoelde akkers en ruïnes van boerderijen: die uit de hel waren teruggekeerd, liepen door de perken, gesteld door Wet en Gebod, heen.

Totdat zijn wraak kwam en de slachtoffers gemaakt werden.

2

Ook Ferdinand was een jonge man, die des avonds een foulard om wierp, een hoed op zette en ging.

Hij liep door straten met gichelende meisjes, hij hoorde wel de torenklok slaan, maar hij liep in groote haast.

Een deur wierp hij open, een bont verlichte ruimte ving hem op, hij ging er binnen, temidden van een muziek als een verhitting en dansende paren. Hij viel neer in een lage fauteuil, vlak bij de dansvloer, rolde een sigaret en keek toe. Niet lang. Onder zijn driehoekige, cubistisch kleurige lantarens mengde de mixter al huppelend zijn dranken en wierp hem een animeerende blik toe. Met de sigaret nog tusschen de lippen ging Ferdinand naar een tafeltje, waar een meisje alleen zat, pikte haar als en passant, achteloos, met Weltmänner-zekerheid, op: zij dansten.

Hij was moe in zijn hoofd, hij voelde het onder het dansen. Het meisje gleed lenig met hem mee, een vage geur van zeep en parfum omwoei hem. Het schoot door

hem heen: dit is toch tweederangsch en toen de muziek gedaan was, bedankte hij met een stijve buiging en ging weer op zijn eigen plaats zitten. Neen, vanavond was hij er niet in. Wat had hij?

Hij had zich aangewend het onaangename van zich te weren wanneer het aan hem probeerde te komen. Vrouwengeschiedenissen moesten niet vervelend worden. Vrouwen waren een begeleiding van het aangename leven, maar zij moesten zich niet aan hem opdringen. Zij drongen zich ook niet aan hem op, hij was het zelf, die aan ze moest denken.

Hij had het wel gehoord. An Winters was gevangen gezet, de politie was haar komen halen. An Winters? Wat had zij gedaan? Haar kind vermoord? Had zij een kind? Hij wist er niet van, zij had het hem nooit gezegd. Was het zijn kind? Hij had haar niet meer gezien, eigenlijk niet meer na die ééne keer op straat. Men kon niet altijd aan dezelfde blijven hangen en An Winters werd op het laatst erg bête, vond hij.

Hij wendde zijn gedachten naar die ander, die nieuwe, zwarte op het kantoor. Wat een oogen had die! Hij kon haar op een keer eens meevragen, ze zou niet neen zeggen, hij wist het al. Zoo waren ze immers allemaal, tegenwoordig. Wat kon het haar schelen, evenmin als hem. Muziek, vroolijkheid, dansen, basta. Zoo wilde hij het, zoo moest er met hem omgegaan worden. Hij had geen aanleg voor ingewikkelde liefdesgeschiedenissen - zooals met An Winters, en ondanks haar gedweë aanhankelijkheid kreeg An op het laatst toch wel een erg heftig voorhoofd: alsof zij zijn gewetensrechter was. Onzin.

Maar hij was moe vanavond. Afwezig keek hij naar de neger met het glimmendglad geplakte haar, die een kittelend trommelslagje sloeg op een kleine trom en met de maat mee voorover en terug schoof, met kleine

behagelijke schokjes. Er werd hier goed gedanst, hij zag het wel, die jonge man en dat blonde meisje, die dansten alsof zij hier alleen op de wereld bestonden, trokken met recht de aandacht, maar vanavond voelde hij voor het eerst iets van verveling. Hij was nu al verscheidene maanden alleen. Dat was het, hij zou het maar gauw met die ander, die zwarte aanmaken, alleen kon men niet blijven. Neen.

Nu hij voelde, dat de rechte stemming toch niet kwam, besloot hij maar op te stappen. Hij stak een nieuwe sigaret aan, haalde zijn hoed en jas uit de garderobe. Als haaien stonden daar de oude bewaarster en de portier, buigend en hem sluw aankijkend om een fooi. Wat hij in zijn vestzak vond wierp hij hen bijna in het gezicht.

Voortlopend moest hij toch aan An Winters denken en wat er met haar gebeurd was.

Hij voelde een wonderlijke warmte in zich opstijgen. Hij had zijn naam gehoord, haar stem zoals zij dat zei: 'Ferdinand'.

Zoo noemde zij hem, zij zei het zoo plechtig, als was hij geen gewoon wezen; voor de anderen was hij altijd eenvoudigweg 'Ferry' geweest. Het stemde hem nu onbehagelijk en hij verzette zich er tegen. Drommels, het leek wel een gebed, spotte hij. An was een rare. Ja, en hij een leugenaar. 'Nooit' had hij gezegd, toen zij hem vroeg, met haar adem tegen zijn wang: 'Zul je nooit van mij weggaan?' Nu ja, ik geloofde het toen toch ook, dat het waar was? protesteerde hij tegen zichzelf, ik heb toch van An gehouden, echt gehouden, ik begrijp het thans zelf niet meer waarom het eigenlijk anders werd. Maar had ik haar moeten trouwen? Het kon immers niet, wat verdiende ik? Aldoor het gevoel van die last van voor twee en misschien meer te moeten zorgen, dat kon toch immers niet? Wat had An zich dan eigenlijk

voorgesteld, zij had het toch moeten begrijpen en voorzichtiger moeten wezen. Een kind behoefde zij niet te krijgen, dat kreeg niemand meer, tegenwoordig. Allen wisten zij van ‘wante’, reken maar, hoonde hij. Des te beter, het gaf anders maar last en akeligheid.

Nonsens, hij kon het niet helpen. Wat liep hij zichzelf te verwijten? Hij was er toch niet aansprakelijk voor, dat An blijkbaar het hoofd verloren had, hij had haar niets kwaads gedaan, hij kon het toch ook niet weten, dat zij nog zoo dom was. Waarom had ze de zaak niet verholpen voordat het te laat was? Een ongelukje kan ieder overkomen, een achteloosheid bij die dingen behoefde maar eens te gebeuren, maar zoodra men het in de gaten had, handelde men toch? An had het niet gedaan. Waarom niet? Wilde zij niet? Maar waarom heeft ze dan het kind vermoord?

Hij werd er geen wijs uit.

Ik heb geen schuld, besliste hij hard en koppig. Hij wilde vrede hebben.

3

‘En nu, kind, ruk uit!’

Hij had haar een zet gegeven.

Zij schoof een eindje van hem af, bleef de punten van haar ellebogen in het tafelblad boren, de vuisten tegen het gezicht drukten de wangen bijna over de oogen. Een pracht van een ‘Lausbub’, loerend zag zij over de wal van haar wangen naar hem, de tanden onder de opgeschoven bovenlip bloot als bij een hond, die begint te grommen. Hij stoorde er zich niet aan, dronk zijn glas bier, at zijn ‘uitsmijter’ verder.

‘Wat wil je nog?’ vroeg hij na eenige tijd, als was hij haar vergeten.

Zij haalde een vuist van haar wangen vandaan, begon met de vrij gekomen hand een spel kaarten over de tafel

te verspreiden, schoot toen recht en ordende met de bedrijvige vingers van beide handen de kaarten op rijen. Doch, alsof haar iets anders inviel, schoof zij ze weer in elkaar tot een stapel en vroeg: ‘Zwart of rood?’

Hij haalde de schouders op.

‘Rood,’ zei hij.

‘Rood,’ zei zij, een kaart omkeerend.

‘Wat dan?’ vroeg hij.

‘Je bent er bij,’ antwoordde zij kalm en stond langzaam en scheef, alsof zij eerst haar beenen nog moest verzamelen, op.

Ferdinand grinnikte, haar naziend.

Wat had zij gezegd? dacht hij. Je bent er bij? Wat? De brutale straatmeid wilde hem de toekomst voorspellen, het interesseerde hem niet in het minst. En geld gaf hij niet.

Hij betaalde de kellner en ging heen.

De trams rammelden en belden. Wat een lawaai maakt de wereld toch, dacht Ferdinand. Je moest eigenlijk niet luisteren, je verwonderde je maar, dat je niet doof werd. Gelukkig hoorde je het ook niet, zoals wanneer men de geheele dag bij een zoemende machine zit.

Je moest eigenlijk nergens naar luisteren, grimlachte hij.

Hij liep met lange passen, in zijn gewone vlugge tempo, van slenteren hield hij niet, als je liep had je een doel en dat ging je bereiken op de vlugste manier en in de minste tijd. Maar ook als je geen doel had, liep je stevig door.

Ferdinand had eigenlijk geen doel op dat oogenblik. Of ja, hij zou maar naar huis gaan, hopenlijk was die cheque nu eindelijk gekomen, zij waren van thuis ook altijd te laat er mee, met zijn kantoorgeld kwam hij niet

toe en hij ‘kneep’ hem bepaald, de laatste dagen van de maand. Gelukkig had hij ook geen geld te geven gehad om wat dat sloerie-kind hem ongevraagd kwam vertellen.

Je bent er bij. Je bent gesjochte. Alleraardigst bedacht. Wat beteekende rood, wat zwart? Als hij betaald had was het zeker zwart geworden? Met rood bedoelde zij bepaald een wraak. Och leuter niet, kerel. De zigeunerinnen voorspellen ook ter wille van de fooi uit je hand, dat je rijk zult worden en lieve kinderen krijgen. Mij een zorg.

Hij zou vanavond maar eens tijdig naar bed gaan en uitslapen.

‘Verdomme, laat me met rust.’

Hij wierp zich op zijn andere zijde.

Wat hinderde hem nu in de slaap?

Kleine jongen, kleine jongen, zong een stem aan zijn oor. Het klonk als was het de stem van zijn moeder. Moeder kon dat ook zoo zeggen, wanneer hij weigerde een leugen toe te geven, waarop hij betrapt was. Och, moeder begreep het toch niet, dat kleine jongens net zoo goed hun trots hebben om dwaas te willen volhouden in een eigenlijk verloren zaak.

Maar de nacht is minder genadig dan de dag. De toefelijke glimlach, waarachter Moeder haar liefde toonde, was er niet meer.

Hij ging overeind zitten in zijn bed. Hij had nu het licht aangedraaid, na een uur van vergeefsche slaap. Hij sloeg zijn handen om zijn beenen, die hij strak door de dunne stof van zijn pyama heen voelde.

Het is niet koninklijk wat ik An geleverd heb, zei hij, na lange tijd voor zich uit te hebben gestaard.

Maar in het licht voelde hij zich nu ook weerbaarder. Hij hief zijn hand op, protesteerend:

Wer kann dafür? Zoo gebeurde dat.

Wat? Dat hij An in de steek had gelaten? Dat zij nu misschien om hem in de gevangenis zat?

Mooi argument.

Kom, besliste hij, onzin. Wat weet je er precies van? En ik was toch zeker niet van plan An te trouwen? Van domme dingen moet An zelve de gevolgen dragen.

Er kwam iets listigs in zijn blik, als was dit een goed motief: Bovendien, je nam het nichtje van die huishoudster, die ze thuis allang niet meer hadden, toch niet ernstig?

Dat is een gemeenheid van je, Ferdinand.

Zeg het liever eerlijk: dat je een lafaard bent geweest.

Een lafaard ben je geweest, omdat je bang was. Je hebt An in de steek gelaten omdat je opeens een panische schrik kreeg bij dat gezegde van haar: Als er een kindje komt, moeten wij trouwen, Ferdinand. Heb je toen niet bij jezelf besloten, dat het uit moest wezen? Zag je toen niet wat het zou beteekenen: aan An gebonden te wezen: je geheele toekomst bedorven, je jonge leven, waarvan je hield en waarvoor je vrij wilde wezen, voorbij? Dat alles dreigde nu door An, door een kind zou je aan haar gebonden wezen of je wilde of niet, je kon het negeeren, maar het was en bleef een band, je geheele leven zou het iets wezen, dat je er aan herinnerde, dat je een band met haar had: het kind. Neen, dat wilde je niet. Je van An los maken vóór het te laat was, daaraan alleen kon je nog denken.

En je houding, die laatste keer, dat je haar gezien hebt, je houding waarmee je haar toen te verstaan wilde geven, dat het uit moest wezen, was de houding van een lafaard, die de cynicus speelt.

Ferdinand, de kin diep in de vuisten gedrukt, met ongeduldig over de bedrand schommelende beenen, moest het zich weer herinneren:

Het regende en hij liep door de stad, wilde juist een zijstraat inslaan toen hij zich aangeropen hoorde door An's stem. Hij zag An met rappe, toch stevige stappen de straat over komen, haar klein regenscherm hield zij als een pajong boven naar hoofd. Snel was zij hem opzij, terwijl hij door liep, zonder te groeten, alleen zijn sigaret die uit gegaan was, liet hij wat tusschen zijn lippen op en neer wippen, in heel zijn houding een koppige afweer: wat moet je nog? Hij liep door zonder zijn passen naar de hare te regelen; haar schouders bewogen, om hem bij te houden, nu sneller met hem mee. Zij bleef hem opzij, het gezicht naar hem toegewend. Zij vroeg waar hij heen ging, hij gaf geen antwoord, zijn oogen staarden recht voor zich uit, als bestond zij niet. Zij bleef naast hem gaan, zwijgend nu, hij voelde het meer dan hij het zag: haar glimlach, die zij nog steeds om haar mond had, een glimlach, die daar was blijven hangen, als vergeten en die in de uitdrukking nu iets gepijnigds kreeg. Het werd steeds moeilijker, maar hij zei niets. Ongemerkt bleef zij achter, liep nu achter hem aan. Hij bleef staan bij een tramhalte. An liep in een kring rond deze halte, als verdwaald en de weg kwijt, zij nam een groote boog, langs een winkelraam, waar zij even voor bleef kijken. Hij was achter de halte met de rug tegen een muur gaan leunen, de handen diep in de zakken en hij kwam eerst naar voren toen de tram naderde. Hij stapte in.

Dit was het laatste geweest. Hij dacht zich aan An voorgoed ontsnapt.

4

Op het kantoor in deze stad was Ferdinand gekomen, omdat hij een van die jongens was geweest, die op de middelbare school niet slagen en die men ten einde raad en ook als een soort straf op een kantoor doet. Men pro-

beert dan een weg voor hen te maken door middel van relaties: als de jongen goed oppast kan er nog wel wat uit hem worden.

Een slecht leerling was Ferdinand eigenlijk niet en ook niet lui, hij liet zich in zekere zin zelfs wel dwingen binnen de maten van de middelmaat, want hij was gemakzuchtig. Maar reeds in zijn schooltijd leidde van allerlei hem af en niet wetend hoe hij het met zichzelf had zwierf hij vaak laat nog op straat als hij achter zijn schoolboeken moest zitten. Hij had zijn ijdelheid, hij was de primus van een schoolorkestje, blies niet onverdienstelijk de saxofoon. Wanneer zijn moeder onverwachts bij hem binnen trad vond zij hem dansend bij de muziek van een koffergrammofoon, die hij geleend had. Zij zag langs het matglas van zijn kamerdeur de schaduw van zijn bovenlijf glijdend heen en weer gaan, zij staarde er soms gefascineerd naar, voor zij binnen trad, zoo plechtig als hij daar gebaarde op die idiote muziek, die je overal hoorde en die zij verafschuwde. Soms ook stond hij te step-dancen, of hij met de voeten een brandje uit trapte.

Toen hij voor de derde maal in dezelfde klas bleef zitten namen zijn ouders hem van school en hoewel het kantoor, waar hij terecht kon, in een andere stad lag, lieten zij hem, weliswaar noode: hij was net twintig geworden, gaan. Want ook zijn ouders waren wat gemakzuchtig en misschien hadden zij gelijk, die aanrieten hem maar eens te laten doen wat hij van zijn eigen leven wilde maken. Mogelijk was Ferdinand toch van het slag, dat, hoewel ongeschikt voor de school, toch later nog heel goed terecht kwam.

Maar wist de jongen zelf wat hij van zijn leven wilde maken? Hij dreef nog geheel zoals jong, onrustig bloed hem stuwde, met de beperkingen die hij nog van een opvoeding in een goeie stand had meegebracht.

Zijn ouders hadden zich met een dwaze hoop geveleid, hij werd zooals zij allemaal rondom hem waren: hij was geen persoonlijkheid. Men had weliswaar geen klachten over hem op kantoor, er was zelfs eerder neiging zijn, overigens geringe, verdiensten te vergrooten, omdat de ouders hadden laten doorschemeren, dat zij zich met geld in de zaak konden interesseeren als alles goed bleek te gaan en hun zoon er een toekomst mocht vinden. Maar voor Ferdinand had de toekomst geen belang, achter de kantoordeur, zoodra zijn werk gedaan was, liet hij alles blijven wat hij, als de minste van de moeiten waarvoor hij gesteld was, noodgedwongen had aanvaard. Daarna was de tijd voor hem, hij had nieuwe vrienden met wie hij uit ging en hij had meer. Een ander gevoel spande zijn spieren, het vormellooze, dat vroeger in zijn handdruk was geweest, werd peziger, zijn vlakke blik, indolent achter de rook van een sigaret, kreeg nu iets verkennends en oplettends: na de jaren, dat hij zoo'n beetje slap binnen zijn eigen kringetje geleefd had, verveeld achtervolgd door plichten en lessen, vermaand en beredderd door zijn ouders, zelfs niet te prikkelen door kleine successen, was er nu in hem iets wakker voor het sexueele avontuur, dat het leven voor een jonge man gaat worden. Het schoolmeisje had hem weinig gezegd, nog teveel zijn gelijke, medeslachtoffer, als hijzelve, deel van een wereld, die alleen maar bestond uit verzet tegen de ouderen en hun leerplichtdwang. 'Een lollig type,' zei hij hoogstens, als de anderen spraken van 'een mooie meid'. Maar nu, in café's, in dancings en op andere samenkomsten, bij vrienden, in de nauwere en plotselinge aanraking, die je met een jonge vrouw kon hebben, schoten er verschijningen met een verwarrend-vitaal gevoel in zijn aandacht op, herinnerde hij zich lang een indruk van vrouwenvingers die even, toevalliger en voorzichtiger om zijn geretireerdheid, zijn hand geraakt

hadden bij het presenteren van een sigaret, en met een boosaardige glimlach lag hij daarna op zijn rug op de divan thuis zich nieuwsgierig een avontuur voor te stellen, waarvan hij de anderen hoorde praten als van zeer gewone zaken. Hij had reeds zijn laatste pudeur overwonnen, die hem aanvankelijk nog verhinderde met de anderen mee te lachen bij hun blufferige gesprekken over de meisjes: ‘Een maagd is er om ontmaagd te worden!’, wat deze jonge mannen als hun speciaal toegekend voorrecht schenen te beschouwen. Hij begon zich ook meer voor zichzelf te interesseeren, bekeek zich in de spiegel, om de indruk, die hij maakte, bezag met welgevallen iets jong-dierlijks in de beweging van zijn nog jongensachtig slanke hals op de sportief breede, markant gemodelleerde schouders, zijn donker klein hoofd met de blauwzwart als een kap glimmende haren, zijn eigenlijk nog kinderlijke oogen, die zoo onrustig konden fladderen onder zijn poging hun blik te fixeeren, dat hij de onregelmatige lijnen van zijn mond erom in een scheeve spotlach vertrok. Neen, Ferdinand werd niet anders dan de anderen, evenals zij verdiept in wat op die leeftijd de jonge mannen bezig houdt. En zoozeer waren de menschen van daarginds voor hem voorbij, dat zijn ouders hem eens met een brief naar huis hadden moeten roepen: hij moest niet de slechte gewoonte aannemen van ieder verjaarsfeest over te slaan en Grootmoeder zou aan het eind van de week negentig worden, een feit, dat zij wilde vieren bij haar kinderen.

Hoogst ontevreden ging hij; hij dacht wel, dat het geducht saai zou worden, van feestvieren hadden zijn oudelui geen verstand, het werd dan een voorwereldlijk opgeprikt zitten en handjes geven en dom grinniken op domme klets.

Maar de ouders deden het ditmaal anders.

Grootmoeder wilde een feest voor de kleinkinderen,

een feest ‘voor de jeugd’. De groote zaal met de parketvloer moest ontruimd worden, Grootmoeder wilde, voor zij na het diner naar bed ging, de kinderen zien dansen. ‘Ja, Moeder,’ zei moeder en vader had wat gesmoesd en was zijn rokjas gaan afborstelen, en voor de meid werden witte handschoenen gekocht. Ook een knecht werd er gehuurd, een, die met de schalen op de vingertoppen als waren het presenteerbladen kon rond gaan. Een dergelijke antiquiteit kon men eerst na eenig zoeken vinden, op recommanatie van een oude freule, die van zoiets thans, vanwege de duurte, afstand had moeten doen.

De knecht kwam en ging deftig en geluidloos rond, met een gezicht, dat geen gezicht was en niets meer uitdrukte dan een open sauskom. Grootmoeder zat, klein en stil, behangen met al haar sieraden, aan het hoofdeinde van de tafel, zij zei niets en staarde maar wezenloos naar een kaars in de luchter, die, overhellend, begon af te druipen. Ferdinand zat op zijn bord te kijken of speelde met zijn mes, toen vader, omslachtig en onwennig de druppelende woorden van een toespraakje begon. Maar na het eten zouden de meisjes komen, die uitgenoodigd waren op Grootmoeders feest van de jeugd, wat tijdig, opdat Grootmoeder er nog iets aan kon hebben. Nadat de eetzaal ontruimd was en koffie met likeur rond ging hoorde men al spoedig de auto's en eruit gleden jongens in smoking en witte meisjes in lange damesjaponnen, maar met kindergezichten.

Ferdinand, die in de voorkamer wachtte voor de ontvangst, kon ze zien komen, als hij even een gordijn wat oplichtte en ze een wijle onder het bovenlicht van de buitendeur stonden. Bedrijvig als in een komediestuk schoot hij toe om de ‘dames’ de mantels en shawls af te nemen. Het was al ‘vertooning’ wat er gedaan werd, de knixen, de handjesgeverij, de min of meer verstaanbare gelukwensen aan Grootmoeder, die tegen alle

meisjes: Dag nichtje, zei, hoewel Ferdinand zelf niet begreep waar zijn ouders al die kinderen vandaan gehaald hadden.

Toen de kudde bijeen stond gedreven in de groote zaal met de parketvloer, zei Vader: 'De gramfoon, maar zachtjes. Grootmoeder slaapt al.'

Ferdinand zocht de jazzplaten uit, er werd gedanst, ook de ouderen kwamen uit de zijkamers en dansten.

Ferdinand had maar een glimp van An Winters gezien, alleen haar rug toen hij haar de mantel afnam. Hij had dit groote menscheceremonieel ook bij haar met een zekere respectvolle grandezza verricht, hoewel hij dacht: dit is het kleinste kind van de kinderpartij. Maar men speelde nu eenmaal de geheele avond. En nadat hij met verscheidene der meisjes had gedanst, een dans, die een praatje met dansende voeten was, geraakte hij ook in de buurt van het meisje, waar hij verder nog niet op gelet had. Hij boog, militairement de hakken tegen elkaar, zonder haar precies aan te zien en mompelde iets reeds tallooze malen herhaalds: Mag ik de eer en het genoegen hebben? De andere meisjes stonden dan geluidloos en met even plechtige gezichten als het zijne op en lieten zich beleefd aanvatten, bij hand en rug en men draaide op de muziek rond en begon een praatje. Maar An Winters zag met groote oogen naar hem op, lachte hoorbaar haar heldere kinderlach alsof het iets heel grappigs was wat hij zei en stond voor hem. Toen maakte zij, opeens verward, een beweging alsof zij weer wou gaan zitten, bloosde en stamelde: 'Maar ik kan immers heelemaal niet dansen.' Wat had dit kind een donkere oogen, net zwarte kralen in die blondheid. 'Het is niets,' glimlachte hij, 'iedereen kan het, u ook.' 'O neen.' 'Toch, u zult het zien.' Zij liet zich door hem leiden, het vermaakte hem, het

onderbrak een wijle de grenzenlooze verveling. Wat danste dat kind, het danste eigenlijk zelf maar wat, met die vroolijke heupen, die toch niets opzettelijks of aanstellerigs hadden in hun zacht wiegende bewegingen. De opgewekte glimlach week niet meer van haar gezicht, soms woei haar adem even langs zijn wang, een zoete, kinderlijke adem, hij bracht onwillekeurig zijn gezicht dicht bij het hare. Zijn belangstelling voor 'dat kind' begon te ontwaken, hij ging nu meer op haar letten. Toen de dans uit was zat hij naast haar, wat voorover gebogen, de handen ineen tusschen zijn knieën. Niemand scheen op hen te letten, niemand kende dit meisje blijkbaar en zij scheen hier ook niemand te kennen. 'Hebt u het warm?' vroeg hij, toen hij zag, dat zij de kraag van haar jurk wat terug trok, een eenvoudige jurk temidden van al deze gala-japonnen en toch klaarblijkelijk haar beste, zoo kraak-nieuw. Voordat zij kon antwoorden was hij al weggesneld om een glas limonade te gaan halen van een blad, waarmee de knecht rondging. Hij stiet daarbij tegen de elleboog van een ander meisje, dat juist ook een glas nam en nu morste, mompelde 'Pardon' en kwam bij An Winters terug met een gebaar alsof hij het glas voor haar met levensgevaar had moeten veroveren. An Winters was een en al bewegelijke dankbaarheid. 'Wie is dat toch eigenlijk?' dacht Ferdinand. Zij had wel haar naam genoemd, toen hij zich voorstelde, 'O, ik heet An Winters,' maar kon zij waarlijk familie zijn van hun vroegere huishoudster Betsy Winters? Hij durfde het haar echter niet te vragen, tot zulke vragen kwam men vanavond niet, op Grootmoeders feest van de jeugd. Hij zag om zich heen. Grootmoeder was natuurlijk allang naar bed gebracht, men had de logeerkamer voor haar ingericht, opdat zij niet meer naar huis terug hoefde, zoo laat. Zoo laat? Het was nog heelemaal niet laat, hij kon nog vele malen

met dit meisje dansen. Hij hoorde naast zich An Winters vertellen: ‘En de volgende week ga ik naar X, ik kom daar op een kantoor.’ Niet zonder trots voegde zij er aan toe: ‘Ik heb steno en typen geleerd, weet u.’

Naar X? dacht Ferdinand, dezelfde stad, waar ik ben.

‘Zoo!’ knikte hij beminnelijk, alsof hij wilde zeggen: Knappe meid, hoor.

Van An Winters behield Ferdinand toen een indruk, die hij van haar zou blijven behouden: als het eenige natuurlijke op die avondpartij-vertooning. Hij zag voor zich een heel lichtblond meisje, een kind nog voor haar jaren - hij vernam later, dat zij al achttien was - met donkerbruine oogen, naïef-opgewekt, blij met alle spelletjes, die hij met haar spelen wou. Alleen het spelletje van de flirt scheen haar onbekend te wezen en hij vergat het zelf spoedig, hij amuseerde zich overigens best met haar temidden van die damesachtig doende lijzen - waar hadden zijn ouders die toch vandaan gehaald, het leek wel een gehuurde troep voor Grootmoeders plezier! - Hij vond haar charmant in haar ingenuë kinderlijkheid, die met een jonge man op een bal omging als was hij een speelkameraad en hij werd er zelf door aangestoken, hij had het gevoel of hij, samen met haar, deserteerde uit de verveling van een parade. Op het eind, toen de auto's weer voor reden, liep hij al lachend met An Winters heelemaal tot aan het portier, hij keek nog toen hij niets meer van haar zag dan iets schemerachtigs onder de autokap. Hij wachtte nog op het slingerende armgebaar, dat een afscheid wuifde, zoals hij dat van meisjes kende, maar er kwam niets meer. Stelde het hem teleur? In ieder geval stond hij nog buiten, toen de meid, meenend, dat hij na het uitgeleiden van de laatste gast al weer binnen was, het licht boven de voordeur uitdraaide.

De volgende morgen, aan het ontbijt tegenover zijn ouders zittend - Grootmoeder kreeg haar thee op bed - brandde hem een vraag op de lippen, die hij niet dorst te doen. Hij had het gevoel of hij met die vraag zichzelf zou verraden en hij wilde niet, dat iemand in zijn gedachten en gevoelens deelde. Maar Vader begon er zelf over:

‘Als ik me niet vergis, heb je je best geamuseerd gisterenavond.’

Ferdinand, die zijn moeder zag glimlachen, dacht: Die verdomde oude mensen. Hij was nu hooghartig besloten niets te vragen.

Toch, hij moest er achter komen wie An Winters was.

Toen hij de kamer uit was gegaan en nog even bij de deur stilstond om een sigaret aan te steken, hoorde hij zijn moeder zeggen: ‘Ik ben blij, dat wij het meisje toch maar gevraagd hebben. Jij wou eerst niet, het is weliswaar niet heelemaal een meisje van onze eigen stand, dat nichtje van Betsy, maar jij vond het toch ook heel aardig die keer, toen ze bij Betsy op bezoek was en wij hebben het kind er echt plezier mee gedaan, het weesje heeft toch zoo niets bij die stijve familie.’

‘Ja,’ zei Vader, en hij zag het blonde meisje weer voor zich, dat hij toen, toevallig binnenkomend, had aangetroffen in de kamer van haar tante, hun huishoudster Betsy, die juist een paar maanden geleden van hen weg was gegaan om gezondheidsredenen, ‘het is maar goed, dat wij haar gevraagd hebben. De familie had eerst wel bezwaren, maar ik heb ze uitgelegd wat het voor een partij was bij ons en dat er niets van die lichtzinnige gekheid zou wezen waar zij zoo bang voor waren...’

Toen hoorde Ferdinand boven de deur van Grootmoeders kamer gaan en het zwaaien van een bel. Even zag hij nog een onttakelde witte nachtjaponnen-verschijning met grijze piekharen, die naar de leuning van

de trap schoof, roepend, dat zij op wilde staan. Verschrikt van deze ouderdom draaide hij zich om en ging er vandoor.

En met deze zelfde An Winters, het nichtje van de huishoudster, was nu dat in X. gebeurd - en door toedoen van Ferdinand!

5

De jonker van Hoengen van Wallenberg, George van zijn voornaam, trok zijn veel jongere zuster Agnes bij de hand de lange trap op, die naar boven leidde, naar het schildersatelier, dat hij op de laatste verdieping van een der hoge oude huizen aan de gracht had gehuurd en ingericht.

Temidden van een voorname wanorde van kleeden, wapens, doeken en voorwerpen, waaruit stillekens gegroepeerd werden, vazen, kannen en vruchten, liet hij haar neerzitten in een breede fauteuil.

‘O, George, wat een klim,’ hijgde het meisje, terwijl zij haar haren uit haar voorhoofd veegde, ‘ik ben doodmoe.’

Agnes was een klein blond wezen, nog altijd een kind ondanks haar bijna twintig jaren. Met een onverbloemd-kinderlijke nieuwsgierigheid spiedde zij rond uit groote grijze oogen. Zij was dol op alles wat iets anders was dan het gewone. Zij vond George avontuurlijk, die schilder ging worden. En dit was nu zijn milieu, hier woonde hij nu, dit was nu ‘bohème’. ‘Scènes de la vie de Bohème’ van Murger, zij kende het, zij had het gelezen. George durfde, zij zou nooit gedurfd hebben!

‘Het is alles nog weinig op orde,’ glimlachte George verontschuldigend, ‘kijk maar niet teveel rond, op bezoek ben ik nog niet ingericht, dat duurt bij mij een heele tijd voor ik weet hoe ik alles hebben wil. Overigens,

je bent niet de eerste, Margreet is er al geweest.'

'Zeg, George,' vroeg Agnes, dadelijk met meer levendigheid nu, 'waarom verloven jullie je niet? Het zou zoo dol wezen!'

George deed verbaasd.

'Wij? Wie denkt daar over?'

'Moeder... en natuurlijk jijzelf.'

'Keine blasse Ahnung,' kwam haar broer, 'wat willen jullie toch, moeten menschen altijd aan elkaar gebonden worden, die het min of meer goed met elkaar kunnen vinden? Jullie vrouwen zijn toch onverbeterlijke koppelaarsters. Hier, hier heb je een glas sherry.'

Hij schoof haar een glas toe, dat hij volgeschonken had.

Agnes keek ongeloovig en de uitdrukking van haar gezicht werd bepaald diepzinnig. Maar zij zei niets meer en bracht even de lippen aan haar glas. Het zou toch zoo aardig wezen, George en Margreet verloofd, het zou weer wat nieuws geven in de familie. Vader werd steeds stiller en prikkelbaarder, die schilderboel van George in huis hinderde hem al, er was weinig afwisseling in het leven thuis, vooral nu George er ook nog tusschen uit trok. Een aanstaand schoonzusje! Hoe verlangde Agnes er eigenlijk naar. Margreet was wel in de verte familie, door de Wallenbergs, en zij kwam nog wel aan huis, maar als schoonzusje zou dat toch zoo heel anders wezen. Zij hield van Margreet, zij mocht haar graag, bewonderde haar erg, zooals zij alle energieke meisjes bewonderde uit een besef, dat zijzelf nooit wat zou kunnen: stel je voor, een werkende vrouw, en heimelijk hoopte zij er steun van, zijzelf was zoo wispelturig, zoo aan alles overgeleverd, niets wat ze begon kon haar blijvend boeien, zij had wel een enkele maal iets geprobeerd, in een crèche een paar maanden gewerkt, maar haar handen stonden nu eenmaal verkeerd en die kleine kinderen waren ook erg vermoeiend, zij was er spoedig mee

uitgescheden, voor de zooveelste maal ervan overtuigd: ik kan niets. Zij had het gevoel of zij altijd een kind zou blijven, dat maar wat rond hing en nergens nuttig voor was.

‘Wat peins je toch?’ vroeg haar broer, haar ernstig gezicht ziende. ‘En je moet weg, je weet, over een half uur eten ze thuis.’

Agnes ging, als een weggestuurd kind.

Hoofdstuk II

1

Als de jonge substituut-griffier, toen hij het kaartje had opgenomen en gelezen, dat de bode hem bracht, bij de naam: Mr. Margaretha van Voort, advocaat en procureur, zich al een persoon had voorgesteld, was het zeker niet de verschijning, die hem eenige oogenblikken later door de deur tegemoet kwam.

Zijn oogen zagen een vrij lang, donker gekleed meisje binnen komen, bleek, gepoederd, opgemaakt, met bijgewerkte wenkbrauwen en lippen, rond de actentasch de dunne, beenige, met een brillanten ring versierde vingers. Op zijn uitnoodigend gebaar nam zij plaats, hij zag hoe zij de beenen met ajour-kousen over elkaar sloeg; om de hinde-dunne enkel van het ranke rechterbeen droeg zij onder de kous een ragfijn gouden kettinkje. En als om zich te vergewissen, dat hij zich niet vergist had, vroeg hij:

‘Mr. van Voort, nietwaar?’

De ander knikte.

De jonge man tegenover haar keek haar geïnteresseerd aan. Hij was zelf man van de wereld, keurig, verzorgd, zooals men, wanneer men van goede stand was, dat tegen zichzelf verplicht bleef ook in de griffiekamer van de rechtbank. Moest hij dit mondaine meisje, dat een advocaat heette te zijn, eigenlijk niet een van zijn sigaretten aanbieden? Hij wierp snel een onderzoekende blik

op haar gezicht, doch bemerkte aan de uitdrukking van haar koele, emaille-grijze oogen, dat dit bezoek een 'zaak' betrof.

Zijn handen, die hij eerst met de vingertoppen tegen elkaar had gelegd, weken uiteen:

'En waarmee kan ik u dienen?'

De ander richtte zich wat op.

'Ik kom om mij te laten inschrijven als verdediger in de zaak van Anna Winters, verdacht van doodslag op haar pasgeboren kind. Ik wensch haar verdediging op mij te nemen.'

Het klonk kalm en beslist.

De substituut-griffier keek neer op zijn handen, die zich weer met de vingertoppen tegen elkaar hadden gelegd. Even trok hij de wenkbrauwen op, toen nam hij zijn papieren en begon zijn vragen te stellen, om aan de formaliteiten te voldoen.

Toen de ander was heengegaan, strekte de jonge man zich wat achterover in zijn bureaustoel, deed enkele halen aan een inmiddels opgestoken nieuwe sigaret en dacht, niet zonder een ironische glimlach:

'Wonderlijke wereld, waarin zulke keurige, knappe meisjes, die ik niet ongaarne op een avondpartij zou ontmoeten, zich de zaken van gewone hoeren gaan aantrekken.'

2

Margreet van Voort riep na het verlaten van het gerechtsgebouw een taxi aan en liet zich naar huis rijden.

'Hoe zit dat?' vroeg zij, weer thuis voor haar bureau, nadat zij haar handschoenen had uitgetrokken en met haar gewone nonchalante gebaar een sigaret genomen, 'we moeten nu eens tot klaarheid komen.'

Zij boog de kin op de knokkels van haar vuist.

'Wat heb ik toch? Verlies ik, Margreet van Voort,

mijn hoofd, is het bij mij ook al de oude bekende vrouwelijke heftigheid, die ikzelf altijd zoo bespottelijk heb gevonden bij anderen? Ik heb mijn zaken altijd goed van mijzelf weten te scheiden, zooals men een stofjas aantrekt bij het werk en hem weer aan de haak hangt als het gedaan is. Waarom kan ik het thans niet van mij afzetten, loop ik er de gansche dag over te denken, zet ik mij er met een kracht op, die feitelijk kracht verspillen is? Het is alles duidelijk genoeg, de geheele procedure is duidelijk voorgeschreven. Artikel zooveel van het wetboek van strafvordering is thans geweest, nu komt het strafproces en dan zal uitspraak worden gedaan volgens artikel zooveel van het wetboek van strafrecht. Niemand zal het bijzonder interessant vinden, een vrij gewoon geval uit rechtskundig oogpunt: een ongehuwde moeder heeft haar pasgeboren kind omgebracht, men zal vaststellen of het hier doodslag dan wel moord met voorbedachten rade betreft en daarnaar de strafmaat afmeten. Wellicht zou geen enkele advocaat dan de van rechtswege aangewezen verdediger zich met de zaak hebben ingelaten, wie interesseert het, wie zou er zich druk over maken? Zoo ben ik ook niet; het is weliswaar altijd een verdrietige geschiedenis en een mensch, die als kindermoordenares terecht staat is ongetwijfeld te beklagen, maar zoo zijn er talloze gevallen, wanneer zij voor de rechter komen, men kan niet over elk afzonderlijk zich opwinden, zoo is nu eenmaal het beroep, het werk, men doet wat men doen moet en daarna is het voorbij. Maar ik nu? Waarom is deze zaak voor mij niet voorbij wanneer ik in het gewone leven ben teruggekeerd, wanneer ik mij kleed om naar een concert te gaan, naar een voorstelling, een samenkomst, een partij of wat ook, wanneer ik niet langer Mr. van Voort ben, maar eenvoudig Margreet?

Maar dat is het juist. Daarom moet ik mijzelf onder

handen nemen. Ik bemerk, dat ik in deze zaak van An Winters niet Mr. van Voort ben of juist gezegd, niet alleen Mr. van Voort, maar ook Margreet.

‘Welnu, Margreet, hoe zit dat?’ vroeg zij nogmaals aan zichzelf en in haar toon klonk een lichte zelfspot.

Zij keek het vertrek rond. Dat alles is wel het bureau van een advocaat. Langs de wanden, op planken, boeken over recht, wetboeken, ingebonden tijdschriften, tegen de muur slechts een tweetal afbeeldingen, het hoofd van de Heilige Anna van Da Vinci en een fragment uit ‘Lente’ van Botticelli. Ook op de schrijftafel twee portretten, die van George en van Lydia. Portretten stonden er wellicht niet op het bureau van een mannelijk advocaat, of misschien ook wel, een advocaat is ook een mensch en heeft behoefte aan een hartelijk, bekend gezicht voor zich, zelfs als hij werkt.

‘Ik zal Lydia opbellen,’ zei ze, greep de telefoon en liet zich verbinden.

‘Ja, hier Margreet. Als je vrij bent laten wij dan om vijf uur thee drinken in Cordilla. Neen, niets bijzonders, ik voel behoefte eens met je te praten.’

Nadat zij de telefoon weer had neergelegd, bleef zij voor zich uitstaren. Een prettige stem heeft Lydia, dacht ze, zelfs door de telefoon klinkt hij onveranderd. Zij zag het gezicht van de robuuste jonge vrouw weer voor zich, een blond, misschien iets te rood verweerd gezicht, maar open en eerlijk. Ja, zoo was ze heelemaal, Lydia, zoo was zij geweest toen zij vriendinnen werden, in hun studietijd, en zoo is zij gebleven nadat zij in de medicijnen afgestudeerd was en zich had gespecialiseerd in neurologie en psychiatrie. Zij had al meer Lydia om raad gevraagd, steun gevonden bij Lydia's rustige, opbeurende gedachten, van haar geheele persoonlijkheid ging trouwens iets uit, dat haar kalmeerde als zij zich nerveus voelde en zij voelde zich vaker nerveus, tegen-

woordig, zij wist niet wat het eigenlijk was, drukte in haar beroep kon het niet wezen, want veel had zij eigenlijk niet om handen. Het leven liet haar vrij, zij was onafhankelijk, zij had een beetje geld van zichzelf, haar moederlijk erfdeel, zij kon ook toegeven aan haar oude genoeg, het teekenen - schilderen deed zij nauwelijks meer -, eigenlijk leidde zij het bestaan van een dilettante, oordeelde zij. Ben ik wel wat men noemt een advocaat? Naar het uiterlijk zal niemand mij er voor houden en ik doe er ook niets voor er anders uit te zien dan ik ben. Maar wat ben ik eigenlijk?

‘Dat is de vraag,’ besliste Margreet.

Zij zat nu te spelen met een vouwbeen.

Toen sloeg zij, als werktuigelijk, het wetboek van strafrecht, dat naast haar op het bureau lag, op, bladerde snel eenige bladzijden om, legde de vinger, die zoekend de regels langs was gegaan, naast een artikel, voor de zooveelste maal sinds zij zich de zaak van An Winters had aangetrokken, en daarna naast het volgende: ‘Wanneer het doodslag is geweest wordt het maximum 6 jaar, bij moord met voorbedachten rade 9 jaar. Dat het bij An Winters enkel doodslag is geweest zal gemakkelijk genoeg te bewijzen zijn. Maar dan moet er een psychiater in gehaald worden. Nu, wij moeten afwachten, wij kunnen op de procedure niet vooruit lopen.’

3

Lydia Bernink, Dr. Bernink, was eenige tijd vóór Margreet in Cordilla gekomen.

Zij had een half uur geleden de laatste patiënt van vanmiddag laten vertrekken. Het had haar moe gemaakt, je moest sterk wezen voor dit beroep. Een triest geval, het meisje wilde het kind laten wegmaken. Zij had met al haar zachte, dwingende kracht op de ander ingesproken,

die daar voor haar zat, de oogen neergeslagen en met een stroeve mond, na een lang en verbitterd relaas. Zij voelde een grenzenloos mededoogen, toch mocht zij geen gelijk geven, haar overtuiging was dat het kind moest leven. Zij, Lydia Bernink, mocht niet anders raden: zij acht de natuur heiliger dan het huwelijk, en een conceptie, die eenmaal in liefde was geschied, is een beschikking, waaraan een vrouw zich niet meer kan en mag onttrekken.

Het was waarlijk niet het eerste geval, dat van vanmiddag, waarmee zij in haar beroep te maken kreeg en zij had over deze dingen niet minder nagedacht dan de vele anderen, die met de feitelijkheden van zulke toestanden in aanraking kwamen. De vrouwelijke arts vindt er niet minder op zoek naar haar vertrouwen dan de advocaat, die de echtscheidingen krijgt te regelen. Bij de vrouwelijke dokter komen nu eenmaal de vrouwen, omdat niemand een vrouw beter begrijpt dan een andere vrouw. En die bij haar komen zijn nog niet de hopeloosten, zij zoeken nog naar iets, naar een weg uit de innerlijke chaos, uit de verwickelingen der sexe in de hedendaagsche maatschappij, die de vrouwen tot neurasthenici en zielszieken maakten. Hoe zwaar is dan de verantwoordelijkheid raadgeefster, helpster, meer dan dokter te wezen.

Zij had zich eerst langzaam een overtuiging kunnen vormen. Het was niet gemakkelijk zich partij te stellen in die strijd vóór en tegen het kind. Het was modern, de vrouw het zelfbeschikkingsrecht over haar eigen lichaam toe te kennen, daarmee lag men met haar in één verbond. Maar geboorteverhinding was onnatuur, nergens in de natuur kwam zoiets voor dan alleen onder menschen. Maar waarom onder menschen? Uit zichzelf deed een mensch het niet en zeker geen vrouw, wanneer zij niet werkelijk ontaard was. En juist zij, de

natuurlijksten, omdat zij aan de natuur hadden gehoorzaamd en ontvangen, werden tot moordenares aan het eigen kind gemaakt. Door iets tegennatuurlijks, ongetwijfeld. Maar wet, moraal en de menselijke samenleving bewerkstelligden dat tegennatuurlijke, dat een moeder deed wensen niet moeder te wezen. Het was eigenlijk afschuwelijk als je het je indacht, dat feitelijk mensen zelf toestanden hadden geschapen, die een ander tot onmens maakten. Een ongehuwde moeder had zeker niet het recht het ongewenste kind te doden, maar dat er toestanden waren, die een kind ongewenst deden zijn in deze wereld, dat was de ergste aanklacht tegen deze wereld.

Het werd de vrouwen waarlijk niet gemakkelijk gemaakt, de vrouwen, die hulp nodig hadden en de vrouwen, die helpen moesten. Als een persoonlijke pijn voelde zij het, wanneer tegenover haar zoo'n arm schepsel zat, kapot van de zenuwen, met een wanhoop in de oogen, die haar als het ware smeekten: help mij, laat het niet wezen!

Zij weet het wel, er zijn vrouwelijke artsen, bij wie het hart ten slotte het laatste woord spreekt, bij wie de innerlijke solidariteit met de vrouw tegen de man tot een voor de wet strafbare handeling leidde, zij heeft er vaak genoeg van gehoord, van die geruchtmakende processen tegen vrouwelijke dokters, die naar een onmiddellijke, impulsieve overtuiging handelden, vooral in het buitenland. Zij kan het respecteren, hoewel niet goedkeuren. Want dat zij niet doet als deze, het is ook uit innerlijke overtuiging: want was haar innerlijke overtuiging anders, zij, Lydia Bernink, is niet de vrouw er voor terug te schrikken naar deze overtuiging te handelen zelfs al gebiedt de wet anders. Neen, zij gelóóft in het onechte kind. Het is meestal zooveel meer het kind, dat geboren moest worden dan het echte. Zij wil er nog niet eens

op wijzen hoeveel groote persoonlijkheden juist onechte kinderen waren, wier geboorte dus moest wezen, uit een andere beschikking dan die van de wetten der menschen. Zij wil nog niet eens vaststellen hoe vaag en ijdel de echtelijke sanctie, aan een geboren kind gegeven, het tot werkelijk 'echt' bestempelt. Want zoover gaat de subtiële wet van ontvangenis, dat kinderen, hoewel echtelijk geboren, wanneer zij ontstonden uit omarmingen, waarbij een der ouders in gedachten een ander omhelsde, niet meer 'echt' mogen heeten. Neen, het is om de eerbied voor het leven en voor de natuur, dat zij geen medeplichtige kan en mag wezen bij het afdrijven van een kind, zooals de ander van haar verlangt, omdat zij het niet wenscht te hebben. Buiten het huwelijk, maar ook binnen het huwelijk. Hoeveel ongevaarlijker kon een dokter hulp bieden tegen het echtelijke kind, dat niet gewenscht wordt, een hulp, die bij het onechtelijke kind tot strafwaardigheid leidde. Hoeveel redenen kon hij niet opgeven, die verhindering of onderbreking der zwangerschap heetten te rechtvaardigen? Voor haar geweten golden slechts werkelijke redenen: de gezondheidstoestand, onmiddellijk levensgevaar voor de vrouw door anatomische misvormingen.

De strijd vóór het kind. Hoe weinig werd hij gevoerd om een ideaal: dat wat voor leven was voorbestemd, leven moest. De staat, hij beschermde het leven. Maar zijn motieven waren louter eigenbaat. Het gedijen van de staat door het toenemen van het aantal burgers mocht niet bedreigd worden, versterking der finantieele middelen door vermeerderde werkkraft, versterking van de weermacht door meer soldaten. Het Code Napoléon verbood daartoe zelfs het onderzoek naar het vaderschap, opdat niets de aanwas van het burgertal in de weg zou staan! Het kind verzekerde de toekomst van de staat. En de christelijke moraal speelde daarbij een hoogst hypocriete

en secundaire rol. Rekende men werkelijk met de kostbaarheid van een leven, verdedigde men werkelijk het leven als men het zoo lichtvaardig tot een cijfer in de weermacht van een staat kon om denken? En de godsdienst! Bestond het soms niet, dat de geestelijkheid zelfs de bijslaap der gehuwden met een geesel achtervolgde terwille toch van meer 'stembusvee', de zege van een partij?

Lydia Bernink had het zelf ervaren hoe vermoeiend deze gedachtengangen werden als men voor zichzelf over goed en kwaad, over recht en onrecht moest gaan nadenken. Men had zelf te beslissen wanneer men menschelijk wilde staan tegenover menschelijke problemen. Wet noch godsdienst wezen een weg: beiden dwongen geen overtuiging op, maar een bevel. In zekere zin was dit te verdedigen zoolang de mensch nog een onmondig wezen was, niet in staat over eigen handelingen te oordeelen en te beschikken. Maar in de hoogere individualiteit, in de ontwikkeling van een persoonlijkheid, wanneer het besef van verantwoording jegens zichzelf een factor is gaan worden en recht geeft in vrijheid mee te beslissen over zichzelf, moest de mensch niet door een bevel van buitenaf gedwongen mogen worden tegen eigen overtuiging te handelen. De natuur schreef zelf voor welke van zijn individuen zouden voortbrengen en welke niet, hier bleef hij de hoogste, beslissende instantie, waaraan de mensch had te appelleeren. Maar de chaos, die dan zou ontstaan, de verwarring, die alle nu zoo zorgvuldig behoeve orde zou verstoren? Zelfs de mildste van alle huwelijksregelingen, die van Sowjet-Rusland, hoewel hij de vrije samenleving niets in de weg legt, verbergt toch niet zijn voorkeur voor het 'geregistreeerde' huwelijk!

4

Margreet kwam in een gedeprimeerde stemming in Cordilla.

Hoezeer zij naar de kalmeerende invloed, de opbeurende woorden van Lydia verlangde, bewees wel, dat zij zich meer liet gaan dan haar gewoonte was.

Zij wilde met haar over dat geval van An Winters praten, zeide zij, toen zij tegenover elkaar zaten. Of juist gezegd: Lydia moest haar vertellen wat er met haar, Margreet, was en daarom wilde zij over de zaak Winters praten.

Lydia luisterde minder naar de woorden, meer naar de stem, die probeerde zoo zakelijk mogelijk een relaas te geven.

Zij had een scherp, reeds geoefend gehoor. Ondanks de zakelijke bewoordingen had zij de ontroering van de ander in haar stem gehoord. Zij had ook instinct. Zij begreep het: de *vrouw* was in Margreet geraakt, op de een of andere wijze kwam het toch aan je, langs omwegen en zij besepte, dat ook Margreet thans was achterhaald door wat zij nog niet kende of althans in haar leven niet erkende. Hoe zou dat bij Margreet worden? Margreet was een nuchter-bewuste, erg zekere natuur, veel te zeker misschien, uiterlijk vol vrouwelijke charme, vrouw ook in alles wat het uiterlijke betrof, maar met een mannelijke geest, de koele, oplettende geest van de ontwikkelde en gestudeerde, cultuur tot in haar vingertoppen. Maar diep-in, hoe verborgen ook, toch een vrouw, waartegen haar verstand slechts een dam had opgeworpen. Neen, Margreet was geen Lydia Bernink, die, door en door vrouw gebleven onder haar ontwikkeling, haar kennis, haar plaats in het leven, daaraan een sterkte van wil en een kracht van overtuiging ontleende, die uit niets anders dan het weten en de intuïtie van de

vrouw was gegroeid en gevormd. Maar voor Margreet was het een eerste ontdekking, iets wat haar in verwarring bracht, omdat het instinctief kwam en nog buiten haar gezichtsveld lag. Toch meende Lydia, dat het beter was Margreet zooveel mogelijk nog van zichzelf af te leiden: zij zag het gevaar niet als denkbeeldig, dat bij Margreet de gedachten een idee-fixe-vorm konden gaan aannemen.

‘Als je me een raad vraagt, Margreet, zou ik zeggen: zoek wat meer afleiding, verstrooi je wat meer. Wees economisch met jezelf, je was het altijd, waarom nu niet? Je kunt toch niet meer doen dan op het oogenblik mogelijk is. De zaak is in onderzoek, zolang dat niet afgelopen is, is je werk negatief. Op je pleidooi komt het aan. Breng daar alles in naar voren wat je meent te moeten zeggen. Daar begint *jouw* werk. Je hebt je reeds een overtuiging gevormd, dat is thans genoeg. Je bent nerveus, zelfs je kalmte verraadt het. Zet je gedachten van de zaak af. Er is zooveel wat je interesseert, het kan je niet moeilijk vallen als je *wilt*.’

Margreet voelde zich ditmaal wat teleurgesteld. Is het dat? vroeg zij aan zichzelf. Begrijpt Lydia het wel heelemaal, of ben ik het, die het niet begrijpt? Maar misschien had de ander toch gelijk. Zóó was zij, Margreet, ook niet, zij moest het toegeven. Het kon niet anders dan iets fysieks wezen, een onbehagen, een of andere gespannenheid, waarin vrouwen van tijd tot tijd noodwendig verkeerden, dat ging wel weer over. Goed, zij zou zich wat verstrooien.

Nu zij het zich aanpraatte, luchtte het haar op. Het was toch goed met Lydia gesproken te hebben.

Het gesprek ging verder over algemeene dingen. Lydia vroeg haar of zij het nieuwe atelier van George al gezien had. Zij wist toch, dat George nu uit huis was getrokken en zichzelf had ‘ingericht’?

Ja zeker, Margreet wist het. ‘Ik ben er al wezen kijken,’ glimlachte ze, ‘ik kwam er enkele dagen geleden langs en ben toen meteen maar eens naar boven gelopen. Erg aardig is het gelegen, George weet altijd wat hij kiezen moet.’

Met George van Wallenberg verbond haar een kindervriendschap, de herinnering aan veel gemeenschappelijks uit de kinderjaren. Hij was nog een familielid, door haar moeder, ook een freule van Wallenberg. Later zat zij met George op de teekenschool, hij teekende ook en wilde schilder worden en daarin bleven zij een gemeenschappelijke belangstelling houden, waardoor zij ook later vaak met elkaar verkeerden. Zij wist wel, dat sommigen hoopten, dat zij een paar zouden worden, maar zij was nooit op hem verliefd geweest en of hij het was op haar wist zij niet, zij nam het ook niet aan. George was een beste kameraad, een opgewekt, prettig mensch en iets vertrouwds zooals een ding van vroeger, waar herinneringen mee verbonden waren uit de kinderjaren, maar meer niet. Aan zijn houding, uit zijn gesprekken was nooit iets anders te merken dan dat hij over hun omgang net zoo dacht. Hij had haar wel vaak bewonderend aangekeken, maar zij wist, dat zij smaak bezat om zich te kleeden. Toen zij 18 was gaf zij zelf de ontwerpen aan voor haar japonnen, die de naaister moest namaken, zij droeg meestal zwart, zij wist, dat bij een bleeke huid en donkere oogen zwart het meeste paste, zwart of heel donker bruin. Dat deed eenvoudig aan en toch stijlvol en gaf iets strengs ook, naar buiten wilde zij iets onaantastbaars tusschen de wereld en zichzelf houden, dat was zoo de ‘afstand’, waarmee zij het beste uitkwam en waaraan zij innerlijk behoefte had. Daartusschen waren tallooze nuances mogelijk, naar luim en fantasie. Zij had haar buien, haar oogen verrieden het dan wel eens, in haar speelde dan een spottende of

ironische gedachte, een ‘doorzien’ van anderen, die zulke goede komedianten waren in de wereld, en geamuseerd onderbrak zij opeens een gesprek om er een opmerking tusschen te gooien, waarmee de ander niet recht wist wat aan te vangen en hoe hij het moest opvatten. Maar grilligheid verwacht men bij tijd en wijle van iedere vrouw; waarom zou Margreet van Voort anders wezen, nietwaar?

Er was nog altijd iets in haar, dat zij thans niet meer ten uitvoer bracht, maar waardoor zij in haar schooljaren eens een waar schandaal had verwekt, met standjes van de directeur, gedreig met wegsturen en excuses maken. Maar de leeraar had het ook niet moeten zeggen, die vergelijking onder de les: ‘Het zou wezen alsof jullie in pyama in de les kwamen!’ Margreet had met de anderen meegelachen, maar onderwijl een boosaardige, listige blik naar de leeraar geworpen en het meisje, dat naast haar zat in de bank wist, dat Margreet iets in haar schild voerde. De volgende morgen, toen zij haar mantel uittrok, ging zij niet met de anderen mee naar haar klas, zij verdween in het spreekkamertje en toen de bel geluid had, schoot zij opeens de klassedeur binnen, als had zij zich verlaat en wilde haastig haar plaats innemen. En de leeraar en al de meisjes zagen het: Margreet had een kleurige blauw en wit gestreepte pyama aan! en zat daar met haar onnoozelste gezicht, verbaasd om de verbazing der anderen.

Margreet glimlachte. Neen, zoo deed zij niet meer, hoogstens dacht zij zoo.

Lydia stond nu op en reikte haar de hand ten afscheid:

‘Hou je taai!’ schertste zij.

‘Ja, natuurlijk. Good bye!’

5

Margreet liep de tentoonstelling rond, langs de schilderijen aan de wand. Er was niemand in de zaal dan de opzichter, die in een hoek stond, met de handen op de rug.

Wat vertelde George ook weer van de impressionisten? Zij schilderden de dingen zoals zij ze zagen wanneer zij er naar staarden? Neem de proef eens, zei hij, kijk naar zoo'n schilderij al starend en je zult zien hoe alles zich verdicht, scherper wordt, leven en diepte krijgt.

Zij staarde een bloemstuk van Renoir aan; het was wonderlijk hoe zelfs de kleur veranderde, helderder, warmer ook werd.

Curieus, vond zij. Zouden zij het werkelijk zoo gezien hebben? Maar dan was het niets dan een procédé, een truc. Zij geloofde het eigenlijk niet, toch had zij het zoeven ervaren.

Zij keek op haar polshorloge.

‘Ik moet gaan.’

Het zien van schilderijen op een tentoonstelling vermoeide haar meestal. Je moest eigenlijk komen om maar één ding te bekijken en als je dat goed gezien had weer weggaan. Je aandacht zwierf nu teveel rond, de vele indrukken verzwakten elkaar, ten slotte behield je er niets van als je weer buiten stond en eigenlijk was je blij als je weer buiten stond.

Ditmaal had het haar meer vermoeid. En toch was zij er met haar aandacht maar half bij geweest, feitelijk had zij niets anders gedaan dan een experiment genomen, aan welks uitkomst zij zelf nauwelijks geloofde. Zij hield niet van onrustige, drukke schilderijen, de reproductie van Da Vinci's Heilige Anna had zij uit voorkeur bij zich opgehangen, daarin was iets dat rust gaf en toch

wonderlijk bleef. Da Vinci kon het uitdrukken dat, wat je wel voor oogen zweefde, maar raadselachtig bleef, wat je niet duiden en grijpen kon, maar er toch was, soms in een levend gezicht, waarnaar je dan gefascineerd bleef staren. In de werkelijkheid vervluchtigde het weer, onderbroken en verjaagd door een of andere banale gebeurtenis, maar in de glimlach om de mond van een vrouwekop van Da Vinci bleef het, zag je het telkens weer terug zonder dat je het een naam kon geven en het maar vaag aanduidde met ‘mysterie’. Zij had het nooit kunnen doorgronden, zij had er het leven van Da Vinci, boeken over Da Vinci op na gelezen. Eens was zij zelf voor die reproductie van de Heilige Anna in haar kamer blijven staan en had hardop gezegd: ‘Ik wil het weten!’ Maar de glimlach bleef boven haar hangen en versluisde het geheim, waarnaar zij vroeg.

Doch toen Margreet van het bezoek aan de tentoonstelling weer thuis kwam, gedesillusioneerde van die schilderijen, die haar niet hadden kunnen boeien, viel haar, bij een blik op deze reproductie aan de muur, een woord in: ‘Moeder-mysterie’.

Zij begon de gedachte uit te spinnen. Zoo had zij nu eenmaal leren denken. Alles moest klaar voor haar wezen en ook dit woord zei haar te weinig. Was het wel zoo: ‘moeder-mysterie’? Dit gelaat van de Heilige Anna was genomen uit een groep, waarin Da Vinci haar had samengevoegd met Maria en het kind Jezus; de Heilige Anna beschouwde met een glimlachend-teedere aandacht haar dochter Maria, die, in liefde overbuigend, de armen strekt naar het kind Jezus, een tafereel, dat zij gadesloeg als de wetende vrouw-moeder, die aan de liefde van de ander haar eigen dromen herdroomt. Maar wat beleefde de Heilige Anna daarbij, dat zich zoo in haar glimlach verried, dat het zelf tot mysterie werd?

En opeens voelde zij een onwil er verder over te denken. Zij had het al vaker bemerkt, dat zij tegenwoordig gedachten had, die zich als het ware uit de dingen rondom aan haar opdrongen, en dit te ervaren stemde haar onbehagelijk. Zij voelde ook een irritatie in zich opkomen tegen die glimlach van de ander en een aandrang de reproductie van de wand te nemen. Maar dit leek haar kinderachtig en zij deed het niet.

Naast haar, op het schrijfbureau, was nu het langharige zwarte katje gesprongen, met een lenige wip van zijn korte pootjes en zat daar, uit zijn mand ontsnapt en in elkaar gerold, haar aan te staren met knippende kraalronde, gelig glanzende oogjes, die als ingenaaid schenen op de vacht.

Hoe vaak was vroeger dit katje haar speelgoed geweest, decorumstuk voor een jong meisje, dat zich in een houding met het tegen haar wang geheven dier schilderachtig wist voor een toeschouwer. Ook nu tilde Margreet het katje met beide handen omhoog, drukte het warme zachte pelsje vleidend tegen haar wang, maar in dit gebaar en in de blik, die zij naar de glimlach van de Heilige Anna wierp, was thans iets, dat op een uitdaging leek.

Met een 'Terug naar je mand!' schoof zij het op de grond neer gezette dier de richting van de deur uit.

Welke samenhang was er echter tusschen dit alles en het zwarte paard, dat haar daarop in de droom verscheen?

Een paard was het, met toch iets wonderlijk anders aan zich, met iets van de slankheid van een hond en de buigzaamheid van een draak. Het was snel als een schaduw en stond opeens in de ruimte en wierp zich haar richting uit, naderde, sloeg in galop, stoof dan weer, als

ontwijkend, zijwaarts, zwenkte, stond stil, de manen kwaadaardig over de ooren en de kop gewaaid, brieschte, hinnikte, als een hengst, die de merrie ruikt, met open neusgaten en de lippen vooruit, als grepen zij zuigend naar iets. Dan gooide het zich op de achterpooten, en snel, in een steile, naar één zijde overhellende galop, daverde het nu recht op haar aan, de gloeiende oogen groot en doorborend vlakbij: zoo aanstonds was zij hard en onontkoombaar omgerend. Zij wilde vluchten, uitte een kreet, toen werd zij wakker.

6

Margreet van Voort was op 18-jarige leeftijd student geworden.

Zooals zij toen nog tegenover het leven stond wist zij eigenlijk niet of zij dit wilde: men studeerde als men de middelbare school had afgeloopen en een meisje van stand was.

Zij had er met haar vader over gesproken wat zij zou gaan doen, een aanleg voor teekenen en schilderen dreef haar het meest die richting uit. De vader, zelf een gestudeerde, bacterioloog, onlangs op de tweede plaats bij een professorenbenoeming, meende echter, dat, waar zij nog zoo jong was en een 'knap hoofd' had, het geen kwaad kon wanneer zij wat studeerde, eens in de wereld van de meisjesstudenten kwam en daardoor, vond hij, in het leven zelf. Hijzelf had aangename herinneringen aan zijn studenten-tijd, voor zijn dochter leek het ook een goede tijd, waarna zij nog steeds een beslissing kon nemen.

Zij koos het studentenleven, amuseerde zich ook veel. Met het voordeel van een knap uiterlijk en genoeg vindend in wat zulk een leven naast de studie aan afwisseling en uitgangen bood, wist zij er zich spoedig

thuis te voelen. Toch keek zij reeds met een kritische blik de verschillende meisjes rondom zich aan, wars van alle zelfbedrog zag zij de harde werkers, de z.g. studiehoofden, 'die het ver zouden brengen', spoedig genoeg als de hopelooze gevallen: hen, die meenden, dat een wil en hard werken ooit konden opwegen tegen een verdorring der vrouwelijkheid. Zij had de krioelende wereld van gymnasium-jongens en gymnasium-meisjes meegemaakt en gelachen om het superieure air van de gymnasium-jongen boven het gymnasium-meisje, maar hier, in dit studieleven, erkende zij, bij het zien van de meisjes, die met brillen liepen, alsof zij haar oogen bedierven bij studie-lampen, dat de vrouw minder sympathiek was dan de man. Lydia Bernink was feitelijk de eenige, bij wie zij zich waarlijk had aangesloten, dat was haar echte vriendin geworden, want bij Lydia vond zij wat zij zelf verlangde. Lydia wist ondanks de harde realiteit van de medische wereld, die van een vrouw sterke zenuwen vroeg, vrouw te blijven, bij haar verdroogde het hart niet.

Omdat Margreet makkelijk en vlug leerde had zij de graad van Mr. in de rechten gehaald zonder buitengewone inspanning. Veel van haar zelf had zij er niet aan behoeven te geven. En na beëindiging van haar studie, hoewel besloten advocaat te worden en in de praktijk te gaan - zij wilde nu eenmaal iets met deze 'winst' aanvangen, waarop in het bijzonder haar vader zoo trotsch was - bemerkte zij wel, dat zij er niet door veranderd was en haar gewone leven verder leefde in die wereldsche samenhang met haar omgeving, die haar nimmer deed vergeten haar uiterlijk te verzorgen en voor de wereld de vrouw te blijven, die in niets de slechte gewoonte van hen wenschte na te volgen, die, wanneer zij in de beroepen naast de man een plaats hadden veroverd, het vrouw-zijn niet meer telden en

zelfs als ongewenscht en lastig opzij schoven. Zij bleef aan haar eigen ‘stijl’ vasthouden, onder welke omstandigheden ook, de trek naar het ‘mondaine’ ging wel niet zoover, dat zij er het gevoel van haar innerlijke waardigheid, haar ‘trots’ zooals men het vaak noemde, door vergat, maar zij kwam uit in de wereld zooals een vrouw van de wereld, die weet, dat een goede uiterlijke verzorging een deel van haar zelf is.

Toch, Margreet had het eerst later ervaren, er was iets met haar. Alsof zij het spel van de vrouw in theorie speelde, zich op de kant van haar sexe had gesteld omdat zij nu eenmaal als vrouw was geboren: wat zij veronderstelde, dat een vrouw boeide en trok ervoer zij eigenlijk niet zelf. Het was wat Lydia ‘haar mannelijke geest’ noemde, anderen ‘haar ijskoud verstand’. Zij had er plezier in gehad de gevierde bij de mannelijke studenten te wezen op de lustra, de reunies en al die gelegenheden waarbij de mannelijke en vrouwelijke studenten tezamen kwamen en het ontging haar niet, wanneer zij, als afgevaardigde van haar corps, onder studenten van een andere stad kwam, dat er rondom haar oogen en gebaren waren, die verrast en respectvol deden over dat ‘piekfijne’ meisje, zij had ook met genoeg gedanst met dezen en genen, dansen groeide soms al doende tot een hartstocht bij haar aan, en zij voelde dan hoe zij achterover leunde in de arm van een jonge man, die zijn gezicht te dicht bij het hare bracht en dat zij moest glimlachen, met het gezicht van hem afgewend, maar het was meer uit welbehagen, een soort zelfbevrediging over de uitwerking van een aantrekkingskracht, zonder welke een vrouw nu eenmaal nooit heelemaal voldaan is in gezelschap van mannen, dan dat zij zelf daarbij iets onderging van de ander. Zij bezat een zeker raffinement, dat zij ook in haar kleeding accentueerde, zij wist haar houding, zij wist haar woorden te

plaatsen, toch scheen haar dit alles meer spel, dat amuseerde, een genoegen in een spel, dat haar overwicht gaf op de ander dan dat zij er zelf in betrokken was. Eigenlijk lieten mannen als mannen haar onverschillig.

Gewend zichzelf aan een onderzoek te onderwerpen had zij zich ook hierin afgevraagd: Hoe zit dat, Margreet? In haar 'ongevoeligheid' deed zich ongetwijfeld ook gelden die soort hoogmoed der onafhankelijkheid, waarmee de ontwikkelde vrouw instinctief en wellicht zonder het zelf te weten wraak nam op het eeuwenoude minderwaardigheidsoordeel der mannen. Maar soms vreesde zij, dat haar 'mannelijke geest', haar 'ijskoud verstand' werkelijker waren dan zij zelf bevroedde, eerder een tekort dan een afweer. Dan kon zij met een gevoel van ontmoediging en ongerustheid gaan denken: ben ik wel heelemaal een vrouw, is het niet iets tegennatuurlijks, dat ik geen ander gevoel in mij kan laten opkomen? Ben ik verworden, niets meer dan een cultuurproduct?

De 'beschaving' vrat van generatie op generatie bij de mensen in, zij stamde uit een zeer stijve familie, die van generatie op generatie binnen bepaalde perken was opgegroeid en zich geweld had aangedaan in alles wat niet doel en verantwoording bezat: het verstand regelde alles, zelfs daar waar de natuur had te beslissen. Men sloot 'goede huwelijken', waarbij de toekomst verzekerd was door de positie en de stand van de ander, men was aldus een 'aanzienlijke' familie geworden, men droeg een alom gerespecteerde naam, men was de dochter van een algemeen geachte en gewaardeerde vader, een man, die in gezondheidscommissies zat en verwanten tot in de regeering had. Men was welgesteld ook en het leven werd met dit alles niet onbehagelijk. Maar met dit alles: was men niet ook nog vrouw? Margreet voelde zich over haar 'koelheid' op sommige

oogenblikken verontrust: zie, zoover ben ik al van het natuurlijke vrouw-zijn af, dat ik zelfs niet meer om een man geef en met ironie de dwaasheid van anderen aanzie, die het hoofd schijnen te verliezen om een man? Is alles wat natuurdrang is, van generatie op generatie teruggehouden, reeds zoodanig in mij verschrompeld, dat ik het idee mij door een man te laten kussen alleen al belachelijk vind?

Met George b.v., de man, die ik toch het meest van allen mag lijden, het is nooit in mij opgekomen, dat hij iets anders voor mij kan beteekenen dan een vriend. Ik weet wel, dat de buitenwereld in ons graag een paar ziet en misschien, als George ook wilde, zou het een zeer goed standshuwelijk worden. (Maar dat ik het niet wensch, omdat ik dan met mijn verstand gekozen zou hebben, bewijst toch wel, dat ik niet heelemaal de traditie van mijn familie volg, constateerde zij niet zonder spot.) Maar wellicht is het ook, omdat ik niet kan, nooit zal kunnen. Waarom, Margreet, bespote je dan eigenlijk de onvrouwelijken onder de meisjes-studenten en waande je superieur aan haar, wat ben je eigenlijk zelf? Doch neen, dat is het ook niet, wat jij bespote is niet hetzelfde als waarop je je thans meent te moeten betrappen. Die anderen vergaan blind en met het geloof aan een ideaal, jij verkommert met open oogen, in het besef van een tekort, waaronder je, in je diepste innerlijk, onzichtbaar voor de anderen, lijdt als onder een erfenis, je door de onnatuur van generatie op generatie overgegeven. Daarom speel je het *spel* van de vrouw, met een afwezig hoofd, met afwezige zinnen, maar met groote ijver. Je speelt het weg en je speelt het goed: Mr. Margaretha van Voort, is dat niet dat mondaine meisje, dat knappe vrouwtje, dat een advocaat heet te zijn? De geheele rechtzaal zal op zijn kop staan als die aardige verschijning haar pleidooi gaat houden, al kijkend heeft

ieder vergeten te luisteren. Zoo'n pleidooi wint men, zelfs menschen in toga blijven nog menschen.

Ach, Margreet -.

7

Tusschen palmen, onder lampions en slierten serpentines schoven de dansende paren, langs bonte lappen en teekeningen, waarmee de wanden waren behangen door atelierruimten op een rij of tegenover elkaar gelegen. Men danste schielijk de beide drempels over van een smalle doorloop en verdween weer in de drukte van menschen, die hier dicht opeen rond een buffet stonden. Kleine modelletjes zaten op groote poefen, de handen om de opgetrokken knieën geslagen en bekeken genoegelijk het drukke gedoe van artiesten, die gesticuleerden met handen en glazen en schreeuwend praatten. De vloer lag vol uitgetrapte sigaretten en drankspatten, het was al een uur geworden, waarop men de sigaretten-eindjes niet meer naar de wand schopte noch de gemorste drank met de voet probeerde weg te wisschen. De ramen stonden open, de rook woei in kronkels naar buiten in de nacht.

Temidden van dit schildersfeest ging Margreet rond. Zij was gekomen om zich te amuseeren, maar zij amuseerde zich niet. Zij dwaalde maar wat rond, glimlachend weigerde zij een danseur, die op het 'mooie meisje' afschoot, opeens weer een en al levendigheid, nadat hij verveeld sigaretten had zitten rooken tusschen twee modelletjes.

Waar was George?

Eindelijk vond zij hem, in een andere atelierruimte, waar het leeger was en ook donkerder, hij hing een beetje achterover in een stoel, zijn verkreukelde smokingfrontje pulde uit en zijn eene hand bengelde neer,

bijna de grond rakend. In een hoek, waar het nog donkerder was, in de schaduw onder een palm, zat een jonge man en kuste snel achter elkaar de pols van een meisje naast zich, zag glimlachend voor zich uit toen Margreet binnen kwam.

Dit en het zien van George in een achtelooze onverzorgdheid van feestganger, die, reeds doezelig geworden, niet heelemaal meer weet heeft van zijn omgeving, stemde haar niet prettig. Toch ging zij naar hem toe. Ook George zag haar nu, sprong overeind, streek zijn smokingfront glad, schoof zijn manchetten terug, weer geheel en al gentleman. Heel het wezenlooze van daareven was van hem afgevallen, zij herkende hem nu weer. Glimlachend begroetten zij elkaar.

‘Je bent laat,’ zei George.

‘Ik ben er al een heele tijd. Maar waar was jij?’

George streek over zijn haar. Er was iets in zijn blik, dat zocht te onderzoeken of zij het amusant vond hier.

‘Och, als de anderen zich maar amuseeren,’ meende hij, schouder ophalend.

Margreet stond naast hem, zij zag hem aan. Dit is nu George, dacht zij. Een bekend vertrouwd gezicht, een gezicht waarvan zij hield. Blank, regelmatig, wat mager om de strakke, voorname neus. Zijn oogen hadden iets jongensachtig-opgewekts, zij keken nu langs haar heen, door de ruiten in het andere atelier, waar muziek was en gedanst werd. Haar met zachte aandrang onder de arm nemend, schoof hij haar daarheen.

‘Laten wij dansen,’ zei hij. Zij liet zich leiden, zij voelde de druk van zijn hand om haar benedenarm, zijn vingers speelden er langs, zonder bedoeling, maar zij lette er op, zij had op dat moment de wensch, dat hij vaster toegreep.

Nu stonden zij in de deur en overzagen de ruimte, waar reeds losbandiger gedanst werd, jonge mannen en

jonge vrouwen zich op elkaar drongen als ging het al niet meer om de dans, de vingers zich tastend over de bloote ruggen bewogen en de oogen der vrouwen zich sloten onder die aanraking. Het was alles uitdagend jong vleesch wat zich hier vertoonde en rond bewoog.

Margreet richtte opeens een felle blik naar George, die glimlachend naast haar stond toe te zien.

Zeg het dan, dwong iets in haar.

En zij zei:

‘Kus me, George.’

Maar het klonk onwezenlijk en niet met genoeg overtuiging, alsof niet zij, maar een ander het zei, en ze hoorde het wel.

Och, het kon haar eigenlijk al niet meer schelen. Hier, deze ruimte, dat licht, dat lawaai, een tumult van licht en muziek en veel menschen, die dooreen dwarrelden, ieder op een eigen weggetje en toch een massa met elkaar. Wat kon het haar nog schelen, dat George haar bepaald verschrikt aankeek. Het is ook onzin, dacht ze. Zij zwaaide het met een handbeweging van zich weg, haar oogen werden weer koel, emaillegrijs, als steeds wanneer zij meester van zichzelf is, Margreet van Voort, de kalme, zelfbewuste, onaantastbare.

‘Goed, laten we dansen,’ knikte zij.

Maar met een haast onmerkbaar glimlach, wreed van zelfironie.

8

Wat is er eigenlijk met haar gebeurd?

Achterover leunend in haar bureaustoel nam zij op de tast een sigaret uit het kistje naast zich, klopte werktuigelijk het achtereind op haar vingertop uit, toen bewoog zij niet meer, staarde voor zich uit.

Lange tijd bleef zij zoo zitten.

Zij zag weer die late avond met dat meisje in de trein.

Zijzelf had zitten lezen in een tijdschrift, lette niet op haar. Toen zij het tijdschrift uitgelezen had, vouwde zij het op en voor het eerst ging haar blik naar de ander, die tegenover haar zat in de coupé.

Het meisje trok haar aandacht, aanvankelijk een gewone nieuwsgierige aandacht voor een mensch, die iets opvallends over zich heeft, men wendt de oogen af, beleefdheidshalve, men wil het een vreemde niet laten merken, toch moet men telkens, terloops, weer kijken.

Margreet had deze neiging de gezichten scherp op te nemen, het was een aanwensel van haar teekeninstinct. Wat was het met die ander? Was het de onwezenlijke bleekheid, marmewit als van een slapeloze? Neen, ook niet het lichtblonde haar, zoo bleekblond, dat het bijna kleurloos scheen, kort, met krullen in de nek en in het midden gescheiden, ook niet het sierlijk gebogen, fijne neusje, de kleine, stroef getrokken mond, ook niet de merkwaardig donkere kleur der oogen in dit lichte geheel, neen, het was de blik der oogen, een blik, die de ander onafgewend naar buiten hield gericht, een blik, die onbewegelijk naar buiten, uit het coupé-raampje keek, zonder te zien, in een afgewende houding van het hoofd. En dan boren kleine witte tanden krampachtig, als met inspanning iets tegenhoudend, dat opzwelt, met kracht er uit wil, in de onderlip en dan ontvlucht een traan snel als een ding op zichzelf, dat, ontsnapt, met een menschelijke wil niet meer te achterhalen is, langs de wang naar beneden, voorbij de mondhoek en blijft daar liggen, met een vochtige lijn, geteekend van het oog langs de neus.

Zij ziet, dat de ander geluidloos huilt, het ontroert haar als iets waarvan zij schrikt, verlegen, dat zij de ander daarbij betrapt, dan trekt iets haar naar de serene smartelijkheid van dit geluidloos huilen. En nog meer ontroert haar de kinderlijke hulpeloosheid van een ge-

baar, dat het meisje maakt met de hand en deze hand tegen de wang brengt, de wang er tegen aan vleit, alsof de wang troost zoekt bij de hand en de hand zegt: arm verlaten meisje, kom bij mij, je hebt niemand meer dan ik en ik heb niemand meer dan jij, wij zijn alleen, wij hebben slechts elkaar tot troost, niemand meer om goed, om lief tegen te wezen. En in een verlangen naar iets vertrouwds en dat alleen vindend in deze hand, liefkoost de wang de hand, als was het een moeder -.

Margreet voelt, dat het haar zelf tot tranen toe roert. Zij heeft nog nimmer zoo'n aandoenlijke, hulpeloze smart gezien.

En zich deze scène herinnerend gaat zij rechter in haar bureaustoel zitten, legt de onaangestoken sigaret, die zij nog steeds tusschen de vingers houdt, naast zich neer, haar blik krijgt iets hards, als in koppig verzet: niet te gelooven haast, dat dit kind een moordnares is, dit meisje haar pasgeboren kind heeft vermoord -.

Toen de trein stopte, stond de ander op, tilde uit het net een zwaar valies, strompelde de nauwe doorgang door, de wagon uit. Margreet volgde achter haar, iets dwong haar vlak achter haar te blijven.

Het meisje stapt op het perron, struikelt met het zware valies; met een moeheid in haar geheele lichaam, die verraadt hoe uitgeput zij is, blijft zij half over het valies geleund op de knieën liggen. Margreet is nu snel naast haar, helpt haar overeind, houdt haar onder de arm vast, het voorval heeft reeds de aandacht van omstanders getrokken en geagiteerd en gehinderd temidden van het oploopje volgt zij een impuls, wanneer zij het meisje mee naar buiten neemt en in een taxi schuift, die haar naar haar eigen woning rijdt.

En eenmaal hier, in deze kamer, houdt het kind haar verdriet niet langer in, snikt, snikt radeloos, eerst met de hand tegen de mond geperst, als barst er een stort-

vloed van leed uit haar, dan voorover met de handen om haar hoofd, met de vingers woelend onder het blonde haar, dat nu in krullen rond haar hoofd uitwelt. Margreet is een glas water gaan halen; de ander drinkt er met lange, moeilijke slokken van, nog kan zij niet spreken, dan roept zij uit met een verstikte stem, schor en rauw van wanhoop: 'Zij zullen me vinden, me grijpen. Waarheen moet ik vluchten, waar moet ik mij bergen!'

Margreet steekt haar haar hand toe en het meisje buigt zich naar voren en wrijft er haar natte wang tegenaan, zooals zij dat in de trein met haar eigen hand heeft gedaan. Dan blijft zij geruime tijd zoo stil zitten, met Margreet's hand tegen haar wang, als in slaap.

Margreet ziet zwijgend neer op dat gebogen, kinderlijk blonde hoofd, zij zegt niets, zij vraagt niets, later zal zij alles wel weten, het kind heeft vóór alles behoefte aan troost en rust, het moet eerst tot kalmte komen. God weet hoe lang het reeds in deze spanning heeft geleefd, waar zij thans geen weerstand meer tegen biedt. 'Waar moet ik mij bergen!' heeft het meisje geroepen. Voorloopig is zij hier veilig.

Margreet ziet dit alles weer voor zich. Zoo is het begonnen. Zoo is zij in de 'zaak' van An Winters gekomen, zoo is zij er toe gekomen zich een zaak aan te trekken, wier verdediging bij voorbaat een verloren zaak is: de wet laat een kindermoordenaar haar straf niet ontgaan, hoe verzachtend de omstandigheden ook mogen wezen. Maar zij heeft niet anders gekund, hier was het niet Mr. van Voort, die handelde, maar Margreet, een mensch als andere menschen, een revolteerende tegen onrecht, dat toch door de wet is voorgeschreven. Hier was het geval gekomen, dat de mensch zich fel verhief tegen wat het verstand moest toelaten. En het heeft Margreet van Voort gegrepen, met een onverbiddelijkheid, die op een uiterste spanning lijkt.

Hoofdstuk III

1

De strafzaak Winters was nog steeds in het stadium van onderzoek. Hoewel de verdachte Anna Winters onmiddellijk, bij het eerste verhoor door de politie al, de beschuldiging haar pasgeboren kind vermoord te hebben, had toegegeven, het feit had erkend, er dus van een eigenlijk verzamelen van bewijsmateriaal tegen de aangeklaagde geen sprake behoefde te wezen, moest de procedure toch zijn gewone, voorgeschreven verloop hebben.

Een medicus had de dood door verwurging aan het kind vastgesteld, men had de plek bezocht, waar het lijkje was ontdekt, gewikkeld in de fatale doek met het merkje van de wasscherij, dat het spoor naar de onbekende moeder had gewezen - alles in deze moord was trouwens onhandig en zonder overleg geschied, zooals de mannen, die in hun praktijk andere ervaringen hadden, niet zonder medelijdend hoofdschudden konden constateeren -, men had de familie van verdachte opgezocht, die, ontzet over het schandaal, de goede naam door het eertijds als wees in liefde tot zich genomen nichtje aangedaan, nu maar liefst zoo weinig mogelijk met het geval te maken wilde hebben en het meisje geheel desavoueerde. Men had verdachte zelf, die in voorarrest zat in het huis van bewaring, verscheidene malen voor laten komen, om nog meer

preciseeringen - alleen op de vraag naar de onbekende vader van het kind gaf zij geen antwoord, ja, scheen zij zelfs geen antwoord te weten, een houding, die overigens niet in haar voordeel was, daar het allerlei vermoedens over haar zedelijke levenswandel toeliet - en ook haar advocaat, die Mr. Margaretha van Voort, die op zoo opvallende wijze zich in deze zaak had gemengd, bij wie verdachte aan huis was geweest vóór haar arrestatie en die nu er zorg voor droeg, dat, op haar eigen kosten, deze het betere eten kreeg dan het gewone der opgeslotenen, kwam haar verscheidene malen in haar cel bezoeken.

De vraag, waar het thans om ging, was: in hoeverre kon hier van opzettelijke moord sprake wezen? Was het enkel doodslag, zonder voorbedachten rade en hoever ging de verantwoordelijkheid jegens de verrichte daad? Was verdachte ten volle toerekenbaar te achten? Zij had de gerechtelijke meerderjarigheid, haar zaak was geen zaak van de kinderrechter meer, als mensch stond zij onder de onmiddellijke strafwet.

De psychiater, die voor de vorm in de zaak was gehaald - aanvankelijk gaf de volslagen apathie en sprakeloosheid, waarin verdachte na haar eerste even abrupte als volledige bekentenis was verzonken, mogelijkheid van een tijdelijke stoornis in de geestvermogens en het ging nu eenmaal om de 'toerekenbaarheid' op het moment van de moord op het kind - achtte in het geval niets bijzonders, d.w.z. dat de mogelijkheid van een overspannen toestand wel gold, maar dat hier ten opzichte van de toerekenbaarheid geen andere omstandigheden als 'verzachtend' in aanmerking kwamen dan de gewone abnormaliteit van vrouwen in zwangere toestand. De verdachte had wel van 'die andere' gesproken, maar hij kende dat al. Wanneer de delinquent niet als half normaal of als erkend idioot geboren was, bleef

hij toerekenbaar voor de wet en verantwoordelijk te stellen voor zijn handelingen. Hoever zou men de grenzen dan niet kunnen trekken - die soms toch al kras vergetrokken werden in gevallen, waarover vroegere tijden zonder lang aarzelen de doodstraf zouden hebben uitgesproken!

Van deze kant wachtte An Winters dus niets wat haar helpen kon en Margreet wist het en moest het ook met haar verstand billijken: hier golden ook voor de psychiater de maatstaven van de wet, niet van de menselijkheid.

Op haar, op haar pleidooi zou het aan komen, als er iets voor An Winters gedaan kon worden -.

2

Margreet had aan de rechter-commissaris een geschrift doen toekomen, dat An Winters geschreven had in de eerste tijd van haar preventieve hechtenis. De persoonsnamen waren daarin, op verzoek, geschrapt - An wilde de personen niet bekend gemaakt hebben -, maar van dit 'pleidooi', dat deze voor zichzelf hield, bewaarde zij een copy, omdat het ook het voornaamste wapen in haar hand zou worden wanneer zij zoo aanstonds moest gaan spreken.

De eerste uitwerking, die het lezen van het geschrift op haar had gehad, was die van een verstarring geweest, gepaard aan een gevoel van ontzetting. Waren zulke toestanden nog mogelijk in deze tijd? Bestond dit nog in een wereld als de onze, de wereld van de wetenschap, van de psychologie, van de kennis ook van de godsdiensten van andere volken, die, meende zij, toch wel genoegzaam had aangetoond welke menselijk-primitieve gronden aan het sprookje van Jehova en de God der Wrake zijn voedingsbodem hadden gegeven: dat

mensen nog bevangen konden zijn in een dergelijk naïef Jehova-complex van uitverkoren rechtschapenheid, in een dergelijk fanatiek en verblind Godsbegrip, zoo ‘theoretisch’ jegens het leven gebleven en dat toch zoo diep kon ingrijpen in een mensenlot, omdat het de verhoudingen, waarin een mensch leefde, bepaalde?

Het beving haar met een gevoel van ontmoediging en schaamte wanneer zij het zich indacht: hoe zij zelf leefde, voort veeteerend in omstandigheden, die het haar mogelijk maakten zoo vanzelfsprekend behagelijk van het leven te genieten, terwijl er toch vlak naast haar zulke dingen gebeurden, zóó anderen leden in dat zelfde leven vlak naast haar en zij wist er niets van, dacht er niet aan. Wat weet ik van het leven?

Toen brak een diep medelijden door, een ontroerd besef van het ontzettende ziele drama der vrouwen, voor wie haar sexe eerder een straf scheen te wezen.

Lydia Bernink, bij hun samenkomst in Cordilla, had het reeds, met de intuïtie der vrouwen voor een andere vrouw, in gedachten geformuleerd: het was de *vrouw*, die in de ander geraakt was. Margreet was gegrepen door het lot van een andere vrouw, het noodlot van de vrouw als vrouw geboren, tot vrouw-zijn voorbestemd -.

Maar zelf wist zij het nog niet.

Zij zag, wat haar toen voor oogen was gekomen, nog alleen onder het aspect van een medegevoel met het leed van een jong, onwetend meisje, dat in haar wanhoop haar kind had vermoord. Maar reeds de heftigheid, waarmee zij, toch zoo modern-nuchter staande tegenover de valstrikken van het gevoel, zich aan het ‘geval’ had gegeven, was voor haar ongewoon. En hoe dieper zij in de zaak Winters kwam, hoe meer zij zich in de motieven, die An Winters tot haar daad gebracht moesten hebben en de omstandigheden waaronder, verdiepte, hoe meer er gevoelens en gedachten door haar heen

stroomden, waarvoor zij de toegang had opengezet en waaraan zij zich des te stuurloozter overgaf, omdat zij er zich nog niet van bewust was.

Zij kon niet meer aan zichzelf denken noch aan verstrooiing. Aldoor zag zij het gezicht van die ander, die late avond in de trein, aldoor voelde zij het nog na, hoe het haar gegrepen had, die aanblik van een mensch, verlaten in zijn diepste innerlijke nood. Dat hulpeloze gebaar met de hand, die wanhoop, die zich aan zichzelf vastklemt. Zoo een had niet uit slechtheid gehandeld, kòn niet slecht wezen, zoo een ook kon niet afgedaan worden met de benaming: misdadigster, zooals straks toch het gerecht, in de gruwelijke onrechtvaardigheid van de wet voor het leed van menschen, haar te kijk zou stellen en berechten. Het was alsof in haar diepste wezen iets het niet verdragen kon, dat dit ‘onbestreden’ zou blijven, waarover het gerecht en de publieke opinie zich een oordeel aanmatigden, alsof iets haar in haar hart deed schreeuwen: Onrecht, onrecht, het die ander te laten boeten, die niets dan een lijdende, hulpeloos alleen gelaten vrouw was geweest.

En wat aanvankelijk wellicht nog een impuls van medelijden was, van edelmoedigheid en hulpvaardigheid, die in ieder mensch schuilen, wanneer hij zich getroffen voelt door de hulpeloosheid van een ander, werd door haar innigste verontwaardiging opgejaagd tot een verbittering, een ware ‘opstand tegen de Hel’, om de vrouwen, die het met onbarmhartige wreedheid als *straf* werd toebedeeld: voor haar sexe te moeten lijden buiten de grenzen, gesteld door zedelijkheid en wet.

3

‘Hoe ziet de orde in deze wereld er dan uit, op wat baseert zich een rechtspraak, die meent deze orde te

moeten verdedigen en zich toch aan zoo'n grove onrechtvaardigheid schuldig maakt?’

Margreet zag de jonge rechtsgeleerde aan, met wie zij was gaan spreken, in haar drang naar klaarheid over dingen, die haar thans zoo onafwendbaar bezig hielden en waartegen zij nog een dam poogde op te werpen door het redelijk oordeel van anderen te vernemen.

‘Inderdaad,’ zei de ander, ‘alle rechtspraak is menschenwerk en als menschenwerk heeft hij onvolkomenheden. U moet echter niet vergeten: waar blijft de orde, waar begint de chaos, wanneer er geen scheidingen gemaakt worden? Onze geheele maatschappij is nu eenmaal opgebouwd op het wettelijk en kerkelijk bekrachtigde huwelijk. Wat wordt er van deze zoo zorgvuldig eeuwenlang opgebouwde maatschappij als gij komt met uw “vrijheid voor het recht der natuur”? Dat werpt toch ook onze moraal om, die de mensch verheft boven het dier? Beleeft in onze tijd het huwelijk al niet een schrikbarende ontwrichting? Hier, hier en hier’ - en bij die woorden sloeg hij met de vlakke hand op drie dossiers - ‘hier hebt u drie echtscheidingsprocessen in één week. Drie gevallen, waarin de wet straffeloos ontdoken wordt, de rechters zoowel als de advocaten weten het: dat er geen sprake is van overspel van een der beide partijen, dat hier slechts aan een formule wordt voldaan en dat de man, omdat hij de ridderlijkste moet wezen, de schuld op zich neemt, want dat de betreffenden het huwelijk bij onderling goedvinden ontbinden. Zie, dit is nu de trouw aan de van hoogerhand bevestigde instellingen, zoo wordt reeds het middelpunt van een goed geordende maatschappij: de onaantastbaarheid van het huwelijk, die in een christelijk land als de *heiligheid* van het huwelijk gold, doodelijk geraakt, worden de fundamenten, waarop eens de zedelijke kracht van een volk scheen te steunen, ondergraven! En wilt

ge nu ook nog de laatste banden ontbinden, die de mensch verantwoordelijkheid opleggen voor zijn daden, zijn verplichte zorg voor de vrouw, voor het kind? Maar dat beteekent immers, dat het laatste restje van onze beschaving zal ondergaan in de chaos, waarbij niemand meer in of uit weet? De wet *moet* hard staan tegenover alles wat onze orde bedreigt, hoe betreurenswaardig sommige gevallen op zichzelf daardoor ook kunnen worden.'

Margreet wierp tegen: 'Het zijn juist de voorschriften van de wet en de kerk, die de mensch tot een in hun zin misdadige maken, omdat deze voorschriften verouderd zijn en niet meer aangepast aan het moderne leven en aan de moderne mensch. Het geval van dat meisje, waarvan ik u sprak, bewijst mijns inziens duidelijk, dat er vanwege de wet en de kerk een dwang wordt uitgeoefend, die veel te levensvreemd tegenover de verhoudingen staat, dat beiden worden beheerscht en geregeld door een christelijke moraal, die niet meer van onze tijd kan wezen, omdat de tegenwoordige mensch niet meer het tegennatuurlijke verdraagt en aan verordeningen, die alleen uit zelfzuchtige conservatiefheid, uit stroeve behoudzucht blijven voortbestaan, zich niet meer goedschiks kan onderwerpen. Bijvoorbeeld het huwelijk, waarvan gij zoo juist sprak, noch de wet noch de kerk kunnen oordeelen, noch mogen zich aanmatigen te beslissen over de redenen, die twee menschen in hun geheel persoonlijk, geheel individueel geval kunnen hebben om hun huwelijk te ontbinden. Was soms de vroegere slaafsche onderwerping aan een eenmaal begane vergissing, die twee niet voor elkaar geschikte menschen toch in een huwelijk bijeen hield, zooveel beter en juister?'

'Toch wel,' zei de ander, zijn blik vaster op haar vestigend. 'Toch wel. In ieder huwelijk komt het moment, dat voorstelling en werkelijkheid elkaar niet geheel

meer dekken. De vroegere opvatting dwong de mensen zich door hun conflict heen te werken, hun fouten te verbeteren, zich opnieuw en nu anders, minder egocentrisch, in te stellen, hun conflict op te lossen; de tegenwoordige mensch komt niet eens daar aan toe, hij verbreekt al te spoedig banden, die hem juist tot zelfinkeer en een opgeven van zijn eigen hardnekkige individualiteit zouden hebben gebracht. Neen, de wet maakt het hem eerder te gemakkelijk.'

'Het kon misschien gelden voor de mensch van vroeger. Het conflict van de mensch van heden is juist zijn conflict met de natuur. Vroeger beschouwde men het als ideaal, dat de mensch zich zoover mogelijk aan het natuurlijke onttrok. De mensch van heden wil niet meer verdrongen worden in het tegennatuurlijke, waarvan hij reeds al te lang de slaaf is geweest. En nogmaals, men kan niet generaliseeren, ieder proces is een persoonlijk, individueel proces. De wet noch de kerk behooren zich daarmee te bemoeien, de mensch moet voor zijn eigen individueele geval in vrijheid zijn beslissing kunnen nemen.'

'U bent een advocatus diaboli,' glimlachte de ander.

Ja, dacht Margreet, ik ben een advocaat van de duivel. Ik ben waarschijnlijk ook in het geval van An Winters de advocaat van de duivel. Het moet dan maar.

Die jonge man tegenover haar was haar niet onsympathiek. Zij zag hem aan. Maar zoo spraken mannen. Hij had het gelijk van mannen, niet van vrouwen. Moest iets wat verkeerd was maar blijven voortbestaan, omdat het nu eenmaal bestond? Dat was immers lafheid. De rechtspraak was fout wanneer hij over het individueele ging beslissen, terwijl hij grenzen en omgrenzingen trok. De rechtspraak was mannenwerk, ook mannen wilden altijd stellingen, vaststaande dingen, waarbinnen een zekere soepelheid was geoorloofd, maar waar men niet buiten mocht gaan.

Zoo zou de rechtspraak zich ook aanmatigen in het geval van An Winters recht te spreken.

Zij dankte de ander voor zijn gesprek.

Het had haar niet verlicht, slechts gestijfd.

4

Thuis gekomen van haar bezoek aan de jonge jurist, nam zij An Winters' geschrift weer voor zich, waaruit zij de 'zaak Winters' eerst in zijn ware licht was gaan zien.

Die dag, dat zij An Winters bij zich had gebracht, was er nog maar weinig uit haar te krijgen geweest. Het meisje, overstuur en ziek van de doorgestane ellende, zwak en hulpbehoevend door de haast onmenselijke inspanning, waaraan zij in haar wanhoop haar eigen krachten had onderworpen - hoe was het mogelijk, dat een vrouwelichaam de kracht had gevonden om direct na de bevalling nog om te zwerven en te handelen als An Winters gedaan had! - verkeerde in een toestand, dat zij voor alles rust en verzorging moest hebben en tot zichzelf kunnen komen. Margreet had dan ook niet lang in haar willen dringen. Als een slaapwandelende bracht An Winters telkens de hand naar haar hoofd als waren de gedachten er weg en wist zij niet verder. Maar het was toch genoeg geweest voor Margreet om de feitelijkheden te begrijpen. Zij liet haar, het meisje had nog het meest behoefte er aan het gebeurde te ontvluchten.

Twee dagen later - het was de derde dag - toen zij thuis kwam, was An Winters weg. Zij keerde niet weer.

Gedreven door een vermoeden, dat de ander zich wat kon hebben aangedaan ging zij terstond op onderzoek uit. Zij kwam toen te weten, dat men haar had gearresteerd. Als voortvluchtig gevat, had men haar, na

een verhoor door de politie, in het huis van bewaring opgesloten. Hoe weinig was An Winters er zich van bewust geweest een voortvluchtige te zijn! Zij had alleen geen raad meer met zichzelf geweten.

Eenmaal besloten zich haar zaak aan te nemen, had Margreet gehandeld. Als haar ingeschreven 'raadsman' had zij nu vrije toegang tot de ander en bezocht haar in haar cel.

De eerste malen zonder werkelijk resultaat. An Winters was sprakeloozer dan ooit, zij steunde slechts als antwoord op iedere vraag, die zij haar stelde.

Daarna sprak Margreet lang en met al haar menselijke, meelevende kracht op haar in, zij probeerde aan de kern van haar te raken, diep in haar moest toch nog wel een wezen leven, dat toegankelijk was voor wat zij goeds met haar wilde. An scheen niet te luisteren, totdat enkele explosies van bekentenissen, die er verbeterden uitkwamen, bewezen, dat zij wel wilde, maar niet kon. Haar gedachten werkten anders, als met rukken. Op een moment, zonder samenhang met een vraag van Margreet, barstte zij ineens uit: 'Weet u hoe ik het zoo lang verborgen heb kunnen houden? De ander ried mij een touw om mijn lijf te snoeren, ik heb het gedaan, maar ik was vaak een flauwte nabij.' Dan stapelde zij beschuldigingen tegen zichzelf op als was het haar een wellust haar eigen slechtheid bloot te leggen. Maar meestal zweeg zij.

Ook dit begreep Margreet.

Bij het weggaan zei zij:

'Als je er niet van spreken kunt, zeg het dan niet. Maar misschien komt er een moment, dat je het gemakkelijker op zou kunnen schrijven, doe dat dan, het zal je verlichten.'

Een week later gaf An Winters haar dit geschrift:

Hoofdstuk IV

‘U hebt mij geraden mijn geschiedenis op te schrijven: het zou mij verlichten, ik zou alles beter zien en ook overzien. Ik heb het aanvankelijk niet gekund, dagen heb ik dof en stomp voor mij uitgeleefd, ik leek in mijzelf dood, alles was dood voor mij, ik kon zelf ook dood wezen. Vanochtend ben ik anders wakker geworden. Na een lange aarzeling ben ik begonnen. Het is zoals u zegt: het opschrijven maakt mij lichter, maakt mij bevrijder. Ook het weten, dat ik het voor u deed, die zoo goed en zoo lief voor mij zijt geweest, gaf mij de kracht het door te zetten.

Maandag

Ben ik het dus weer? Ik, die die ander nooit gekend heb, die ik geweest moet zijn. Ik, An Winters, die hier zit voor die ander, in dit vertrek, in deze cel, in ‘preventieve hechtenis’, zoals men zegt.

Weet u wat ik vanochtend gedaan heb, toen ik wakker werd? Ik heb geteekend! Een vogeltje. Een vogeltje hoorde ik buiten fluiten. Ik heb het heel primitief geteekend, want ik kan niet teekenen, met drie teenen als streepjes op een streep, een tak.

En terwijl ik het teekende moest ik aan hem denken. Hij heet eigenlijk Ferry, maar ik noemde hem altijd Ferdinand, die naam paste zoo bij hem. Hij is ook een vogel geweest. Hij is weggevlogen, ik heb hem niet kunnen houden.

Maar laat ik straks over Ferdinand vertellen, als ik aan hem toe ben.

Dus eerst over mijzelf.

Doch wat nu over mijzelf? (Ik zit nu met mijn pen streepjes te trekken op mijn papier!)

Ik moet nog aan die vogel denken. Dat herinnert me er aan hoeveel ik van vogels heb gehouden. Ik kon als klein kind mezelf 's nachts wakker houden om de nachtegalen te hooren zingen in het boschje achter onze tuin. Ik sluimerde half en hoor, daar was het, zooiets helders en sprookjesachtigs toch, dat geluid, dat ik op een instrument nooit gehoord heb. Ik vond het zingen op zichzelf niet het allermooist, maar het geluid, dat maar trillerde en trillerde als iets dat eenmaal in beweging was gestooten en nu niet meer kon ophouden. Het was als een dringend, onophoudelijk roepen. Zooiets verleidelijks, dacht ik, moet ook de Rattenvanger van Hameln gefloten hebben, toen hij niet alleen de ratten, maar ook de kinderen met zich mee lokte. O, als ik zoo'n kind geweest was, was ik stellig met hem meegegaan, ik kan het me nu nog voorstellen hoe ik meegehuppeld zou hebben, trotsch en verheugd om het wijsje, temidden van andere huppelende en springende kinderen, de ouderen met het kleine broertje op de arm en de kleinsten met hun speelgoed sleepend achter zich aan. Ja, ik ben gauw en graag verleid; dat zal het ook geweest zijn toen dat andere kwam. Maar toen kwam er ook veel, dat niet meer ik, An Winters, was, maar die ander.

Die ander. Ben ik hem thans werkelijk kwijt?

Maar laat ik bij mezelf blijven, anders komt er nooit eenige samenhang in mijn geschrijf.

Als ik aan mezelf denk, aan de tijd voor ik acht jaar was - het jaar waarin mijn beide ouders stierven - en toen we nog buiten woonden, in het huis aan het boschpaadje, lijkt het me of ik altijd geslapen heb of tenminste

altijd gedroomd. Ik was blij met niets, ik ben maar een klein meisje geweest. Wat deed ik? Ik leefde in phantasieën. Ik hield van dansen, ik danste kleine, eigen bedachte dansjes, waar Moeder om lachte en die zij toch begreep. Kan ik het mij nu nog voorstellen? Als ik daaraan denk zou ik mezelf kunnen streelen. Klein meisje, klein meisje, zeg ik tegen mezelf, wat loop je toch zoo dom-onschuldig je eigen weggetje te gaan, alsof de wereld enkel bosschen en wegen en blauwe lucht was. (Ziet u wel, dat ik als een kind over mezelf schrijf?!)

Dinsdag

Ik ben gisteren niet verder gekomen. Ik heb, erg flauw, uit medelijden met mezelf gehuild. Het is ook zoo moeilijk me weer in alles in te denken, ik weet niet waar ik het moet vast houden, mijn hoofd is nog zoo moe, als ik denk fladderen mijn gedachten weg, als vogels, verdwaal ik dan hier dan daar. Ik heb nog zoo weinig nagedacht in mijn leven; wanneer ik hier, voor dit papier zit, denk ik dat ik het voor het eerst doe.

Ik heb vandaag weer een zware dag. Ik ben zoo alleen. Men heeft mij mijn eten gegeven en ook een paar boeken uit de bibliotheek van het Huis en ik heb een uurtje buiten, op de binnenplaats gewandeld. Maar niets kan mij het gevoel ontnemen, dat ik alleen ben. Daarom ben ik weer gaan schrijven. Wat ik gisteren heb neergeschreven is eigenlijk erg kinderachtig, misschien verscheur ik het wel. (Neen, ik zal het niet doen, ik denk graag aan de nachtegaal en aan de Rattenvanger van Hameln.)-

Woensdag

Gisteren ben ik alweer niet verder gekomen.

Hoewel ik mijn best deed en met de pen in de hand zat, wist ik opeens niets meer...

Vandaag begin ik weer. Ik vertel maar zoals het me voor de geest komt.

Weet u, ik ben erg orthodox (zoals ze dat noemen) opgevoed. Ik was pas acht jaar toen ik mijn ouders kort na elkaar verloor en ik herinner ze mij nog maar vaag. Eigenlijk begint wat ik weet en ervaren heb eerst met de tijd, dat mijn familie - de familie van Vader - mij bij zich opnam. Ik was een wees, ik heb een gevoel of ik met zwarte handschoenen aan in de familie ben gekomen en ze nooit meer uitgetrokken heb, ik heb me altijd tussen die anderen verweesd gevoeld, alsof niemand werkelijk van mij hield, behalve alleen Tante Betsy, Vader's jongste zuster, die was goed en lief voor mij. Oom, Vader's broer, had zeker ook wel het goede met mij voor, maar hij was zoo vreeselijk gerecht, zoo hard in zijn orthodoxheid en ik was een overgevoelig kind en heb erg onder die hardheid geleden. Bent u wel eens ooit in een echt orthodox gezin geweest, onder zulke mensen, die alleen het rechte geloof bezitten en alle anderen dwalen? Oom was maar een gewone handelaar, maar hij droeg altijd een nare zwarte jas en zijn buik vooruit, hij leek net een dominee en zijn handen kon hij net zoo rechtgeloovig op zijn buik gevouwen houden als hij liep. Ik heb hem nooit vriendelijk zien kijken, altijd had hij iets stroefs en zelfverzekerd in zijn gezicht en aan zijn afgemeten en doordringend praten ben ik nimmer gewend. Als kind had ik er angst voor, het leek me soms of God zelf door zijn mond tot mij sprak en ik voelde me erg klein en schuldig. O, die angst, die ik als kind gehad heb. En nog heb, eigenlijk. Want je raakt het nooit meer kwijt wanneer het eenmaal in je zit: het besef, dat God overal rondom je is en met Argus-oogen alles bespiedt wat je doet, ook al zien de mensen het niet. Nooit ben je alleen.

Ja, ik weet het thans zeker: ik heb het altijd zwaar

met het geloof gehad. Ik had altijd angst voor God, omdat ik wist, in mijn hart, dat ik Hem niet vereerde en Hem heimelijk haatte. Want alles wat mijn jonge leven verstikte is van Hem gekomen. De mensen, die om mij heen waren, hun hardheid was Zijn dienst, het leven, waarvoor zij altijd waarschuwden en waarvan zij mij verschrikkelijke voorstellingen gaven, Hij maakte het voor mij onmogelijk. Altijd werd er over de zonde gesproken, niets mocht, omdat de zonde er was. Als ik het mij nu voor oogen haal was er niets dan een doodsche grauwheid en ik, kind, ik wilde leven, het kon zoo niet wezen, het mocht niet zoo wezen. Maar als de verzoeking kwam zooals zij mij dat steeds hadden ingeprent, dan waren het toch hun woorden, die mij terug hielden, waren het hun gedachten, waarmee ik dacht en die me terugdreven naar die dorheid, waarin mijn behoefte te leven verging.

En toch groeide onder die angst mijn opstandigheid, vooral toen ik ouder werd. Iets in mij verzette zich tegen die hardheid, die zelfverzekerde rechtschapenheid, die nooit kon twijfelen, want zoo was het. Ik voelde het in het bijzonder als een hardheid, dat men mij nooit over mijn moeder wilde spreken, alsof zij eigenlijk iets geweest was waarover men niet sprak. Wat was er met Moeder? Waarom werd zij zelfs in de herinnering nog uit het familieverband gestooten? Later heeft Tante Betsy mij er iets van verteld, niet veel, ook zij leek over Moeder niet goed te denken en scheen mij te willen sparen. Maar uit het weinige heb ik begrepen, dat Moeder niet geloovig was en erg levenslustig en dat Vader er verkeerd aan had gedaan haar te trouwen. Moeder is snel gestorven, een kortstondige ziekte sleepte haar ten grave en ik heb steeds vermoed, dat de anderen dat een gerechte straf voor haar vonden en hierin de hand des Heeren zagen. O, dit heb ik hen nooit kunnen vergeven,

en ik heb mijn Moeder nauwelijks gekend. Maar al durfde ik het nooit luid zeggen, in mijn hart ben ik altijd aan de kant van mijn Moeder blijven staan en ik denk, dat zij daarom zoo op mij inpraatten en me beloerden, omdat zij wisten, dat ik haar dochter was.

Zoo is mijn jeugd geweest, in de tijd, dat ik begon op te groeien: angst. Angst voor God, angst voor mijn familie, angst ook voor mijzelf. Want in mij leefde een verborgen opstandigheid, maar ook daar was ik bang voor, want God wist immers de verborgen gedachten der menschen? Als ik onder meisjes van mijn leeftijd kwam - en dat was alleen op school en op de catechisatie - had ik angst voor wat de anderen deden, die zich niet stoorden aan wat gezegd werd, dat niet mocht. Ik herinner mij nog mijn eenige escapade uit die tijd. Ik was toen veertien en eens in de week, Vrijdagavond, ging ik op catechisatie. Voor mij was die catechisatie-les een uitgangetje. Wij meisjes waren met zijn achten en de dominee was een vriendelijke, nog niet oude man, die veel met ons babbelde en ons maar weinig liet opschrijven in onze schriften, die wij klaar legden. Er was ook een meisje, Greet, zij was de vrolijkste en had vaak bonbons bij zich en noemde het geval heel onbehoorlijk, met een woordspeling op catechisatie, 'kattengezanik'. Greet had al een jongen, die haar na afloop opwachtte, ik vond het angstig, want zij was pas vijftien, hoewel heel groot en uit de kluiten gewassen. Op een keer zeiden zij en Her - zoo heette die jongen -: Laten we vanavond spijbelen. We gaan naar die kermis. Er was een kermis op een grasveld buiten het dorp, eigenlijk niet veel meer dan een draaimolen, maar toch een kermis. Ik wist, dat het niet mocht, zij hadden thuis al over de kermis gesproken als iets heel ergs, dat eigenlijk verboden moest worden en ze zeiden die avond nog: Zul je dadelijk thuis komen na de les? Greet en Her zeiden:

Ga mee. Als je op tijd terug bent weten zij immers niets? Ik heb in een geweldige tweestrijd gestaan, maar ze weerlegden al mijn bezwaren. Het wàs verboden, maar ik liep te bedenken wat er tegen kon zijn. Ik ging immers niet alleen, ik ging met Greet en Her, die ik kende. Misschien ook was het op mijn manier een wraak op die anderen, die mij niets gunden, alles verboden - en ik wou zoo graag. Ik ging mee, ik begrijp nog niet hoe ik durfde, als ik bedenk wat een bang kind ik in die tijd nog was. Ik ging mee, maar ik heb geen oogenblik plezier gehad. Toch dorst ik niet te zeggen: Ik wil naar huis. Ik liep mee. Van de draaimolen werd ik duizelig, toen ik weer op de grond stond voelde ik me onpasselijk, ik zat opgepropt met angst en toch liep ik maar mee. Greet en Her gingen nog ergens zitten. Her nam een glaasje 'rood' en Greet een 'ijsje', ik wou eerst niets hebben, ten slotte liet ik mij een glas limonade opdringen. Ik vond alles akelig, ik dacht aldoor: het mag niet, en toen begonnen Greet en Her nog met hun handen over elkaar te wriemelen. Ik schaamde me diep. Ik zwoer bij mezelf: Ik doe het nooit weer. En toen ik weer op mijn eigen kamertje zat, had ik zoo'n vreemd gevoel, ik was onrustig, maar ik dacht: dat is de wroeging, je mocht immers niet en je bent toch gegaan. Maar ik zei het machinaal tegen mijzelf, want dat was het toch niet alleen. Doch ik herinnerde mij, dat Tante Betsy eens zei: 'Als je onrustig bent, kind, moet je bidden, want dat is de zonde, die maakt ons onrustig en als we bidden gaat het over.' Ik heb toen een gebed opgezegd, ik weet zelf niet meer wat, ik dacht: als het maar een gebed is. Maar het gevoel, dat ik mijn plicht had gedaan gaf me inderdaad rust, ik kon nu eindelijk gaan slapen.

Hieruit ziet u hoe het met die angst geweest is.

Toen ik ouder werd vonden ze thuis, dat ik mijn eigen brood moest gaan verdienen en dat wou ik zelf ook graag, dat gaf mij een gevoel of ik minder afhankelijk van ze zou zijn en ze minder over mij te zeggen konden hebben als ik niet langer het ‘genadebrood’ at.

Zoo leerde ik typen en stenografeeren. Oom had in de stad X. een handelsvriend, ook een streng geloovig man als hijzelf en hij kon me in vertrouwen op diens kantoor brengen. Mijn heele leven schenen ze me in behoedende handen te willen laten!

Donderdag

Ik ben vandaag negentien jaar geworden. Mijn verjaardag-

Maar ik moet verder gaan.

Ik heb u al verteld, dat Tante Betsy de eenige was van mijn familie, die mij hartelijkheid bewees. Maar zij kwam maar zelden bij ons thuis, zij was in betrekking, bij een Meneer en een Mevrouw, waar zij het huishouden deed. Ik heb haar daar wel eens opgezocht. Zij woonde daar in een groot huis, verbazend groot en deftig, een van die huizen, waar je wel eens langs wandelt en dan denk je: daar is een heel andere wereld dan die ik ken. Maar toen ik op de kamer van Tante Betsy zat week alle schuwheid van me, dit was Tante Betsy en in net zoo'n omgeving als ze thuis hadden, hier was een stuk van thuis en toch altijd nog vertrouwder dan het onbekende.

Het was op een partij daar, dat ik Ferdinand voor het eerst ontmoet heb. Kort voordat ik naar X. op kantoor zou gaan was de Meneer van Tante Betsy bij Oom geweest en had gevraagd of ik op de partij mocht komen. Ik weet nog heel goed, dat het me ongeloofelijk toescheen: dat het mocht. Ik kon het me niet voorstellen,

dat ik heusch mocht gaan, ik heb er dikwijls over nagedacht waarom ze me eigenlijk lieten gaan en ik denk dat het uit beleefdheid was voor die Meneer van Tante Betsy, die altijd erg aardig voor haar was geweest en haar ook had geholpen toen zij, een paar maanden geleden, uit de betrekking moest, omdat zij ziek was geworden en niet langer haar werk kon doen. Misschien dachten ze ook, dat ik wel eens een enkel pleziertje kon hebben nu ik toch wegging naar X. en mijn jeugd feitelijk afgelopen was. Doch hoe het ook zij: ik was zoo verschrikkelijk blij, ik wist niet wat ik hoorde. Ik had er altijd zoo naar verlangd, naar zoo'n echte partij, naar een echt feest. Dagen van tevoren leefde ik in een roes, ik dacht er niet eens aan, dat ik er feitelijk niemand kende, ik wilde alleen maar eens op een echt feest zijn, temidden van echte vroolijkheid, ik dacht aan niets verder en dat ik eigenlijk niet eens dansen kon, maar zoo'n beetje zou kunnen meedoen, alles week voor dit eene: eens vrijuit blij en vroolijk te kunnen zijn. Om stond die avond aan de deur om mij uit te laten toen de auto vóórkam - stel je voor, een auto voor mij! Een oogenblik voelde ik iets van een beklemming, dat hij me nog op het laatst zou tegenhouden, mijn vreugde vergallen. Maar hij zei niets en zijn blik heb ik ontweken.

Zoo ben ik gegaan. Ferdinand was zoo grappig deftig tegen mij, alles ging als tusschen dames en heeren en ik moest opeens lachen, toen ik bedacht, dat ik het maar was, An Winters. En hij begon ook te lachen, hij was werkelijk erg aardig voor me, en hoewel ik niets van dansen, zooals zij dat in gezelschap doen, kende, danste hij met mij, de beweging alleen al, zoo naar luim en fantasie, zooals ik dat in mijn kinderjaren deed, was prettig. We hebben ook heel wat samen gepraat en erg veel gelachen, het was zoo'n vrij gevoel, dat het mocht en ik weet, dat ik voor het eerst me werkelijk

gelukkig onder mensen voelde. Ik vertelde hem ook, dat ik nu op een kantoor kwam en geld ging verdienen, dat ik niet meer een kind was, maar nu werkelijk groot. Ik wist toen nog niet, dat hij in dezelfde stad woonde als waar ik naar toe ging en dat hij er ook op een kantoor werkte.

Na die heerlijke avond, al werd het naar huis gaan triest, heb ik toch meer moed in het leven gekregen. Het hinderde me niet op de dag van mijn vertrek, dat de heele familie net keek of ik naar een begrafenis ging, zoo plechtig en stil deden ze allemaal tegen me en Oom hield nog een kort aanspraakje over 'het jonge meisje, dat het leven in ging en dat zij moest bedenken dat overal de zonde op de loer lag. Maar bij God was hulp, dat moest zij nooit vergeten.' En op de drempel kreeg ik nog een heeleboel vermaningen mee, ze moeten wel niet veel vertrouwen in me hebben gehad, dat ze me met zooveel zwaarigheid lieten gaan.

Ik kwam in de stad bij een oude nicht van Vader op een kamer, zij hadden daarheen voor me geschreven en zij wou me graag hebben, het gaf haar wat afleiding, een jong meisje om zich heen, zij leefde erg eenzaam. Het was ook wel een vriendelijk dametje, alleen een beetje oud en daardoor wat zeurderig, maar niet kwaad. Alleen, ik vond er dezelfde rompslomp weer terug van thuis, met aan de wand een plaat van Jezus als kind in de tempel de ouderen onderwijzend. Maar ik had het er niet slecht, ik was al blij met het gevoel vrij te zijn van daarginds, waar ze me bij alles wat ik deed op de vingers keken en bedilden, tegen alles bedenkingen hadden en alles begeleidden met waarschuwingen. Ik voelde me jong en het gaf me bepaald vreugde toen ik zoo onverwachts, op een keer, op straat Ferdinand tegenkwam, die zoo aardig voor me was geweest op die partij. Het verraste me erg, want ik wist niets van zijn aanwezigheid in deze

stad. Maar ik kende nog niemand hier dan de meisjes op kantoor en ik was blij met ieder bekend gezicht.

En nu, nu komt het zwaarste, wanneer ik daarover schrijven moet. Moet het, beste juffrouw van Voort?

Vrijdag

Ik zal het schrijven.

Gisteren ben ik opgehouden, ik was te moe, ik kon niet meer de kracht vinden om mij er opnieuw in te begeven, het alles nogmaals te beleven en door te maken.

Maar na vannacht kan ik het.

Ik heb Ferdinand dan in de stad teruggezien. Ik wist zelf niet in het minst hoe blij mij dat in werkelijkheid maakte, ik was het mij volstrekt niet bewust, ik was alleen maar blij, omdat het mij aan iets wat me toen blij gemaakt had herinnerde. Wat wist ik, naïef en onaangeraakt kind, eigenlijk van liefde? Ik gaf het die naam niet eens, kon het die naam trouwens ook niet geven, want wat kende ik van dat gevoel? Wat ik daarvan in mijn nabijheid van anderen had gezien beklemde mij alleen en ik dacht er niet meer aan, want het was iets onplezierigs, zoals ik u dat al beschreef bij wat ik vertelde van dat samenzijn van Greet en Her, toen ik nog pas veertien was. Maar dat wat ik met Ferdinand onderging was zoiets geheel anders, dat ik zelfs er niet aan dacht, dat het zoiets zou zijn, want daarmee had zich nu eenmaal iets verbonden van verboden en niet goed en eigenlijk zondig. Daarvan voelde ik nu niets en daarom kwam het zelfs niet in mij op, dat het liefde zou kunnen zijn. Het ging alles zoo natuurlijk en zoo vanzelf, ik merkte niet eens, dat Ferdinand soms mijn arm nam, alsof hij mij leidde en ik maar volgde, ik voelde in dat gebaar alleen maar iets hartelijks en ik volgde hem zoals iemand waarin je vertrouwen had. Ferdi-

nand kon ik vertrouwen, dat zei mijn gevoel mij, hij was mij vertrouwder dan enig menscheijk wezen mij ooit nog geworden is. Ik voelde mij steeds meer blij in zijn nabijheid, een andere naam kan ik het niet geven. Weet u wat het voor een kind als ik beteekende zich alleen maar blij te kunnen voelen? Toch, als ik het thans overdenk, na al wat ik thans ervaren heb, moet er al iets anders in mij geweest zijn, want ik weet, dat ik ben gaan liegen tegen oude Nicht, als ik zei, dat ik ergens anders heen ging dan ik werkelijk ging. Maar misschien was het ook, omdat ik mijn blijheid niet meer door de bedilzucht van anderen verstoord wilde hebben.

Ferdinand en ik waren veel samen na kantoortijd. Hij liet mij de stad zien en hij vertelde mij veel, als wij samen in een café zaten. Op zijn kamer vroeg hij me toen nooit, hoewel ik in mijn hart toch erg nieuwsgierig was eens te zien hoe hij woonde en leefde. Maar het was al genoeg met hem te praten, zijn gezicht stond dan zoo lief-ernstig, zijn oogen konden zoo kinderlijk rondzien en als hij lachte schudde hij zijn schouders en begon zich soms plezierig in de handen te wrijven alsof hij het alles ook erg genoegelijk vond. Als hij mij terugbracht naar huis, 's avonds, schoof hij zijn arm wel eens door de mijne en het gaf me iets warm-vertrouwds, hem zoo nabij te voelen. Toch werkten er al, heel onbewust nog, zekere instincten in mij, die ons samen zijn door niets in gevaar wilden laten brengen, want op de hoek van de straat, waar ik woonde, nam ik afscheid en zei, dat ik die paar stappen naar huis wel alleen kon gaan.

Op een keer zei Ferdinand, dat ik toch moest leeren dansen, ik had er zooveel aanleg voor en alle meisjes in de stad kenden het! Het is de eerste keer, dat ik gearzeld heb iets te doen wat Ferdinand mij voorstelde te doen. Ik was nog nooit in een dancing geweest en ik had een duister vermoeden, dat er hier iets niet goed

was als ik ging. Maar ik dacht toen, dat het kwam door wat ze me daarginds altijd over de zonde van het dansen hadden verteld en dat er plaatsen waren waar gedanst werd en openlijk, zonder schaamte, zonde bedreven. Maar aan de andere kant trok het me erg aan, dat Ferdinand het me wilde leeren en ik was in mijn hart ook erg nieuwsgierig eens een echte dancing te zien en mee te maken. Dus gingen wij.

Het leek me eerst een beetje eng en vreemd. Het lawaai van de muziek verschrikte me en er was iets in de atmosfeer, dat me beklemde, en toch ook opwond. Doch Ferdinand had zulke rustige en zekere manieren, hij deed zoo gewoon en als altijd, dat ik het ook gewoon begon te vinden en wat meer rond dorst te kijken. Ik vond het er wel grappig, ik amuseerde me met dien neger - 'drummer' noemde Ferdinand hem - die maar ratelend op een trommel bleef slaan, onverstoorbaar als ging het hem niet verder aan, als zat hij hier in zijn eentje maar wat te trommelen en op zijn stoel heen en weer te schuiven en geluidloos te lachen als bij een binnenpretje. Die jonge meisjes vond ik ook wel aardig om te zien en de jongens deden zoo beleefd en hulpvaardig, neen, er was toch weinig ergs aan. Ferdinand geleidde me naar het plankier toen het er tamelijk vol was en we weinig konden opvallen en zoo, tusschen de anderen verborgen, oefenden wij en het was waar, ik had er aanleg voor, spoedig had ik de passen geleerd, bijna vanzelf wist ik wat ik doen moest, want Ferdinand leidde erg goed en was makkelijk te volgen. Toen wij weer gingen zitten scheen hij erg voldaan, zei allerlei aardigs en knikte maar goedkeurend. Ik moet bekennen, dat ik nogal trotsch op mezelf was en 's avonds, op mijn kamer, oefende ik nog wat van die passen en lag daarna in bed naar de muziek te luisteren, die ik nog meende te hooren. En ook voelde ik om mijn rug nog Ferdinands

arm en de zachte, toch nauwkeurige druk van zijn hand daar, die mij leidde. Ik vond het prettig dat te voelen hoe hij mij leidde, ik gaf er mij aan over, als was hij daardoor dichter bij mij, voelde ik zijn kracht mij dragen en ik hoopte in mijn hart, dat het weer zou wezen, dat hij mij spoedig weer mee zou vragen om te dansen.

Dat gebeurde ook. En ik geloof, dat het hier nu werkelijk begonnen is: dat ik naar Ferdinand begon te verlangen met een onrust wanneer ik niet bij hem was. Maar het was een prettige onrust, zooals wanneer men in verwachting is van iets plezierigs. Ik was nu veel uit 's avonds; oude Nicht vroeg me wel eens, met een soort geïrriteerdheid: Wat doe je toch?, doch ik had altijd wel een verklaring bij de hand, ik ging naar vriendinnen, die ik op kantoor had ontmoet, soms naar een cursus. Ik stond toen al leelijk op het hellend vlak, maar was het mezelf niet bewust en om haar argwaan te kalmeeren bleef ik ook geheele avonden thuis en luisterde naar een boek, waaruit zij mij voorlas. Maar die avonden vielen me lang en het was ook niet makkelijk, want ik wist, dat ik Ferdinand moest teleurstellen en voor mij waren ze weinig minder dan een straf, ik luisterde nauwelijks en dacht aan allerlei.

Op een avond heb ik het zelf gezegd: Ferdinands kamer te willen zien, ik wilde alles van Ferdinand weten en me ook kunnen voorstellen hoe hij daar thuis leefde. Hij zag mij aan en voor het eerst was zijn blik niet zoo argeloos. Zou hij boos zijn? dacht ik. 'Als je liever niet wilt?' zei ik. Hij weifelde. Wat had hij? Ik begreep het niet. 'Als je liever niet wilt?' zei ik nogeens, misschien met wat spot in mijn toon, alsof ik dacht dat hij daar iets verborg, dat ik niet mocht zien. Want hij zei bruusk: 'Vooruit!'

Wat moet ik u thans nog vertellen? Van mijn domheid? Van mijn slechtheid? Van alles wat kwam zooals

het gekomen is? Dat Ferdinand mij die avond sherry liet drinken, om mijn eerste bezoek op zijn kamer in te wijden, dat hij me gezoend heeft en dat mijn armen plotseling om zijn hals lagen, mijn hoofd tegen het zijne, mijn mond op zijn mond, in een duizeling als viel ik tegen hem aan en begon alles voor mijn oogen te draaien? Ben ik dronken geweest van dat beetje sherry? Wat gebeurde er daarna? Verschrikt en gedeemoedigd begon ik mijn kleeren weer in orde te maken. Heb ik gehuild? Misschien; maar daarna begonnen wij beiden te lachen. En weer lagen wij in elkaars armen: Lieweling, liefste, lieve man -.

Zoo, nu weet u het.

Zaterdag

Hier was ik gisteren gebleven.

En nu moet ik verder gaan. Het schrijven is een pijn geworden, maar ik moet voort, ik ben nu eenmaal begonnen en het moet alles verteld worden, anders helpt het mij niets.

Het valt mij moeilijk nu weer een draad te vinden. Het lijkt me als een doolhof, er kwam zoo duizelingwekkend veel, met dat wat ik na die avond op Ferdinands kamer ervaren heb. Ik ben ronduit en onomwonden 'slecht' geworden, niets kon me meer terughouden, niets mij meer schelen, het was me volmaakt onverschillig wat de anderen, de buitenwereld ervan zou vinden, het raakte mij niet, ik leefde, afgesloten van deze buitenwereld, in een innerlijk geluk, waar ik alleen met Ferdinand bestond. Ja, ik was uitzinnig gelukkig. Had ik, onnoozel meisje, ooit kunnen vermoeden hoe gelukkig het maakt werkelijk lief te hebben, een ander lief te hebben zoo dat je zelf niet meer bestaat? Ik heb lief gehad zooals ik nimmer heb geweten dat men kon lief-

hebben. Soms maakte het me stil, in een diepe, geheimzinnige ontroering. Er was dan iets vrooms in mij, iets waarlijk vrooms, zoals ik dat zelfs niet gevoeld heb als het orgel dreunend inviel na het gebed in de kerk, wat ik altijd zoo'n beklemmend-plechtig moment vond, alsof de hemelsche opvlucht nu eerst werkelijk begon en er wieken van engelen hoorbaar werden. Soms moest ik het dicht aan Ferdinands oor zeggen hoe gelukkig ik was en dat ik het zelf haast niet dorst te gelooven, dat hij van mij was, geheel en alleen van mij en nooit meer van een ander. En alsof ik het uit zijn mond hooren wilde, vroeg ik: 'Zul je nooit van mij weggaan?', mij verrukkend aan zijn stem, die zelf zoo ontroerd antwoordde: 'Nooit, liefste.' Neen, het kon ook immers niet? Waren er niet dingen gebeurd, die voor ons verder leven beslissend waren en die ons, Ferdinand en mij, voor de toekomst samen bonden: want dat het ons kind was, dat ik voelde, dat zich in mij aankondigde? Ik zei hem op een keer: 'Als wij een kindje krijgen moeten we trouwen, Ferdinand.' Hij zag mij aan, ik had zoo het volste geloof in hem en twijfelde zoo weinig aan wat hij zeggen zou, wat hij doen zou, dat ik toen nog niets in zijn blik heb gezien, dat ik mij later maar al te goed zou herinneren: angst. Het kwam niet in mij op zoiets in zijn blik te zien, uit zijn blik te verstaan, ikzelf was zoo geheel zonder angst, ik was gelukkig en trotsch. Zouden wij nu niet voor eeuwig aan elkaar gebonden zijn, door iets wat onze liefde voorgoed bezegelde en ons onze toekomst wees? Ik praatte vol vertrouwen verder hoe wij samen ons leven zouden inrichten als er een kindje kwam en merkte niet eens, dat hij weinig en alleen ontwijkende antwoorden gaf, ik dacht dat ook hij te getroffen, te ontroerd was door die gedachte om veel te kunnen antwoorden op dat moment. Wij gingen met een kus van elkaar.

Eerst heel langzaam, aan dingen, die ik wel moest zien als ik niet heelemaal blind was, drong er iets van twijfel tot mij door, dat Ferdinand er niet net zoo over dacht als ik. Om die twijfel van mij weg te doen, nam ik zijn hand in de mijne. Eerst liet hij mij begaan, toen trok hij zijn hand terug. Het was geen bijzonder opvallende beweging, maar ik herinner het mij duidelijker dan alles wat er vóór die tijd geweest was: het was als werd er iets losgerukt, scheurde er iets. Maar ik kon het niet gelooven, ik moest hem aanzien, hij wendde de oogen af, mijn blik was blijkbaar te dringend, te ondervragend voor hem geweest. De volgende avond kon hij niet met mij uit, zei hij, hij had verhindering. Was het dat geweest? Ik hoorde de leugen. Ferdinand was nog geen mensch, die goed liegen kon. Het verteedert mij bijna als ik bedenk hoe overtuigend *ik* oude Nicht had voorgelogen. Maar er vroor iets in mij toe, het was mij alsof er iets langs mij woei, iets vaals als van wind in een bewolkte nacht. Ik had het koud en huiverde. Ferdinand, die anders de geringste beweging in mij opmerkte, zag het niet, althans veinsde het niet te zien. Ik stond op en hij liet mij uit. Even hield hij mij tegen, aan de deur, zijn stem fluisterde heesch, maar dwingend: ‘Als er een kind mocht komen, moet je het laten wegmaken, An.’

Ik heb die avond nog lang rondgelopen. Met de tanden op elkaar. Er bleef maar één gedachte in mijn hoofd, waarom alles draaide als om een maalpunt. Het kind, dacht ik, Ferdinands kind toch ook. Wat moest ik met het kind als Ferdinand het niet wilde? Wat beteekende het nog voor mij als Ferdinand mij er om verliet?

Meer dan ik Ferdinands lafheid verafschuwde haatte ik het kind-

Wat ik toen heb doorgemaakt -, daarvoor is geen beschrijving meer in staat. U moet het me besparen en begrijpen.

Neen, ik moet het opschrijven, ook deze hel moet ik nogmaals door.

Eerst kon ik het toch nog niet gelooven, dat Ferdinand mij opzettelijk vermeed. Ik vertrouwde hem nog altijd, ondanks alles. Er was, ondanks mijn ellende, toch nog altijd iets van een dwaze hoop: zoo kon hij mij niet uitleveren aan het oordeel van de wereld, mij, een meisje, dat een onecht kind zou hebben als hij mij verstootte. Waarom heb ik het hem dan niet openlijk gezegd, waarom had ik slechts een toespeling gewaagd: 'Als wij een kindje krijgen...'? Er wàs immers een kind, op dat oogenblik, dat ik het zeide? Waarom ging ik niet naar hem toe om het hem in het gezicht te zeggen: 'Ferdinand, ik draag ons kind onder het hart'? Maar wat zou dit nog veranderen, zelfs bij de gedachte eraan al had hij mij verstooten - zooals hij mij verstiet de laatste maal, dat ik hem nog gezien heb, op straat...

Dit is mijn geschiedenis.

Daarna begint de geschiedenis van die ander.

Ik moet door schrijven, vertellen wat ik ook van die ander weet, die ik toch ook gekend heb en voor wie ik het thans afboet.

Het is mij nu vreemd te moede, nu, nu ik weer An Winters ben, die dit alles schrijft, te bedenken: An Winters was dood.

Ik weet het heel zeker. An Winters had dit niet meer kunnen doorleven wat daarna kwam. Zij wist, dat zij veroordeeld was, alles wat zij nog niet had gezien, niet

kunnen zien, wist zij nu: dat er nu alleen nog maar haar veroordeeling kon komen en dat zij die had te ondergaan. Maar de ander was er, de ander was iets koude en boosaardigs en liefdeloos. De ander zei: Je moet een uitweg zoeken, je mag je niet zoo fataal-gelaten overgeven. De ander was sluw. Als ik overdag bij het werk zat, brieven tikte, opdrachten van den chef stenografeerde, zei de ander, wanneer ik voelde, dat het grooter in mij werd: ‘Hij mag het niet zien, niemand mag het zien.’ Ik deed toen wat de ander ried, dat met dat touw¹⁾. Het was walgelijk, ik kan er thans niet aan denken zonder onpasselijk te worden, ik vind het nu zoo verachtelijk, maar ik deed het. Och, wat kon het me eigenlijk nog schelen, alles was me feitelijk onverschillig geworden, een dofheid in de hersenen voor alles wat niet mijn dagelijksche werk betrof. Eenmaal werd ik onwel en moest het lokaal verlaten, maar het wonder, dat niemand het merkte, gebeurde toch.

Totdat het zoover was, totdat mijn uur gekomen was. Nog onder de afschuwelijke pijnen, onder mijn hulpeloosheid van op mijn kamertje, zonder menschen, met niemand in huis (ook oude Nicht was die avond uit, een zeldzaamheid) te moeten bevallen, bleef ik koud en nuchter. Als ik sterf, dacht ik, dan is het goed.

Ik stierf niet. Het kind was er. Ik staarde er naar als naar een fantoom. Wat was dat, wat daar lag, vies en onoogelijk? Ik zag niets van een hulpeloos wicht, ik zag alleen iets vies en onoogelijks, ik had een gevoel alsof dit al het vuil en het afgrijselijke was, waarin mijn zonde vorm aannam. Het lag nog stil naast me en ik staarde het aan, er was niets wat mij verteederde, ik voelde alleen de koude bewustheid, dat dit nu voortaan de aan-

1) Het touw, waarmee zij zich toesnoerde om het niet zichtbaar te laten worden. (Noot van Margreet.)

klacht van de wereld tegen mij zou wezen als het leven bleef. Nu zouden zij gelijk hebben, die anderen, die mij veroordeelden en uitwierpen, die verachtelijk en met schrik hun handen heelemaal van mij zouden aftrekken en zelfs God zag ik verachtelijk lachen als ik mijn oogen tot Hem zou opheffen. Was het kind maar stil gebleven, had het niet geschreeuwd, geen kreet gegeven. Het gaf een kreet en nu was alles zóó werkelijk, dat ik er met mijn handen naar greep -.

Ik kan nu nog niet gelooven, dat ik het kind waarlijk wou vermoorden. Maar toen ik mijn vingers eindelijk kon ontspannen en mijn handen terug nemen, was het blauw en dood.

Zoo is het gebeurd.

De rest is een radelooze angst en wroeging geweest, angst voor die ander en wroeging, dat ik het niet verhinderd had, het ook niet verhinderen kon. Ik heb het lijkje in een doek gewikkeld, ik heb op niets meer gelet, bij het gerecht hebben ze me eerst verteld, dat er in de doek een waschmerk had gestaan en dat daardoor alles uitgekomen is. Ik heb het ook niet willen verbergen wat ik gedaan had, ik wist, dat ik verloren was door wat ik had gedaan, ik vluchtte alleen maar weg, stuurloos, nergens meer rust vindend, ik ben naar buiten geloopt met het bundeltje in mijn handen. Wat moest ik er mee aanvangen? Ik durst het niet houden, ik durst het niet weg doen, in die doek lag het lijkje van mijn kind, een kind, dat ik vermoord had. Ik heb het buiten, in een boschje neergelegd en ben toen blindelings weer teruggerend, naar huis. Ik wilde ver weg zijn van dit lijkje, dat ik nu eindelijk kwijt was, ik wilde ook weg uit deze stad, de stad waar dit alles geweest was. Ik heb mijn valies gepakt, ik nam een plaatskaartje naar een stad, welks naam mij eerst aan het loket inviel, een

stad, waar ik niemand kende, maar het was weg van de plaats, waar ik niet meer leven kon, niet meer ademen kon, want daar buiten, ergens in de nacht buiten, in een boschje, lag mijn kind, dood. O, mijn God, wat zijn woorden machteloos om uit te drukken wat er toen alles in mij om is gegaan. Op weg naar het station kwam ik over een brug, een oneindige zwakheid en moeheid hield mij opeens op, ik hing tegen de leuning aan, nauwelijks nog overeind en me over de leuning buigend zag ik in het water. In het water springen, dat donker, als slapend onder de brug lag en alles zou voorbij zijn. En uit het water staarde mij God aan, ik zag het niet, maar ik wist het, dat Hij daar was en mij terug wees: je zult het boeten, in het leven zul je het hebben af te boeten, dat je je kind vermoord hebt. Ik rende voort, als geslagen rende ik voort en achter mij was toch iets, dat ik gezien had en dat mij niet meer wilde verlaten. Ik vluchtte, ik zat in die trein, waarin u mij gevonden hebt.

Als ik nu nog bedenk, dat *u* er geweest bent!

Ach, ik kan niet meer.

Zondag

Ik ben gisteren aan het einde gekomen.

Hoe verschrikkelijk het schrijven ook geweest is, ik voel me oneindig verlicht. Ik voel me thans eerst waarlijk rustig en in aanvaarding van mijn lot.

Ik weet, dat ik schuldig ben en dat ik het nu zal moeten afboeten. Ik zou alleen willen, dat de mensen niet te hard over mij oordeelden. Kon ik mijn kind weer tot het leven terug roepen, ik zou het doen al was het met opoffering van mijn eigen leven. Ik ben niet slecht, ook Ferdinand wil ik niet meer haten, die al dit rampzalige over mij heeft gebracht. Ik heb zijn naam niet genoemd, eerst uit trots, uit minachting ook, maar als

ik nu nog blijf zwijgen en hem nimmer zal noemen, dan is het omdat ik hem vergeven heb. Laten de menschen niet te hard over mij oordeelen, zij zullen gericht over mij houden want dat moet, zoo staat het nu eenmaal geschreven: de straf volgt op de zonde. Ik wil mijn vonnis ook niet ontgaan; maar dat er vergeving mogelijk zou zijn, dat wensch ik zoo vurig. Gretchen hebben ze ook onthoofd, omdat zij een kindermoordenares was. Wijze mannen hebben dat zoo beslist, dat van de wet niet afgeweken mocht worden en het zal juist zijn geweest. Maar in dat mooie boek van Faust - ik heb het gelezen - staat ook, dat er een stem van omhoog riep: Zij is gered. Maar wie zal mij redden, An Winters, die God en de menschen geoordeeld hebben?’

Hoofdstuk V

1

‘Wat geeft het of wij hier verder over spreken? Ik kan u trouwens niets mededeelen. Voor mij is het gebeurde onbestaanbaar.’

Als had hij nu genoeg gezegd drukte de man in het zwart, zwaar en breed op zijn stoel zittend, de grove als in de huid gekerfde rimpels van zijn nek tegen de rand van zijn stijve boord. Hij keek naar zijn sigaar, die hij uit beleefdheid voor zijn bezoeker naast zich had neergelegd, keek naar de rook, die langzaam in een rechte blauwachtige streep omhoog trok. Eén moment kreeg de blik, waarmee hij naar deze rookstreep keek, iets van melancholie. De straf voor de zonde van het meisje was onafwendbaar in de beschikking des Heeren, maar het had hem gepijnigd, dat het zijn nichtje was geweest, dat schande bracht over zijn naam, de naam Winters. Hem trof geen verwijt. Hij had gedaan wat hij kon; aan zijn ijver het kind steeds het kwaad voor te houden lag het niet. Wat kon men meer doen? Als zij eenmaal het kwaad wilde hielp de grootste ijver niet. Als een mensch eenmaal de zonde wil is hij sluwder dan alle behoeding. Het was een zwaar pand, dat God hem had gegeven. Maar hij dacht er aan, dat de zonden der ouders aan de kinderen werden bezocht en dat ook dit Gods wil was. Zijn broer Christiaan had die vrouw zonder godsdienst, die ongeloovige, niet mogen trouwen.

Er kon niets goeds uit groeien, er was ook niets goeds uit gegroeid. De straf des Heeren was streng, maar gerecht, vond hij.

De man in het zwart had nu de handen voor de buik gevouwen, zijn kleine geknepen mond kreeg een harde trek.

Margreet, die zwijgend na zijn laatste woorden tegenover hem had gezeten, zag die harde, zelfverzekerde trek.

Bij het binnenkomen al, toen zij deze man voor zich zag, die in zijn houding dadelijk een en al afweer werd, toen zij hem de reden van haar komst vertelde, had zij gedacht: dat is het type, zooals ik mij hem uit het geschrift van An Winters heb voorgesteld, zoo moest An's voogd er uitzien. Deze man met zijn boersch uiterlijk, zijn rood opgezet gezicht, het wollig kransje haar rond de kale schedel en zijn kleine, in hun wantrouwigheid booze oogen had zoo geheel het voorkomen van die op hun manier maniakale menschen, die maar één ding zien, dat door hun eigen verdrongen natuur de vormen van een obsessie aanneemt en dat zij in het 'geloof' bekrachtigd vinden. Levensvreemd, niet in staat zelf te leven, voelen zij zich toch verontrust en bedreigd door een alomtegenwoordigheid van het leven, dat zij, opgegroeid en gewend in één bepaalde richting te denken, louter theoretisch met het woord 'zonde' benoemen: het geheel van Bijbelsche voorstellingen zetten zij dan in de plaats van het leven zelf. Maar uit de vergiftigde bron van de nooit straffeloos te verdringen natuur gevoed kunnen hun voorstellingen hen tot fanatieke handelingen verleiden, die verre van ongevaarlijk voor hun medemenschen zijn, in het verlangen, dat hun medemenschen net zoo met de geesel ter afschrikking van de 'zonde' zullen gekastijd worden als zij dat zelf hebben ondergaan. En het was duidelijk wat deze man met een aan zijn zorg toevertrouwd medemensch als dat nichtje

had gedaan: volgens de Bijbelsche voorstelling zag hij in het meisje niets dan de belichaming van de vrouw, degeen, die eens door de duivel in het Paradijs het geheele menschengeslacht had ten val gebracht, dat nu, om haar, nog steeds onverlost in de erfzonde lag, en in zijn ijver de ander, door het zwakke vleesch van de vrouw zoo'n lichte prooi voor de duivel, voor de verleiding te behoeden, had hij, onder de naam van 'christelijke plicht', het meisje achtervolgd met schrikjagingen, die een inslag van bijna sadistische kwelzucht kregen-

De man tegenover haar hief nu de oogen op.

Zij volgde onwillekeurig zijn blik. Zijn blik was blijven rusten op een dier in lijstjes gevatte en met een randje versierde spreuken, die men in burgerhuiskamers aan de wand vond opgehangen:

'De vreeze des Heeren is het begin der wijsheid'.

Margreet moest denken: Wat is voor deze man wijsheid? Wat wist hij er ten slotte van wat hij met zijn eigen spookbeeld van de duivel voor een verwoesting had aangericht in een argeloos kindergemoed als dat van An Winters en hoe hij zelf er toe had meegewerkt het meisje tot een wanhoopsdaad te drijven, waarvoor zij nu zoo zwaar moest boeten?

En nu het gebeurd was wist deze man niets anders te zeggen dan: 'Voor mij is het gebeurde onbestaanbaar' -

Geen greintje welwillendheid, geen greintje tegemoetkoming drukte zijn houding uit, geen medegevoel met het leed van het arme schepsel, dat nu, voor het gerecht gebracht na haar veroordeeling door God, ook nog wereldlijk berecht zou worden. Hij had zijn 'opzichterstaak' verricht, hij wilde er nu verder niet meer mee te maken hebben, zijn handen trok hij er van af: 'Voor mij is het gebeurde onbestaanbaar'.

Zij kreeg er een gevoel van malaise door alsof zij zelf

iets van de verstikking onderging, die An Winters moest hebben gevoeld en met een huivering kroop het op haar aan hoezeer in dit 'christelijk milieu', waarin de ander geleefd had, de voorstelling van Jehova: 'Ik, uw God, ben een verschrikkelijk God', werkelijkheid was geweest -.

Na een langdurig zwijgen - de rook van de sigaar had opgehouden zich naar omhoog te verspreiden - herhaalde de man tegenover haar, terwijl hij nu de handen op de stoelleuning legde en een beweging maakte alsof hij, ten teeken, dat het bezoek geëindigd moest wezen, zich uit zijn stoel ging verheffen:

'Ik kan u niets zeggen. Het spijt me.'

2

Margreet wist, dat zij zich van dit bezoek aan An's voogd weinig had voorgesteld. Men had met alle bij het geval betrokken personen te spreken, maar na het beeld, dat An in haar geschrift van deze man had gegeven, was zij zonder illusies gegaan.

Maar dat de onmiddellijke aanraking met zulk een uit het milieu, waarin An Winters was opgegroeid, waarin zij bijna haar geheele jeugd en speciaal de jaren van haar ontwikkeling had doorgebracht, zoo beklemmend, zoo afstootend op haar zou werken, had zij, hoewel er op voorbereid, zich niet gerealiseerd.

Zij had gemeend te weten wat een 'christelijk milieu' was. Zijzelf stamde uit een steile, echt Hollandschkerksche familie; van haar oude ongetrouwde tantes had zij na hun dood bewaard gebleven brieven gelezen, die zij als jonge meisjes schreven over hun vader, Grootvader, die een bekend en alom vereerd predikant was geweest, een man Gods, die zij in hun brieven nooit anders dorsten te noemen dan 'Hij' en 'Hem'. Bij

Grootvader waren zij ter catechisatie geweest, evenals Vader zelf, die, minder steil in de leer, zij een 'heiden' hadden geoordeeld in latere jaren, en zichzelf achtten het een uitverkoren zijn door zulk een man onderwezen te mogen worden en van hem te leren. Het Jehova-complex van de oudere generatie, dat zich zoo duidelijk uitsprak ook in de geestelijke tyrannie over het gezin, Margreet kende het, al was het van hooren zeggen, want Vader was zoo niet geweest, hij was eigenlijk de eerste 'afvallige' van de oude traditie, en niet zonder spot dacht Margreet: En ik ben nog dieper gevallen! En toch, hoe waren al deze mensen in de eerste plaats ook op zichzelf bedacht geweest, ganschelijk niet blind voor aardsch voordeel, geld, positie, stand. Grootvader, de predikant, had het aanzien der familie eerst waarlijk en voorgoed gevestigd door zijn huwelijk met een baronesse uit de eerste adel van het land, wier broer commissaris van de Koningin en medebeheerder van ontzaggelijke petroleumzaken was geweest. Was het dan waarlijk hypocrisie, die openlijk ten aanschouwe gedragen vroomheid en nederigheid jegens Gods hoogste wil? Neen, ook daar trad alweer die 'kuddegeest' der algemeenheid op, die gansche geslachten gelijkvormig maakte en 'met God' deed handelen en denken.

Maar dit met An Winters, zulke toestanden had zij in deze tijden toch niet meer bestaanbaar gedacht. Ongetwijfeld, deze mensen wisten zelf niet beter, ook daar werd slechts naar een overtuiging gehandeld, waarin men zelf was opgegroeid, ook daar leefde en deed men naar aangenomen inzichten, waardoor zij uit liefde voor God liefdadigheid het beste meenden te beoefenen wanneer zij de kinderen een diep gewortelde angst voor de verleidingen van het kwaad bijbrachten.

Echter, de wijze waarop! Dat vervulde haar met een ontzetting voor een achterlijke en bekrompen mensche-

lijkheid, die die naam niet eens meer mocht hebben en die toch nog in bepaalde lagen der bevolking scheen bewaard te zijn gebleven.

De middelen, die deze harde orthodoxen ter afschrikking aanwendden, zij werden waarlijk infernaal wanneer zij in jonge, nog onvolgroeide wezens uitwerkten, dat het leven er door omkneld werd, alle bloei gedood, alle levenslust verstikt.

Het geval van An Winters was er één bitter en aanklagend bewijs van.

En alsof er nog niet genoeg aan haar misdaan was ging zoo aanstonds deze ‘menschelijkheid’, vertegenwoordigd in de publieke opinie en het gerecht, haar berechten, haar veroordeelen-

Margreet kon het niet verdragen. Het tumult van haar gedachten en gevoelens werd steeds heftiger. Haar gedachten en haar gevoelens verwarden zich in elkaar. Waar had zij zich in begeven? Zij kon er zich niet meer uit losmaken, van overal rezen de beelden en aandoeningen in haar op, dingen, die zij vroeger nooit had gezien en die haar nu, gruwelijk duidelijk, voor oogen kwamen en haar rechtvaardigheidsgevoel steeds heftiger deden ontwaken.

Het domme, hatelijke, wreede oordeel van menschen over medemenschen! De bekrompen ‘publieke opinie’, hoe vervolgde hij in zijn kortzichtige veroordeeling de zwakke vrouw tot in haar buitenechtelijk geboren kind!

Zij herinnerde het zichzelf van haar eigen kleine meisjes-jaren op de lagere school: hoe die domme wreedheid, door het napraten der ouderen, zich reeds bij kinderen kon manifesteren.

Zij zag weer die fijne ranke blonde Constance voor zich, van wie zij allen wisten, dat zij geen vader had, het kind van een ongehuwde moeder. ‘Hoerekind’ noemden de anderen haar, en waarlijk niet alleen onder

elkaar! Ja, zij, Margreet, ook - zij wist niet eens wat dat zeggen wilde, wat weten kinderen ervan wat zij in hun onschuldig napraten van de ouderen voor wreedheid uitrichten? 'Cet âge est sans pitié.' Maar zij weten ook niet waarmee zij medelijden moeten hebben, zij zijn slechts de echo geweest van een 'publieke opinie'. Later, vele jaren later, had zij deze Constance nog eens teruggezien, een kort moment maar, op het achterbalkon van een tram: het kind van vroeger was nu heel lang geworden en heel mondain, zij stond met een meneer, zij lachte veel, maar met een blik van een onbeschaamd weten en een voorbij alle leed zijn, zooals alleen zij hebben, die onverbiddeijk de eenmaal gekozen weg gaan: van de man te bestaan en van de man te leven als diens koopwaar -.

En dit was nu maar een enkel ding, uit haar eigen ervaring. Weinig, bijna niets, een drama, dat zij alleen maar kon vermoeden. Maar hoeveel had zij niet gehoord, gelezen, hoeveel hadden haar ook niet haar wetboeken verteld, toen nog slechts object van haar studie jaren, maar dat nu eerst waarlijk duidelijk voor oogen begon te komen, als hield er een schijnwerper halt, richtte zijn fel licht op één ding, dat zich nu meedoogenloos naakt en zonder sluiers moest onthullen, niet meer verborgen door een donker, waardoor men het niet behoefde te zien als men er niet mee te maken had: de ellende van de zedelijke moraal, de barbaarsche wet van een beschaving, die geen verstoring duldt in alles wat onder de dwang van een eenmaal aanvaarde opvatting is ingesteld en inbreuk op de zedelijke orde der dingen straft met wedervergelding -. Was het soms geen hatelijke waanzin, dat het onechtelijke kind geen moeder heeft als deze het niet officieel had erkend (net alsof nog bewezen zou moeten worden, dat een kind uit niemand anders dan uit zijn moeder kon geboren

worden!) en het zelfs, al is het haar eenige rechtstreeksche erfgenaam, niet van haar mag erven bij haar dood, wanneer deze ‘erkenning’ door ongelukkige omstandigheden niet meer had kunnen plaats vinden? Zulke dingen beschikte de wet! Wat was het anders dan de woedende bekrompenheid van de ‘zedelijke’ jegens de ‘onzedelijke’? Nog altijd liet het calvinisme van onze beschaving Eva voor haar zwakheid, dat zij, verleid door de Slang, Adam uit het Paradijs had verdreven, boeten! Vergelding beheerschte ook de gedachten der wettenmakers, overal waar de man besliste vernederde hij de vrouw, strafte hij de vrouw voor haar sexe. De vrouw als tegenpool, het andere gewicht in de weegschaal der natuur, de weegschaal der gerechtigheid wees het af. Reeds dat de vrouw koopwaar kon wezen, bezegelde die minachting in het reglementeeren van de prostitutie - die toch nooit bestaan zou hebben zonder de man.

En waarom, waarom en met welk recht geschiedde deze vernedering? vroeg Margreet, steeds opstandiger. Wie had het recht het een ander na te wijzen, een ander te straffen voor een ‘zonde’, die ieder had kunnen bedrijven, omdat voor de natuur geen ‘zonde’ bestaat? Welke wet dorst zich aan te matigen beter te handelen dan Christus, die de ‘gevallen vrouw’ vergaf en aan Maria Magdalena toestond hem de voeten te wasschen en te drogen met haar haren? Maar de christelijke moraal en de uit hem geboren wetgeving was nooit aan het Nieuwe Testament toegekomen, hij was nog steeds de oogdienaar gebleven van een tyranniek en wraakzuchtig God, Jehova genaamd. Van Christus, de vergevingsgezinde, hadden al deze zedemeesters, al deze berechters van goed en kwaad nog geen weet.

Waar was in deze wereld nog vergevingsgezindheid?

‘Gretchen hebben zij ook onthoofd, omdat zij een kindermoordenares was. Maar in dat mooie boek van Faust staat ook, dat er een stem van omhoog riep: Zij is gered. Maar wie zal mij redden, An Winters, die God en de mensen geoordeeld hebben?’

Deze laatste regels van An's geschrift kwamen haar weer in de gedachten.

Werktuiglijk nam zij van haar boekenplank het deeltje met Goethe's Faust.

Het was dat deeltje, waarbij ook de oer-Faust was ingebonden.

Bij het openslaan viel er een krantenknipsel uit, fladderde haar voor de voeten.

Zij bukte zich en raapte het op.

Het was een bericht uit een dagblad, blijkbaar had zij het uitgeknipt en bewaard. Het droeg als opschrift ‘Goethe en de Gretchen-tragedie’, het betrof een in het Weimarsch archief ontdekt stuk. Een dienstmeisje, dat haar pasgeboren kind vermoord had, zou ter dood veroordeeld worden. De groothertog Karl August aarzelde echter het vonnis te bekrachtigen en zond het ter advies aan zijn geheimraad Goethe door. Deze schreef op de rand, ‘dat het wenschelijk was, dat aan de doodstraf werd vastgehouden’. Het meisje werd daarop onthoofd.

Margreet sloeg het eind van de oer-Faust op.

Zij las:

Mephistopheles: Sie ist gerichtet! (Er verschwindet mit Faust, die Thüre rasselt zu)

Zij sloeg nu het eind van Faust's eerste deel op:

Mephistopheles: Sie ist gerichtet!

Stimme (von oben): Ist gerettet!

Mephistopheles (zu Faust): Her zu mir! (verschwindet mit Faust)

Zij las de datum van de oer-Faust: 1770-75.

En het eerste deel van Faust werd geschreven 1797-1806.

Eén regel was er slechts aan toegevoegd.

Zij dacht aan het krantenknipsel; het daarin gebeurde geschiedde in de jaren tussen het schrijven van de oer-Faust en van Faust I:

Dertig jaar heeft een mensch als Goethe er over moeten doen om die ééne regel te kunnen schrijven: Ist gerettet.

Hoe lang zou het gerecht er wel over moeten doen?

Hoofdstuk VI

1

Rijdt de Duivel de menschen, dan dwarrelen heksen, kobolden, meerkatten, lucht- en aardgeesten, een gansch pandaemonium, om en met hem mee, stoken een tumult van winden en draaikolken, waarin, als temidden van een rondwentelende waterval, die nimmer leegstroomen kan, omdat de draaiing de stralen onttrekt aan de zwaartekracht, het heilige offer voor hem wordt opgediend. Is het hellefeest eenmaal los om een nieuwe triomf: een gevallen mensch, aan de vaste hand van God ontgaan, een nieuwe buit aan de gaffel gespietst voor de helsche roostering, dan heffen de bassen en bulderingen, vermengd met de piepende vleermuizen-stemmen en krijschende nachtkatten-roepen der terugzwermenden van buiten, hun diabolisch hosianna aan. Er is oordeel onder de menschen en bij God: dan valt er menig schepsel af voor nieuw helsch voeder en Satan kan tevreden wezen.

Wat is dit? Droomt men dit of is het werkelijkheid?

Doch daar roept opeens een luide stem: 'Zeven duivelen zijn uit Maria, genaamd Magdalena, uitgeworpen!'

En dan begint alles door elkaar te tuimelen voor wie tusschen slaap en waken de man met de bokshoornen en de paardepooten heeft gezien, een lang geleden geweest en weggestorven vizioen, dat, als weer uit eeuwen opgeroepen, opspringt in de menschelijke verbeelding, niet meer na te speuren vanwaar gekomen, maar het is

er, staat voor het oog, dat het ziet even lijfelijk als gindsche mensch bij gindsche deur.

‘Mijn God, Margreet, waarom riep je?’

Is dit doodsbleeke gezicht tegenover haar werkelijk dat van een mensch, geen geest?

Kreunend wentelt Margreet zich op haar andere zij.

Half ontwaakt zegt zij:

‘Het is niets, het was maar een droom.’

Doch meteen moet zij zich recht oprichten in bed.

‘Draai het licht maar aan, ik wil lezen. Het gaat wel over, straks slaap ik weer.’

Maar het is haar eigen hand, die naar de lichtknop grijpt en nu, in het hel beschenen vertrek, ziet zij niemand in de kamer staan. Maar er was toch een mensch geweest, die tot haar zei: ‘Mijn God, Margreet, waarom riep je?’ en zij heeft toch dat doodsbleeke gezicht gezien, dat zij, zich nu nader bezinnend, niet kent. Of toch? Maar dat was het gezicht van An Winters. Zoo kent zij het van de eerste keer.

Margreet voelt hoe er een trilling begint te trekken door de linkerkant van haar gezicht. Doch meteen grijpt zij zichzelf met vaste hand aan, schudt zich, stoot zich wakker. En als zij zich in zweet ontdekt, nu werkelijk en wetend wakker, is zij weer kalm en nuchter en er is om haar mond een bestraffende glimlach tegen zichzelf:

‘Ik zie spoken. Wees wijzer!’

Toch, de volgende morgen bij het ontwaken was haar eerste gedachte: Wat was dat vannacht geweest en waarom had zij geroepen?

Terwijl zij voor de spiegel haar haar wat ordende onderzocht zij haar gezicht. Haar oogen bevreemdden haar, het was of hun effen grijze blik slechts vóór iets stond, zelf maskerachtig-leeg, iets anders, daarachter, verborg.

Dit zijn mijn oogen niet, zei zij.

Zij bestudeerde zichzelf nu scherper, dringender ook. Waarom kwam er, toen ik riep - want ik riep toch? - dat bleeke gezicht, dat zoozeer op het gezicht van An Winters leek en het toch niet was? Ik geloof nu, dat het mijn eigen gezicht geweest moet zijn. Zonderling; maar ik zie er thans weer iets van terug, niet zoo bleek meer, maar toch opgeschrikt als van een geroepene.

Iets spande zich in haar, iets wat tot verzet in haar werd.

Zij voelde, dat zij als het ware aan haar spiegelbeeld verbonden zat, het werd onbewust een strijd met haar spiegelbeeld. En opeens schoot er een onbekende aandoening naar voren: de andere Margreet, zijzelf en niet zijzelf, zooals in de droom. Zij voelde hoe er een kou rond haar leden trok, haar als het ware modelleerde in een bevroering. Zou het waar zijn van de metamorphose, die een mensch tot het wezen van een ander mensch kon omscheppen? Was zij An Winters met de uiterlijke contouren van Margreet? An Winters schreef ook in haar geschrift over 'die ander'. Maar bestond dat?

An Winters wordt nog een obsessie voor mij, zocht zij naar een uitweg in een verklaring. Haar gezicht, zooals ik het in de trein zag, vervolgt mij.

Zij trachtte haar gevoelens te bruskeeren: Ik word daas, zooals zij vannacht tegen zichzelf gezegd had: Ik zie spoken. De dingen moesten een verklaring hebben. Een intellect als het hare verdroeg geen onklarheden.

Goed, zei ze. Ging zitten en kruiste de armen voor de borst. Zij wilde het nu uitdagen: Nemen wij aan, dat ik An Winters ben. Zou ik als An Winters gehandeld hebben, zou ik mij hebben laten verleiden, zou ik een kind gekregen hebben?

Haar glimlach werd ironisch.

Neen, niet waar? Dus is het duidelijk, dat ik An Winters niet ben.

Toegevend aan een impuls stond zij op: ik neem een bad, ik wil het kwijt wezen, alleen ikzelf, Margreet, wil ik wezen, al het andere moet ik van mij afspoelen.

Terwijl zij aan de kranen stond te draaien, de temperatuur van de stralen regelde, voelde zij voor het eerst het wonderlijke, dat zij nog nimmer had gehad: dat zij schuw was voor haar lichaam. Zij voelde het korte hemd, dat langs haar dijen schuurde, met haar bewegingen mee, en dacht: nu moet ik dit hemd uittrekken - en dan? Dit was iets volslagen onbekends: de vrees naakt te zijn, haar lichaam was haar nooit anders geweest dan iets vanzelfsprekends en gewoons, zoals haar gezicht en haar handen.

Onzin, Margreet, voer zij bijna woedend om die aarzeling tegen zichzelf uit. En zoo bruusk trok zij het hemd over haar hoofd, dat een van de schouderbanden scheurde. Snel dook zij weg in het lauwe badwater als iets waarin zij nu kon wegschuilen, dat enkel nog haar hals en haar schouders omspoelde met een wiegende streeling. Het deed goed, dat zachte water. Zij strekte een arm over de rand van de badkuip, zocht op de tast, tusschen haar kleeren, naar een sigaret en bedacht, dat het doosje nog in de andere kamer stond. Zij rookte altijd een sigaret in het bad, door de haast van haar besluit had zij het nu vergeten. Maar zij had geen lust er uit te komen: dan rookte zij niet. Zij kruiste nu de armen tegen de borst en legde haar handen op haar schouders. Wonderlijk weldadig veilig voelde zij zich in de beslotenheid van het water, zij genoot ervan met dichte oogen. Geruime tijd zat zij zoo, zonder gedachten, overgegeven aan een welbehagen het lauwe water om haar lichaam te voelen. Maar het water begon koud te worden, er kwam nu het moment, dat zij het moest verlaten. Langzaam kwam zij overeind en voelde, verrijzend, het water langs haar neer zakken, als was het

een bedekking die haar verliet. Zij voelde nadrukkelijk dit wegzakken langs haar dijen, langs haar beenen en tilde zich met een veerkrachtige beweging over de badkuiprand.

Nu stond zij op de kurkmat, terwijl het water in dunne straaltjes langs haar armen, borst en beenen af liep. Greep een handdoek en begon zich hard af te wrijven. Zij boog het hoofd en keek neer op haar kleine borsten, boog het hoofd dieper en zag haar rechte heupen, die heupen, waarmee zij aan haar gang vaak zoiets hoogmoedigs kon geven -, zag haar smalle dijen en het middelpunt van haar lichaam. En wat nog nimmer gebeurd was: zij voelde, dat zij schrok, dat de huid begon te trillen, heel even, maar met een vreemde krimpande huivering. Zij zei: Ik ben een vrouw.

Zij zei het hardop, maar het klonk als onder een kramp, als een deemoediging. Zoals dat ook in het gebaar was, waarmee zij nu de arm met de handdoek langs zich neer liet vallen.

Het uitgesprokene gaf haar een bevrijding en toch geen vrede. Zij besepte thans, dat waarover zij zich met haar verstand als over een afwezigheid had verontrust, niet waar was. Zij had dit gewild en toch gevreesd. Zij had het afgeweerd voor die glimlach van het vrouwen-mysterie in de kop van Da Vinci's Heilige Anna. Zij had het pogen aan te trekken op dat feest, tusschen verliefde mensen, toen zij een liefde wilde voelen, die zij niet voelde en het alleen maar beschamend voor haarzelf werd. Maar nog streed haar zelftrots, haar onafhankelijkheidsgevoel er tegen, wilde het nog niet geheel aanvaarden, dat het ook de vrouw in haar geweest was, die in het lot van An Winters zich als lijdensgenoot van haar sexe had gevoeld. Zij begreep thans wel, dat de obsessie van het gezicht van An Winters in diepste wezen haar eigen vrouwelijkheid had betroffen,

en dat zij het niet kwijt kon, omdat zij het met haar verstand uit zich zocht te weren, in haar onderbewuste er toch aan overgeleverd, meegesleurd in de stroom, die haar eenmaal had gegrepen.

Maar hoe moeilijk was het: maar een vrouw te zijn geweest! Nog altijd stond zij onder de hypnose van de minderwaardigheid der vrouw, waartegen zij toch immers ten strijde wilde trekken?

Margreet, waarom dit smartelijke: máár een vrouw?

Juist, dat je de gelijke van An Winters bent, niets dan een vrouw, zal je des te waarachtiger voor haar laten strijden-

2

De vraag van An Winters aan het eind van haar geschrift is voor Margreet geen vraag meer.

Vastberadener dan ooit weet zij het:

‘Ik, ik zal An Winters redden!’-

Het zet haar gansche activiteit in beweging, iets koortsachtigs begint er in haar te groeien, met de dagen en de nachten mee. Onder mensen voelt zij zich nauwelijks meer rustig, het werkeloos zitten jaagt haar op, als heeft zij geen tijd te verliezen.

Het geschrift van An Winters heeft zij nu geheel ontleed. Psychologisch. Als vrouw voelt zij zich nu in staat alles, ook daar waar An Winters zelf heeft gezwegen of de dingen verward en onduidelijk voorgesteld, in het juiste psychologische licht te stellen, want alleen psychologisch kan het gebeurde duidelijk worden onthuld.

Maar psychologisch is niet genoeg.

Ook gerechtelijk onhoudbaar moet het standpunt van het gerecht worden gemaakt. Deze mannenwereld van het gerecht zal zich niet enkel laten overtuigen door het getuigenis van het lijden van een vrouw, dat An Winters' geschrift behelst, zij heeft met mannen te doen,

die nu zoo vertrouwen op de juistheid van hun eigendunkelijke wetten, die nu zoo zelfverzekerd voor hun wetboeken zitten en hun wijsheid uit paragrafen van hun wetboek van strafrecht aflezen.

Maar het werk moet nauwkeurig en met koel overleg gedaan worden. Het verstand moet koel blijven waar het gevoel brandt. Niet met het gevoel, met het gevoel alleen, wil ze de dingen doen. Er mag aan haar pleidooi geen fout wezen.

Het zijn de fouten van de verdediging wanneer de rechtspraak een fout begaat, waarschuwde in een juridisch tijdschrift de schrijver van een artikel over onjuiste vonnissen.

Margreet heeft zich dit in gedachte gehouden.

Zij gaat er thans op uit om alle getuigenissen te verzamelen, die slechts te dwingender voor An Winters kunnen spreken, de menschen opsporen en achterhalen, die ondanks haar 'slechtheid' goeds konden getuigen.

Eerst die 'Tante Betsy'.

Wat van haar komt kan slechts gunstig wezen, de eenige van al haar verwanten, die nader contact met haar heeft gehad, die haar het meest, al was het wellicht nog maar weinig, heeft gekend en in haar ware zelf gezien.

Maar ook Ferdinand.

Ook hem zal zij bereiken, al wil An hem niet bekend maken, haar zijn spoor niet wijzen, heeft zij haar alleen verraden, dat hij 'de zoon' was geweest in het huis van die partij.

Maar ook hem zal zij naar voren slepen of hij wil of niet, ook hij zal voor het tribunaal staan en voor An getuigen, al kan er aan hem niet meer gekomen worden. Maar hij zal moeten spreken, hij, die toch de directe oorzaak er van is, dat nu over An gericht wordt gehouden. Zijn

getuigenis zal moeten uitwijzen, dat niet de lichtzinnigheid An verleidde, maar hij, die haar geloof en haar vertrouwen had gewonnen en haar nu zoo gruwelijk verstiet. Niet haar, maar hem treft de meeste schuld, die zich handelingen heeft aangematigd, die mannen meenen zich straffeloos te mogen veroorloven.

Maar voor mannen heeft zij geen ontzag, Margreet. Hij is haar niet de heer der schepping, aan wie niet gekomen mag worden: Quod licet Jovi non licet bovi. Jawel!

Als Margreet fel wordt, wordt zij het goed, dat zal ook hij, Ferdinand, ervaren. Hem achterhaalt zij ook.

En ook hij zal voor An Winters moeten pleiten, of hij wil of niet!

3

‘Precies wat ik dacht,’ zei Margreet tot zichzelf, toen zij werd binnengelaten in de klein-burgerlijke salon, waar het kleine omstreeks veertigjarige dametje haar ontving, met het naamkaartje nog in de bevende hand: ‘Tante Betsy’, in haar milieu van stoffige roode pluche en stijve, eenvormige gravures aan de wand, met het onafscheidelijke ‘Penningske der weduwe’. En: ‘Wat worden zulke menschen toch gauw oud’ constateerde zij nog.

Geïntimideerd door de goedgekleede, zekere verschijning, die haar hier als het ware overrompelde, keek de ander hulpeloos naar haar op.

Margreet nam zelf de stoel, die vergeten werd haar aan te bieden. En omdat ‘Tante Betsy’ bleef staan, haar maar aanzag, als vond zij geen woorden te zeggen, moest zij de bewoonster van deze kamer zelf met een handgebaar uitnoodigen plaats te nemen.

‘Ja, u zult het al begrepen hebben. Ik kom in de zaak van uw nichtje.’

De ander knikte. Er trilde een vochtige ontroering in haar oogen, haar lippen prevelden: Arm kind.

‘Wij moeten haar helpen, juffrouw Winters. U ook. U moet mij alles vertellen wat u van haar weet.’

Er liep een traan uit het oog van ‘Tante Betsy’. Haastig wriemelde zij met een nerveus handje in een tasch, die naast haar op tafel lag, haalde er een minuscuul zakdoekje uit, streek er mee langs de paarse adertjes van haar wang.

‘Kom, kom, moed gehouden, juffrouw Winters!’ Margreet vond inderdaad verbazend goed de opgewekte toon, die zij voor haar doel noodig had. Zij moest de ander op haar gemak zetten en aan het praten krijgen.

‘Tante Betsy’ wilde eigenlijk niets liever. Bij haar familie was zij op harde afweer gestuit, toen zij een goed woord voor An waagde, hun verstoorde, minachtende blikken gaven haar het gevoel of zij daarmee zelf al zonde deed. Zij zweeg voortaan, toch gevangen in een onvrede met zichzelf. An was haar lieveling geweest, zij had zich niet aan het gevoel kunnen onttrekken, dat men het meisje tekort deed met haar zoo strak te houden, haar van elk pretje, elk plezier uit te sluiten, aldoor maar behoedend en beschermend, met goede bedoeling, ongetwijfeld, niemand wenschte het kind kwaad toe, al had men op de moeder veel te zeggen gehad, maar toch: was dit wel een normaal leven voor een jong meisje, doodde men niet stelselmatig alle levenslust in haar? In een hoekje van haar hart was er nog iets overgebleven, o een heel pieterig klein iets maar van een meisjeswrok, die zij zelf een enkele maal had gekoesterd toen zij zoo oud was als An tegen ‘dit mag niet en dat mag niet’, en zij had zich wel eens, op een eenzaam oogenblik afgevraagd, of zij waarlijk ongetrouwd zou zijn gebleven als niet de opgedrongen angst voor jonge mannen haar schuw van alle toenadering van die kant had

doen afwenden. En het was wellicht uit dit hoekje van haar verdorde ziel, dat haar aanhankelijkheid en geheime toenadering tot An was voortgekomen, toen deze, instinctief voelend, dat zij toch niet geheel was zoals die anderen, haar gezelschap zocht.

Maar juffrouw Winters bleef die zij was, vrij van zichzelf kon zij niet meer komen en een kind als An geheel begrijpen vermocht zij toch ook niet. Waarom had An dat gedaan, dat, wat zij allen nooit, in der eeuwigheid niet, zouden hebben kunnen doen? Haar goede naam niet alleen, ook haar heele leven was weg, altijd zou zij nu de schuld van haar zonde verder moeten dragen, nooit zou zij meer met een vrij gemoed tegenover God kunnen staan. Het was zelfs te groot voor een voorstellingsvermogen als dat van juffrouw Winters: een moordenaars!

Zij kneep de kleine handen in elkaar: vreeselijk, vreeselijk. En dat An, een eigen nichtje, een kind uit haar eigen familie!

In een stroom van woorden en onder tranen kwam dit alles uit haar los, nu zij, tegenover Margreet zittend, die deelnam met haar medegevoel, ervan kon spreken; het was al zo lang opgekropt geweest.

‘O, God, hoe moet het verder gaan? In An's plaats was ik maar liever dood. Als An uit de gevangenis komt, wat moet er dan verder met haar gebeuren, haar leven is toch immers voor altijd verwoest. En het was toch een goed kind, ik heb nooit iets kwaads bij haar gemerkt. Zij was altijd gehoorzaam en lief. Nooit zag men haar met jongens, nooit kwam zij te laat thuis, zij was zoo in alles een voorbeeld van goed gedrag en zedigheid. Waarom moest dat juist met háár gebeuren, waarom gebeuren er zulke dingen? Ik begrijp het niet, ik begrijp het niet. Arm kind!’

Margreet had nu zwijgend geluisterd. Kon zij het

deze vrouw aandoen haar naar Ferdinand te vragen, om door haar op het spoor van Ferdinand te komen, waarin An haar niet helpen wilde? Zij zag het geheel en al voor zich: hoe dit de arme vrouw in een wroeging zonder einde zou storten wanneer zij wist, dat, door dat feestje bij Ferdinands ouders, door haar toedoen en met de liefste bedoelingen toch, n.l. van het meisje eindelijk eens een pretje te gunnen, zijzelf onbewust de oorzaak van An's 'val' was geworden. Zij hoorde bij zichzelf reeds die opstapeling van verwijten, die de arme zich zou doen als zij wist. Want dat zij nog niets daarvan vermoedde, Margreet had het al spoedig genoeg meenen te begrijpen uit de wijze, waarop 'Tante Betsy' haar ondervroeg over hoe het mogelijk was geweest en hoe dat toch gekomen kon zijn en dat An nooit met jongens ging.

Lange tijd bleef zij voor zich uit zitten staren. Kon zij er maar een of andere draai aan geven, zoodat haar vraag geen vermoeden zou opwekken!

Eindelijk besloten richtte zij zich op, drukte haar hand op die van de ander:

'Juffrouw Winters, gelooft u, dat An alleen schuld heeft? Is er niet een ander, die evenveel, zoo niet meer, schuldig moet worden genoemd? Hebt u wel eens gedacht aan de jonge man, die An verleid heeft?'

Twee onrustige oogen zagen nu Margreet aan.

'Ja, die jongen is slecht geweest. Maar een meisje mag niet bezwijken voor de verleiding. En wie wist dat beter dan An, wie hebben wij het meer dan haar voor oogen gehouden? Wij hebben haar steeds verteld van de gevaren, die het meisje loopt, maar dat haar niets kan overkomen, wanneer zij haar vertrouwen op God gesteld houdt, wanneer zij tot God bidt als de verzoeking komt. God laat zijn schepselen nooit zonder hulp als zijn hulp in het gebed gevraagd wordt. God had ook

An niet verlaten als zij zich waarlijk tot Hem gewend had, als zij waarlijk het geloof had bezeten, dat wij haar zoo hebben willen bijbrengen. Het zou niet gebeurd zijn, het had niet gebeurd kunnen zijn. An moet wel het geloof verloren hebben, dat moment, toen zij bezweek. Met hem, die waarlijk gelooft, dat de zonde slecht is en met de zonde de ziel in het verderf wordt gestort, gebeurt dit niet, daarvan ben ik heilig overtuigd!

Margreet moest ondanks zichzelf glimlachen om de emphase van de ander. Wat waren deze menschen feitelijk nog naïef en wat dachten zij zich de dingen gemakkelijk. Neen, aan 'Tante Betsy' zou *deze* verleiding nooit gekomen zijn!

Zij poogde zich de thans veertigjarige, veel te oud voor haar jaren, als jong meisje, als een meisje van An's leeftijd, voor te stellen.

'Tante Betsy' had lieve oogen, maar daarmee zou dan ook alles gezegd wezen, stelde zij ondeugend vast. Neen, zij zou geen An geweest zijn, toen, een aantrekkelijk jong meisje, wier bloei ondanks de strenge orthodoxie van haar omgeving niet met geweld was tegen te houden-

Wat wisten zulken, als deze hier, er ook van?

Zelfs in gedachten dorsten zij de man niet beschuldigen, dit soort vrouwen, zoozeer waren zij er reeds aan gewend zich ondergeschikt te stellen en het uitsluitend zichzelf aan te rekenen, dat zij niet standvastig waren tegen het kwaad. In iedere man, jong of oud, was voor haar nog iets overgebleven van de heer en meester, die over haar beschikt, de wijze, de bestuurder, aan wie zij, krachtens Gods gebod 'gehoorzaamheid' verschuldigd waren, in iedere man zette zich nog de vader voort, nooit zouden zij zich gelijk met hem durven denken, de man was toch meer, als stond hij dichter bij God,

was hem uit Gods handen zijn verheffing boven de vrouw overgedragen. Onmondig bleven deze naïeve geloovige vrouwen haar gansche leven, in haar eenmaal aanvaard ontzag voor de man -

Margreet voelde, dat zij deze richting niet uit moest, dat zij van taktiek veranderen moest. En zij vroeg nu:

‘Hoe gaat het de familie, waar u indertijd in huis geweest bent? Hoort u nog wel eens van hun zoon, van Ferdinand? Hoe oud is hij thans?’

Hoe onopvallend Margreet haar vraag ook had gedaan, de ander scheen onrustig te worden. Zij aarzelde met haar antwoord, alsof zij er over nadacht wat die vraag zou hebben te beduiden. Zou ‘Tante Betsy’ toch niet zoo argeloos wezen als zij scheen?

‘Ferdinand?’ kwam het eindelijk. ‘Ja, de jongen zal nu 21 geworden zijn, geloof ik.’

Goed, dacht Margreet. Met de ouders zal ik dus niet meer te maken hebben. Des te beter.

‘Weet u, juffrouw Winters, het is nog om een oude relatie, dat het me interesseert hoe het de jongen gaat. (Dat leugentje moet er maar opzitten, vond Margreet, het doel heiligde ditmaal de middelen.) Ik ben zijn adres kwijt. Wellicht kunt u er mij aan helpen. Weet u ook, waar hij heen ging, toen hij te X. op kantoor kwam?’

De ander staarde stil voor zich uit. Toen, haastig, wriemelde zij weer in haar tasch, tusschen wat verkreukelde brieven kwam een kaartje te voorschijn, waar iets met potlood op geschreven stond.

‘Hier heb ik het,’ zei zij, het overreikend.

‘Dank u.’

Margreet noteerde het adres in haar zakboekje.

Feitelijk kon het bezoek hiermee ten einde wezen. Wat zou zij die ander nog langer lastig vallen en met

vragen onrustig maken. Zij had nu ‘Tante Betsy’ verkend en wist, dat zij voor An een goede getuigenis zou afleggen, en thans kon zij op weg gaan naar Ferdinand, wiens adres zij nu bezat.

Zij stond op. Opgewekt en hartelijk doende nam zij afscheid, sprak nogmaals van ‘moed houden’ en dat zij, Margreet, voor An zou uitrichten wat in 's menschen macht lag. Het dametje voor haar knikte maar en zweeg. Het ontging Margreet niet, dat zij nog iets op het hart had, doch bij zichzelf in tweestrijd was over de vraag.

In de gang, bij de deur al, voelde Margreet zich bij haar mouw gegrepen. Zij zag in twee verschrikte oogen, die haar gespannen aankeken. Zij hoorde de ander zeggen: ‘Ferdinand is het toch niet geweest?’

Margreet bleef stil staan, zag voor zich.

‘Geloof u, dat het Ferdinand was?’ luidde haar wedervraag.

Het was niet meer te ontgaan wat zij had willen vermijden.

‘Tante Betsy’ zweeg. Toen, naar Margreet opziend, wenkte zij: ‘Komt u mee?’

Zij gingen terug naar de salon. Onder de brieven in haar tasch haalde de ander nu een brief te voorschijn, die zij langzaam openvouwde en haar voorhield. Met de vinger wees zij bij:

‘Weet u, lieve Tante, wie de beste mensch hier in de stad voor mij is? Ferdinand, u weet wel, Ferdinand, van die partij. Hij is hier in X. op kantoor, korte tijd geleden ontmoette ik hem en hij is zoo aardig en goed voor mij. Ik ben blij, dat ik hem ontmoet heb, ik ben nu opeens niet meer alleen in deze vreemde stad, ik heb een vriend, een echte vriend. Tante Betsy, ik ben zoo *blij!* ...

Margreet knikte, zwijgend.

Toen stak zij de ander de hand toe.

‘Nogmaals, laten wij moed houden, juffrouw Winters, en doen wat wij kunnen.’

4

Maar deze Ferdinand, van wie An gehouden moest hebben, had Margreet zich toch wel anders voorgesteld.

Met één hand in de broekzak, in de andere de sigaret, waarvan hij onophoudelijk de asch op de rand van het aschbakje aftikte, stond hij voor haar. Iets impertinents in zijn verstoord gezicht en in zijn houding, prikkelde haar.

Was dit een man? Een jongen, een kind was het, wat daar voor haar stond, zich groot hield en de gehinderde speelde. Zoo nu en dan wierp hij uit de spleten van zijn smal getrokken oogen haar een spiedende blik toe, in zijn mondhoeken verbeet zich zijn wrevel. Neen, met deze hier had Margreet geen medelijden, hier zou ze hard toe slaan.

Tot de tanden gewapend met al haar bijtende ironie ging zij voort:

‘Jonge man, je vraagt me wat jij er mee te maken hebt. Kom, speel niet de onnoozele, je kunt heusch zelf het antwoord wel geven. Hoe is An Winters in deze toestand gekomen, door wiens toedoen is het geschied dat zij thans in het huis van bewaring zit en zoo aanstonds, voor de rechter gebracht, haar vonnis moet vernemen? Je wist niet eens, dat het jouw kind was: wiens kind was het dan?’

De ander haalde de schouders op, als ging het hem niet aan.

Wat houdt hij zich groot, zoo aanstonds begint hij waarlijk nog een deuntje te fluiten, dacht Margreet,

niet zonder geamuseerdheid. Maar zij had hem vast, hij mocht nog wat spartelen als het hem lustte, maar hij ontging haar niet.

‘Hoe kan ik het weten?’ meende Ferdinand, nogmaals met zijn sigaret op het aschbakje tikkend. Maar hij ontweek Margreet's blik. ‘Ik heb niet de heele tijd achter haar aangelopen, weet ik waar zij zat als ik haar niet zag?’

‘Kom, kom. Je hebt An ook gekend. Was zij een meisje om zich met de eerste de beste af te geven? Dat geloof je immers zelf niet. Niemand anders' kind kon het wezen dan het jouwe. Ben je zoo kort van memorie soms?’

Ferdinand staaarde voor zich uit. Met een warmte van schaamte, die hem in het gezicht steeg, ervoer hij nogmaals zijn herinneringen: hoe hij zijn hand tusschen haar warme borsten had gelegd, hoe hij dit lichaam, zoo kuisch en toch vol lust, had bezeten. Hij moest de oogen er tegen sluiten. Maar koppig schudde hij het hoofd, al zei hij niets.

‘Nu?’ drong Margreet onverstoorbaar aan, hem observeerend.

‘Ik weet het immers niet,’ mompelde hij, geïrriteerd.

‘Ik zal je iets zeggen. An heeft het alles opgeschreven’ - hier trof haar toch even een ongeruste blik - ‘het staat nu alles zwart op wit en de rechter-commissaris heeft het in handen.’

‘Laster, chantage!’ viel Ferdinand uit, met een overslaande stem.

‘Neen, de waarheid,’ zei Margreet.

De ander ging door, er klonk nu een hoon in zijn woorden:

‘U kunt mij toch niets maken, niemand kan mij iets maken. Ik ben niet verantwoordelijk, niets was er gebeurd als An zelf niet had gewild. Ik heb haar niet

gevraagd om op mijn kamer te komen, zij wilde het zelf, zij heeft niet opgehouden er mij om te vragen. Ik heb het immers niet gewild, dat weet zij toch net zoo goed als ik? Maar dat heeft ze natuurlijk niet opgeschreven, zoo eerlijk zijn zulke meisjes niet!

‘Jawel,’ onderbrak Margreet hem, ‘ook dat heeft zij opgeschreven, ook dat heeft zij bekend.’

Ferdinand keek haar aan, alsof hij wilde zeggen: Welnu dan?

‘An heeft alles verteld, hoe naïef zij was, hoe een vast vertrouwen zij in je had, hoe zij alles van je leven wilde weten, ook hoe je daar woonde, op je kamer. Zij is heusch niet gekomen met de wensch door jou verleid te worden -’

‘Laat me met rust!’ vond Ferdinand als eenige tegenweer.

Margreet hoorde duidelijk daaruit hoe zijn houding zwakker werd. Dat hij het niet meer kortaf ontkende, gaf haar bijna een gevoel van meer sympathie voor hem. Neen, misschien was de jongen toch niet zoo slecht als zij bij de eerste indruk van hem dacht.

‘Wil je niets voor An doen?’ vroeg zij, zachter nu.

De ander vond zijn koppigheid weer terug.

‘Wat kan ik voor haar doen?’ bromde hij.

‘Je moet als getuige verschijnen. Je moet bekennen de vader van haar kind te wezen, je moet het aanvaarden, dat jouw schuld minstens even groot, zoo niet grooter was. Iedere goede getuigenis kan de zaak van An voor het gerecht sterker maken. An heeft zooveel van je gehouden, dat ze je reeds vergeeft, dat ze je sparen wilde: jouw naam is voor de rechter niet over haar lippen gekomen. Je kunt inderdaad vrijuit gaan, je kunt je verstopt houden, als heb je er niets mee te maken. Je mag niet. Voor je geweten mag je niet. Je mag An thans niet in de steek laten nu zij zich nog

meer voor je offert, nu het gerecht vermoeden kan hebben, dat haar koppig zwijgen slechts het verbergen van een onzedelijke levenswandel beoogt. An wil niet spreken en heeft ook mij verboden te spreken. Maar je moet komen, uit jezelf, je moet je als getuige aanmelden, je moet goed vinden, dat ik je als getuige naar voren breng in deze zaak. Het gaat er om nu nog een heel klein deel goed te maken van wat je An hebt aangedaan. Je moogt niet weigeren, neen, je moogt niet weigeren. En je zult ook niet weigeren, nietwaar - Ferdinand?’

Nog zweeg de ander. Maar daar stond alleen nog maar een ontroerde jongen, Margreet zag het. Ja, zij had zich toch vergist, An had toch niet louter een droombeeld lief gehad.

‘Zul je komen?’ drong zij aan, hem haar hand toestekend.

Maar het was nog te vroeg geweest.

Alsof Ferdinand het nu eerst geheel en al voor zich zag, wierp hij het hoofd in de nek. Zijn onregelmatige mond werd één stroeve lijn, zijn oogen werden weer hard.

‘Wie zegt mij, dat u mij niet in de val probeert te lokken met uw mooie praatjes? Moet ik An misschien trouwen als zij straks uit de gevangenis komt, moet ik soms een vrouw trouwen, die “gezeten” heeft?’

‘Van trouwen is hier in het geheel niet gesproken,’ merkte Margreet op. ‘Je bent vrij om later te doen wat je zelf wilt. Het gaat er hier om An's straf zoo licht mogelijk te maken. Wil je daaraan niet meehelpen, wil je daartoe niet meewerken?’

‘God, wat ben ik eigenlijk begonnen?’ kreunde Ferdinand. Hij zat nu op zijn stoel, met de handen tegen de slape. Nog vocht zijn egoïsme tegen zijn schuldbesef, nog wilde hij zich onttrekken aan wat zijn geweten wist, dat hij doen moest.

Hij herinnerde zich opeens weer die roode kaart, in dat café, met het straatkind tegenover zich. Hij hoorde weer haar stem toen zij de kaart omkeerde: ‘Rood! Je bent er bij.’ Onzin; maar was het niet zoo? Je bent er bij, je bent gesjochte! Hoe had hij er zich die avond tegen verweerd, nog in bed had hij er tegen gevochten. Maar toen kon hij zich nog misleiden met een drogreden, een valsche uitvlucht: wat wist hij eigenlijk, er waren toch geen bewijzen, dat het zijn kind was geweest? An had het hem immers nooit gezegd, dat van dat kind, dat hij niet hebben wilde, en dat hij toen nog ontkende. Want vermoed had hij het wel, toen al. Moest hij zich toen al niet die bekentenis ontwringen: Het is niet koninklijk wat ik haar geleverd heb? Doch: wer kann dafür, zoo gebeurt dat. Daarmee was het van hem afgeschoven. Ja, had hij het werkelijk daarmee van zich afgeschoven? Angst had hij gehad, angst, alleen maar angst voor zijn eigen hachje, voor zijn eigen verantwoordelijkheid. En laffe angst ook, waarom hij maar liever niets meer met An te maken wilde hebben, toen zij, met een toespeling, hem voor oogen riep, dat er een kind zou kunnen komen. Neen, dat nooit, niet nu al zijn jonge leven gebonden weten aan een vaderschap, dat hij nooit gewild had. Van An loskomen vóór het te laat was, aan niets anders kon hij meer denken, het had hem ook die houding ingegeven, toen An hem, ondanks alles wat hij haar reeds duidelijk had laten voelen, toch nog op straat had aangesproken, die laatste keer, dat hij haar gezien heeft. Als een verstootene, als een verdwaalde had zij toen om hem heen geloopt, bij die tramhalte en hij had de tanden op elkaar geklemd: geen woord meer, ieder woord kon nog gevaar beteekenen. O, die angst, dat An tot hem zou zeggen: Domme jongen, heb je het dan nogal niet begrepen? Neen, hij wilde het niet begrijpen, hij hoefde het ook niet te

begrijpen, hij *wist* immers niets? Maar losgelaten heeft het hem niet meer, al kon hij het tijdelijk vergeten. Hij herinnerde zich dat nog maar al te goed toen hij er van hoorde, dat An gevangen zat, omdat zij haar kind had vermoord-

Hij was zijn noodlot niet ontgaan, hoe hij ook tegengesparteld had. Hij was er bij, hij was gesjochte.

Wat gaf het eigenlijk nog er tegen te vechten? Allen wisten zij het nu, deze hier, wist het, had het al uit hem gelokt ondanks zichzelf. Hij was er bij, hij was gesjochte.

Margreet had zwijgend toegezien bij zijn zelfstrijd, zijn strijd met zijn geweten, zijn beter ik.

‘Ik zou maar komen,’ zei zij zacht, bijna teeder. ‘An zal je er dankbaar voor wezen, haar heele leven zal zij er je dankbaar voor wezen, dat je toch nog niet het gansche idool, dat ze van je in haar ziel heeft opgericht, hebt omgeworpen, dat je toch, ondanks alles wat zij door en om je heeft moeten lijden, haar Ferdinand bent gebleven-’

Ferdinand snikte, het gezicht diep in de handen gedrukt.

Hoofdstuk VII

1

Het gerecht ging met actentasschen. Dossiers werden aangedragen en naast elkaar gelegd. Bij de verhooren der voorgeleiden zat de griffier en schreef.

Door de gangen van het gebouw kwamen en gingen de stappen. Menschen, die vroegen, naar dit, die vroegen naar dat, op fluisterende toon: alle geluid werd gedempt in het huis van Vrouwe Justitia. Uit een kamer kwam een klerk, stak de gang over, verdween in een andere kamer. De bode kwam na lange tijd in zijn kamertje terug, steeds met paperassen onder de arm, en keek wie er zaten. 'Zeg u het maar,' zei hij gemoedelijk tot de wachtenden. De bode was geen kwaad man.

Anders was de officier van justitie. Hij had een ruime kamer, modern gemeubileerd, veel van de met zwart leer overtrokken stoelen was er langzamerhand opgeruimd. Maar de officier droeg nog altijd zijn zwart colbert-costuum, uit de mouwen schoven zijn harde witte manchetten met gouden knopen. Zijn verzorgde, zeer blanke hand, met de wat opgezette aderen, lag naast zijn papieren, een voornam, adellijke hand met een blauw-zwarte wapenring, een hand, die kalmte scheen uit te drukken. Doch dit was slechts uiterlijk, in werkelijkheid was de officier een cholerisch man, die zichzelf snel in een heimelijke toorn kon werken en dan werd deze kalme hand een zware vuist.

Hij had zich het dossier Winters laten brengen. In deze zaak zou hij als de openbare aanklager optreden, vertegenwoordigde hij het Openbaar Ministerie. Hij moest zich een definitieve meening vormen, over een week kwam de zaak in openbare zitting voor en dan moest hij zijn eisch geformuleerd hebben.

Hij legde nu voor zich het manuscript, dat de verdediger van beklaagde, Mr. van Voort, aan de rechter-commissaris had toegezonden, een belangrijk stuk, was hem verzekerd: verdachte had daarin zichzelf beschreven en de omstandigheden, waaronder zij tot haar daad was gekomen. Een verdedigingsgeschrift dus?

Met zijn gewend wantrouwen las hij het, hij liet zich geen valstrikken zetten, in dergelijke gevallen hadden de aangeklaagden er alle belang bij hun zaak zoo gunstig mogelijk voor te stellen en het gerecht over belangrijke details te misleiden.

Hij las. Hij kon aan dit stuk niet veel vinden. Meisjesachtig geschrijf, teatraal, al dat gepraat over God. Vroom was ze dus ook nog, die Winters. Maar voor een kindermoord schrikte ze toch niet terug, besloot hij sarcastisch.

De hand van de officier werd een zware vuist. Die kon hard neerkomen als hij het wilde. Men moest niet te toegankelijk wezen. De rechtbank was goddank nog een onafhankelijk college en had niets te maken met de zeden en gewoonten van deze tijd, alleen met de wet. Wat waren het anders voor tijden, waarin men leefde, tegenwoordig. Het ergerde hem. Hij was zelf jong geweest in de geordende maatschappij van vóór de oorlog en hij kon dus vergelijkingen maken met de tegenwoordige jeugd, die niet in diens voordeel uitvielen. Ongemanierd, luidkeels met opschepperige meeningen het oordeel van ouderen in een hoek dringend, zich breed makend met een vermeend recht van 'jong te zijn' -

hijzelf was gelukkig nog een man van stavast, breed van schouders en wijdbeens staand als men het zou probeeren hem 'om' te rennen -, maar de anderen, de ouders hadden al geen autoriteit meer, liepen stumperig achter de dingen aan in plaats van ze te verhinderen. Maar dit alles ging ten slotte het gerecht nog niet aan, al werden op deze wijze de dingen al gevaarlijk ver zijn richting uitgeschoven. Hij had ook in zijn reeds jarenlange praktijk ervaringen opgedaan hoe schaamteloos deze jeugd was geworden. Dat speelde maar met de beste zedelijke waarden van de mensch, dat knoeide en scharrelde, stal en bedroog, de kleinste winkelbediende hield zijn hand niet van de cassa van zijn baas - om sigaretten te koopen, en de meisjes van tegenwoordig, wat verschilden zij nog van die sletten, die men vroeger zorgvuldig opsloot in publieke huizen of door de politie des nachts over het asfalt liet opjagen? Dat ging naar fuifjes met voorbehoedmiddelen in haar taschjes, zij waren in de winkels van sanitaire waren al even thuis als die wezens, die van de prostitutie hun beroep maakten - walgelijk. (De officier was nu goed in zijn toorn gekomen. Hij moest even een zwaar pressepapier, dat voor hem op zijn bureau stond, verzetten.) En ging het een keer mis, geen tranen meer, maar een kordaat bezoek aan een vrouw, die het zaakje wel even voor haar zou opknappen. Het waren alleen de onnoozelsten, die dan een tegenvaller hadden - zooals verdachte Anna Winters. Fijn soort. En niet eens meer onderscheid in standen, overal was het zoo. Verdachte Winters, 18 jaar, een meisje uit goede burgerkringen, een meisje, 'dat een opvoeding had genoten', zooals het heet. Van wie zij het kind had kon zij niet eens zeggen; alleen zoo cynisch was deze nog niet van er prat op te gaan, dat zij het niet wist. Hij had er een meegemaakt, die in koelen bloede kwam verklaren: 40 -. Het was nu een-

maal verboden, maar je had zoo'n meid een draai mogen geven, waar iedereen bij zat. Maar hij had het zich genoteerd, het vonnis viel niet malsch uit.

En nu Anna Winters. Een direct onsympathieke indruk had zij niet gemaakt bij het verhoor, dat moest hij erkennen. Vermoedelijk was dit meisje nog niet zoo diep gezonken. Een stil, op het oog fatsoenlijk gezicht. Het was waar: haar zou hij het niet hebben aangezien. Maar hij had niet met een uiterlijk te maken, hoe belangrijk een indruk ook kon wezen. Met feiten. De feiten waren hem bekend. Welk nieuw licht wierp dit verdedigingsgeschrift er op? Feitelikheden moest hij hebben, geen larmoyant geteem. Wat had Faust hiermee te maken? Een mooie krullentrekkerij! U hebt uw pasgeboren kind vermoord, juffrouw Winters, bent u dat vergeten? Nu, ik vergeet het niet. Ik wil u op uw fatsoenlijk gezicht nog een kans geven en zal daarom niet de zwaarste straf tegen u eischen, maar drie jaar zullen er toch op zitten. Dat zal niet alleen u, dat zullen ook die anderen, die zoo lichtvaardig over hun daden en verantwoordelijkheden denken, zich ter harte nemen. Hier, het gerecht heeft over de goede zeden te waken, het zal niet ongestraft laten geschieden wat gij allen meent, dat gedaan mag worden zonder straf -.

De hand van de officier schreef op de marge van het papier: Drie jaar.

En nu de formuleering.

Hij zou beginnen met te wijzen op deze zedeloze tijden. Dat liet hij zich niet ontgaan. Vervolgens zou hij de persoon van Anna Winters naar voren brengen, haar zedelijk gedrag en haar daad. Men leefde in een christelijk land, zulke dingen duldde men hier niet. De verantwoordelijkheid van verdachte stond voor hem vast. Verdachte Winters bezat deze verantwoordelijkheid door het milieu, waarin zij was opgegroeid en

waarin haar steeds duidelijk het beeld van een zedelijke levenswandel was voor oogen gehouden. Van iemand van haar opvoeding en beschaving kon niet gelden, dat zij geheel zonder besef haar daad had verricht, haar mochten niet de maatstaven worden aangelegd van de ruwe, stompe, zedelijk onontwikkelde boeremeid, die wellicht in haar geval het gevoel voor haar daad niet bezat. Maar verdachte Winters kon en moest weten, dat het hier betrof: zich aan het leven van een ander vergrijpen, zij het moord of alleen maar doodslag. Verzachtende omstandigheden in aanmerking nemend - dat verdachte o.a. nog nimmer voorbestraft was geweest - zou hij dan ten slotte komen tot zijn eisch van drie jaar. Nu, dat was christelijk toegemeten, want hij had tot zes jaar kunnen gaan, het maximum. Wat zou daar op te zeggen zijn?

De officier legde de pen neer, sloot de map en belde.

2

Buiten scheen de zon.

De zon viel binnen door een tralieraampje van een vertrek in het huis van bewaring, en in dat vertrek zat An Winters.

Zij zat hier alleen en voelde zich toch niet meer alleen.

De dagen waren omgegaan en soms kwam Margreet van Voort, die menschenlijke warmte en goedheid bij haar binnenbracht. Het was dan telkenmale als een verschijning, zij voelde dan haar hand genomen en een stem zei opwekkende en bemoedigende woorden tot haar. Zoo werd er hier niet tot haar gesproken. Maar gisteren is haar iets anders gebracht. Gisteren was Margreet van Voort gekomen, had tegenover haar plaats genomen, haar aangezien en verteld van haar bezoek bij Ferdinand: dat hij zou komen om voor haar te pleiten.

Zij was opgesprongen, achteruit gedeinsd, totdat zij niet verder kon, door de tafel gestuit, waaraan haar handen zich achterwaarts vastgrepen:

‘Neen!’

Toen boog zij als verslagen het hoofd. Lange tijd stond zij zoo, zonder een woord.

Toen zij het hoofd weer oplichtte, zag Margreet in haar oogen zoiets stralends, als zij ooit nog in een menschenblik had gezien.

De zon viel ook binnen in een ruim, modern gemeubileerd bureau-vertrek, speelde, verschuivend, langs een vrouwekop van Da Vinci aan de wand en langs een ‘Lente’-fragment van Botticelli.

De zon was hier al dadelijk iets wat meer kleur gaf aan deze kamer, waar Margreet van Voort aan haar schrijftafel zat.

Maar deze vrouw zat niet rustig alleen. Schier tot een obsessie was het in haar gegroeid, de wil en het weten: ‘Ik, ik zal An Winters redden!’ Hoewel zij in uiterlijke dingen volgens vaste lijnen ziet en denkt en haar handelingen met het verstand afweegt, is zij innerlijk als omgewoeld. Zij weet het, voor de anderen is het maar een gewone, niet eens bijster crimineel-belangwekkende, strafzaak, waarin zij heeft te spreken, een zaak, die de anderen minachtend ‘een zaak van hoeren’ noemen. Maar als zij spreekt zal haar stem een stem wezen, die voor An Winters, tevens voor de vele vrouwen spreekt, voor de duizenden, millioenen vrouwen, die zij op deze plaats zal verdedigen, zij zal in haar woorden de gestalte aannemen van al dat leed, dat reeds eeuwen ten hemel schreit, om dingen waar vroeger vrouwen voor werden onthoofd en thans, hoewel niet minder erg, aan jarenlange cellulaire opsluiting prijsgegeven. Het gaat er niet om, dat de straf verzacht wordt, het gaat om de aan-

matiging van straf in onrecht, dat de menschen zelf in het leven hebben geroepen. Zij weet, dat zij in een zaak optreedt, waarin zij uiterlijk bezien hoofdzakelijk zal kunnen bekvechten met het gerecht, met de openbare aanklager, die de strafmaat vordert, dat zij in wettelijke zin niet meer zal kunnen bereiken dan deze man iets van zijn strafmaat te ontrukken, om een jaar of twee minder zal zij alleen kunnen vechten, want An Winters vrij krijgen langs juridische weg is onmogelijk in een land, dat geen jury kent. Zij is nu eenmaal in het geweld van het recht, onderworpen aan de beslissing van de rechtspraak.

Maar toch, het moet mogelijk zijn, de rechtspraak zelf aan te tasten, de *zekerheid*, waarop het gerecht meent zijn oordeel te mogen baseeren, om te werpen. Zij weet nog niet langs welke wegen, maar het *moet* mogelijk zijn. Zij wil het, zij moet meer voor An Winters kunnen doen dan dit rukken om een jaar meer of minder.

Dat zij het nog niet gevonden heeft, nog niet ziet, dat zij nog niet weet hoe, houdt haar voortdurende onrust gaande. Want alles dwingt haar daarheen. Het moet! Het is het diepste van haarzelf wat haar aan An Winters gebonden heeft; en waarom zij voor deze strijdt, dat is om haar innigste ervaring wat een vrouw is en wat een vrouw lijdt, als vrouw geschapen, aan het vrouwelijke onderworpen:

An Winters, ik ben het zelf. Zoo werd ik geboren, zoo werd ik geschapen, het was maar toeval, dat het leven *mij* niet greep, zooals het die ander gegrepen heeft. Niet greep? Nu, nu, heeft het leven mij gegrepen. Nu, nu, ben ik, die ik ben, zooals ik werd geboren, werd geschapen, een vrouw, die lijdt aan het diepste leed der vrouwelijkheid: vrouw te moeten, te willen zijn en niet te mogen en uit radeloosheid te vernietigen wat behoorde te leven, wat zij zelf tot leven moest brengen. Strijd zal

ik voeren, strijd zal er wezen, al moest ik er zelf bij ondergaan! Deze zaak van An Winters, het zal mijn eigen zaak wezen. Ik zal in deze zaak voor die ander pleiten als was het voor mijzelf, ik zal een pleidooi houden, dat in de wereld schreeuwt, dat getuigt: Hier, zoo is een vrouw, jullie onmenschenlijken, jullie verstarde in onnatuur! Het zal een pleidooi worden, waaronder men mij misschien zal aangrijpen, de hand op de mond drukken, maar ik zal doorgaan, door deze hand heen schreeuwen totdat alles gezegd is. Zwijgen kan ik niet meer. Als men mij het spreken belet zal ik schreeuwen, als men mij het schreeuwen belet zal ik toch weten hoe ik aan middelen kom, die verder reiken dan al het geweld, waarmee men mij wil keeren.

Recht? Papier! Leugens, niets dan dat is tegenover de waarheid het recht van wettenmakers, van zedemeesters en ordebewaarders, armzalige bedenksels van vergramde, versteende grijsaards, bang voor frissche lucht, bang voor tocht, voor alles wat hun berg papier kan laten opdwarrelen en wegvagen in een windstoot.

Zoo zal het wezen!

Neen, Lydia, maak je niet ongerust. Mij mankeert niets, ik ben niet overwerkt, niet overspannen.

Maar Lydia Bernink maakt zich wel ongerust.

Ook bij haar valt op dat moment de zon binnen, terwijl zij voor haar werktafel zit, het is nog even vóór het spreekuur. Zij heeft gisteren die fantoomachtige bleekheid van Margreet gezien, met dat gezicht, waarin de wenkbrauwen boven de oogen strak staan als twee zwarte vegen en met oogleden, als doorschijnend van een heimelijk lijden.

Zij kent die gespannen gezichten van vrouwen, die zich vastgebeten hebben in een denkbeeld, in een voornemen, in een besluit. Margreet heeft haar idee-fixe,

waarvoor zij in het begin al, bij die samenkomst in Cordilla, gevreesd heeft. Hoe kan zij haar helpen, er haar los van maken? Nooit loopt dit goed af. Zoo aanstonds staat Margreet in de rechtzaal en moet spreken. Wat zal zij zeggen? Zal zij nog maat weten te houden, zal zij de werkelijkheid nog blijven onderscheiden, zich niet in fantasieën, in fantomen verliezen, vechten met spooktuig in plaats van met rechters? Zij kent de nobele gezindheid van de ander en hoe zij zich aan die zaak van An Winters heeft gegeven, zij weet van haar voornemen een fel en aanklagend protest de rechtzaal in te slingeren, vastgelegd in haar pleidooi. Maar zal zij zich niet laten meeslepen, te ver gaan, zij, van wier 'ijskoud verstand' men pleegt te spreken en die toch een vrouw is, gegrepen door een zaak van vrouwen en in wie ook aanwezig is die matelooze, buitensporige heftigheid der vrouwen als zij uit haar diepste gevoel handelen, uit haar diepste ontroering gaan getuigen van de dingen, die zich langzaam aan in haar hebben opgehoopt en die nu uit haar moeten, als opgestooten vuur uit de krater van een vulkaan? Maar het kan immers niet, in de werkelijkheid. Het zal niet goed gaan-

Met een bang hart ziet Lydia Bernink het oogenblik van Margreet's pleidooi tegemoet.

Een geluid trekt haar aandacht, het piepen van remmen. Zij hoort voor het huis een auto stoppen; onwillekeurig staat zij op en ziet uit het raam.

Het is een kleine elegante two-seater. Een witgehandschoende hand slaat het portier open, een slank been verschijnt, vervolgens een rond, diep over het hoofd getrokken wit-vilten hoedje. Laag bukkend duikt onder de kap een meisjesfiguur op en terwijl zij uitstapt wordt haar door twee handen vanuit de wagen een kleine Pekinees in de nek geduwd. Lachend wendt het meisje zich om, vangt het hondje op en zet het terug in de wagen.

Een mannenhoofd verschijnt en een hand wuift haar na onder het weggrijden.

Nu gaat de bel over. De eerste patiënt?

Die jeugd, denkt zij.

En wat een zorgen moeten *wij* ons voor de mensen maken.

De zon valt ook binnen in een achterkamer van een atelier hoog boven in een van de deftige huizen aan de gracht.

En daar ligt George van Wallenberg op een divan, rookt zijn pijp en staart in gedachten de rook na, die zich in kringen rond hem verspreidt en langs het gordijn blijft hangen. Een ordelijke rustige kamer, de kamer van een gentleman-schilder.

Hij heeft gisteren zijn penseelen niet uitgewassen en moet het zoo aanstonds nog gaan doen, maar tevreden blijft hij op zijn divan liggen, zijn pijp rooken.

Behaaglijk was dit leven. Vanmiddag komt dat modelletje terug, dat voor hem poseert als Flora, met bloemen en loshangende haren. Het schoot op, het werd goed.

Hij lacht. Die anderen, zijn schilders-collega's, zij namen hem niet heelemaal 'au serieux', hij wist het wel, voor hen bleef hij nog teveel een 'heer'. Net alsof een 'heer' ook niet kon schilderen! Burgerjongens zien altijd met wat wantrouwen naar de beter gesitueerden, de mensen van een andere klasse: een jonkheer, die schilderde, moest een dilettant wezen. Wie niet om den broode behoefde te werken kon ook geen goed werk leveren. Nu, hij wilde het hen met zijn werk bewijzen van wel. Hij was daarin heusch niet anders dan een ander. Wel ontkende hij het niet, dat hij zich niet heelemaal behaaglijk gevoelde, wanneer het in gezelschap dier anderen wat ruw toeging. Hij deed mee met de

‘bohême’, het hoorde bij de schildersstand, die hij zich gekozen had, maar soms maakten de luidruchtigheid en de ongezoutenheid der anderen hem eerder stil, dan kon hij zich niet heelemaal hun gelijke voelen. In het bijzonder kwetste het hem zooals de anderen met vrouwen omgingen en de vrouwen met hen. Een prachtig kind, dat als model van atelier naar atelier werd doorgegeven, lieten zij al gauw niet met rust; hij zelf dacht er niet aan, zijn Flora, nauwelijks 16 jaar, interesseerde hem alleen om de gave, bloemachtige kleur van haar huid, die hij wilde schilderen. Bekrompen was hij niet, wilde hij ook niet wezen, op zijn ‘voornaamheid’ ook had hij zich nooit laten voorstaan, maar zooals het onlangs toeging, op het eind van dat feest, toen eindelijk niemand meer nuchter was, hijzelf nog het meest, de lui lagen gewoon op de divans te copuleeren. Gelukkig, dat Margreet toen al weg was, hij had het zelf beschamend gevonden, als zij daarvan nog getuige was geweest.

Gisteren heeft hij op straat Margreet ontmoet, heel even, heel vluchtig maar, in een haast liep zij hem voorbij, met enkel een groet. Hij zal haar eens vragen haar portret te mogen schilderen. Hij had een idee: waaraan herinnerde hem gisteren haar gezicht ook weer? Hij glimlacht: aan Greta Garbo als Mater dolorosa. Och, malligheid natuurlijk. Maar toch zoiets.

Wat was er eigenlijk met Margreet, de laatste tijd? Want er was iets met haar. Hoe zonderling had zij niet gedaan, die nacht op dat schildersfeest, zoo kende hij haar niet. Alsof zij de spot met alles dreef, alsof zij opzettelijk de dingen tartte. Hij hoort nog haar onovertuigde dwaasheid: ‘Kus me, George -.’ Zij meende het niet, zulke dingen waren er niet tusschen hen; maar wat kon zij op dat moment hebben bedoeld? Hij moest er nog dikwijls aan denken, het was hem te ongewoon en als aardigheid, als plagerij toch ook wel wat zonder-

ling. Soms had hij een gevoel gehad te moeten gelooven, dat het niet heelemaal ook als plagerij bedoeld was, in haar toon had iets geklonken, iets - hoe moest hij het uitdrukken? - iets... hulpeloos, alsof iets haar kwelde en zij niet goed wist hoe het te zeggen. Maar Margreet kan hij zich toch te moeilijk als hulpeloos voorstellen. Neen, hij moest zich vergist hebben, er was toen verder ook niets bijzonders meer te merken geweest, zij hadden gedanst, gewoon, zooals vroeger en zij was gewoon weggegaan, op het eind. Neen, er kon niets bijzonders geweest zijn.

Hij neemt het aan.

In nog een kamer valt de zon binnen en dat is een meisjeskamer. Agnes van Wallenberg zit voor haar kleine schrijfbureau en pent een brief aan een vriendin in het buitenland, met wie zij in Lausanne op kostschool is geweest, een jaar geleden.

Zooeven heeft zij het gordijn wat voorgeschoven, de zon begon net in haar gezicht te schijnen.

Nu zit zij weer voor het velletje postpapier met haar initialen in de hoek. Zij heeft al een paar regels geschreven, haar gedachten waren even ver weg geweest, naar daarginds, naar een blauw meer en een hooger gelegen stad, met bergen nog verder daarachter. Zij buigt zich naar voren om verder te schrijven. Maar het vlot niet erg.

Een flard van een melodie schiet haar door de herinnering. Gisterenavond is zij met George in een dancing geweest en zij hebben samen gedanst, de groote broer met het kleine zusje. Niet met anderen; anderen hebben haar niet gevraagd, zij dorsten blijkbaar niet en het was ook goed zoo, zij had het eng gevonden en toch niet durven weigeren-

Wat een bang kind ben ik toch, denkt zij wrevelig.

In haar hart wou ze graag anders wezen, maar iedere keer weer deed zij even schuw als een hinde. Zij was eigenlijk zoo nieuwsgierig, maar als zij kijken moest sloeg zij op de vlucht. Wanneer zal het ooit anders worden? zucht zij.

George, die was anders. Hoe amuseerde hij zich! Hij had haar verteld van dat artiestenfeest onlangs: ik heb jou maar niet meegevraagd, het was toch niets voor jou. Alweer dat kleineerende. Hij had gelijk; maar het stemde haar gedrukt. En zwijgend had zij geluisterd naar het dof-zachte ratelvuur van de negertrommel en toen zij reeds weggingen blies door de openslaande deur een trombone haar een tusschen huilen en lachen gespannen jazz-melodie achterna.

Dat was die melodie, die zij zoeven in gedachten gehoord heeft.

Welk een golf van melancholie kan een dergelijke muziek ook in de onmacht van een meisjesziel doen opwellen.

Stil staart zij over haar papier, met iets schreiends in zich.

‘En ik wil toch wel goed.’

Zij herinnert zich hoe zij als kind door anderen weggeworpen sigaretten op de rijweg uittrapte, omdat de auto's er door in brand konden vliegen -.

4

De verhooren zijn afgelopen, de rechter-commissaris beëindigt zijn zitting.

Er heeft zich in de zaak Winters nog een nieuwe getuige aangemeld. Een jonge man.

Morgen zal men hem hooren.

Thans naar huis!

Allen schieten zij jassen aan, drukken zich hoeden op

het hoofd, gaan de deuren uit, naar buiten, waar de zon schijnt.

Er is opeens te veel rumoer in het gebouw, waar Vrouw Justitia troont met haar zwaard, haar blinddoek en haar weegschaal en dat nu leegstroomt.

Achter blijven, in de stoflucht der verlaten kamers, de acten.

Als een der laatsten gaat de officier.

Hij trekt, al loopend, wat voorover gebogen, zijn weerbarstige nieuwe handschoenen aan, de bruine rotanstok met zilveren knop onder de oksel geklemd.

Als zijn breede, vierkante verschijning, geknoopt in zijn goed getailleerde donkere jas, een verschijning met iets in zich van het onverzettelijke, niet tot transigeeren bereide van het gerecht zelf - alleen de ietwat schuin over de schedel getrokken harde dophoed verraad, dat de officier op zijn tijd ook nog man van de wereld is - de portiersloge voorbij komt, heft de portier, die aan de deur staat, zich rechter en legt met een vast gebaar de hand aan de klep van zijn uniform-pet.

De officier dankt voor deze groet met een welwillende hoofdknik en verlaat het gebouw.

Door de gang schuift nu de bode en begint met de portier, die zijn boterhammen uitpakt, het gebruikelijke middagpraatje.

Hoofdstuk VIII

1

Flora stond nu achter het kamerschut, om zich weer aan te kleeden.

George had met een verliefd oog haar mooie naakt geschilderd. Zulke jonge kinderen herinnerden hem aan gesloten bloemknoppen, je zag er als het ware nog de dauw op van een heel vroege morgen. Je kon het eigenlijk niet voorzichtig genoeg schilderen, de fijnste toets, met de fijnste penseelen, het scheen nauwelijks voldoende, dat gave schilderen, zoals de Middeleeuwsche schilders het nog konden, een Memlinc bijvoorbeeld. Hij had door Vlaamsche museums gedwaald en dat benijd wat de oude meesters konden: dat schier onmaterieele teere van een kleur, een gezichtsovaal, de omlijning van een klaar en helder oog weergeven. Zijn 'Flora' werd maar een klein stuk, als het ware in de lijst geschilderd. Maar het leek hem toch wel gelukt wat hij had beoogd. Hij keek niet zonder welgevallen naar zijn werk, gedaan in een stijl, die men nieuw-classicisme pleegde te noemen. Geen lijntje, geen rimpeltje ontbrak en toch was het geen fotografie, geen cliché botweg naar de natuur. Maar het was een mooie stijl, het vereischte weer handwerk, metier en het liefdevolle geduld, dat ook de Ouden bezaten. Hij was ook met dit model bijzonder gelukkig geweest, moest hij bekennen. Hoe zelden 'betrapte' je een meiske juist

precies in dat stadium van ontwikkeling, dat zij geen kind meer was en nog geen vrouw, het mooiste, meest mysterieuse stadium van de vrouwelijke lichaamsontwikkeling, het nog juveniel knaap-achtige der smalle heupen en de eerste teere aanzet van de borsten, met een eerste kleine zwelling van rozen, die op het punt staan van, ontluikend, zich te openen, een ontluiking die zich zoo aanvallig in het duidelijk donkerder worden der kleine borstknoppen aankondigde-

Wat zag je, onder de kleeren, eigenlijk weinig van dit mooie, dacht hij, toen Flora, gekleed nu, een kleine schuine muts over het weer opgenomen haar, in een blouse, met blauwe rok: een gewoon burgerkind, weer achter haar scherm te voorschijn trad en met haar gewone, zachte, wat bedeesde 'Dag meneer' heenging.

Toen hij weer alleen was, dacht George er aan hoe hij ook Margreet had willen schilderen, zooals hij haar die middag op straat in het voorbijgaan had gezien.

Margreet, hij zou eens naar haar toe gaan. Waarom sprak hij haar zoo weinig meer? Had zij het zoo druk, of was het nog om haar malle houding op dat feest, onlangs. Kom, kom, dat was hij allang vergeten en zij moest het ook al vergeten wezen, dat was niets voor Margreet. Zij waren toen allemaal een beetje 'tipsy' geweest, dat zat nu eenmaal in zoo'n atmosfeer, je kwam er om je te vermaken en je zei dan tegen elkaar dingen, die je van te voren al aannam als morgen weer vergeten. Het was hem zelf ook wel overkomen. Dat meisje, alweer een tijd geleden, op dat groote bal, dat hem opeens allerlei rare dingen begon te vertellen, over haar eigen leven en of hijzelf ongetrouwd was en wat hij van het huwelijk dacht, enz., enz. Hij was niet heelemaal een idioot en had heusch wel ooren en oogen. En dat zij allebei een paar flinke glazen vermouth al achter de rug hadden, zou het niet zoo gek hebben gemaakt, wanneer

hij, op dat moment, haar hoofd, dat met de nek achterover steunde op de rugleuning van een bank, terwijl zijn eigen arm achter haar lag, met de hand bij de uitstaande krullen had gegrepen en even haar gezicht onder zijn mond gehouden. Maar dat betekende immers niets?

Opgewekt besloot hij meteen maar te gaan.

2

Dat zij bij het terugzien van George, na die avond op het schildersfeest, iets onprettigs zou voelen, Margreet ervoer het minder om wat zij toen gezegd had dan wel omdat George haar herinnerde aan zichzelf, waarvoor zij thans geen aandacht meer kon hebben.

Toch liet zij hem toe, hoewel zij op dat moment eigenlijk geen bezoek wenschte en zij met tegenzin nu een wijle haar papieren opzijde moest schuiven.

Zij begroette hem niet onhartelijk, al voelde zij dat haar gedachten maar weinig bij zijn bezoek zouden wezen.

George zat nu tegenover haar, op zijn behagelijke, prettige manier achterover geleund in de diepe fauteuil, de beenen over elkaar geslagen. Een van haar sigaretten aanstekend, vroeg hij of zij het druk had.

Margreet knikte.

Of het zooveel tijd nam, dat er voor vrienden niets meer overbleef? ging George door. Zij was hem onlangs op straat voorbijgerend, als was zij op het laatste nippertje voor een trein. Hij had juist graag met haar nog wat willen praten, of zij zich wel werkelijk geamuseerd had op dat schildersfeest onlangs, hij had zoo de indruk gekregen van maar matig.

‘Och, George,’ glimlachte Margreet, en het klonk een beetje triest, ‘ik ben geen fuiftype meer. Het was mijn eigen schuld, ik had niet moeten komen, mensen als ik storen er maar.’

George keek haar nu opmerkzamer aan. In zijn aanvankelijk opgewekte blik kwam nu een vraag: Waarom?

Maar hij formuleerde het anders:

‘Wat ben je dan?’

Margreet zag neer op haar handen. Zij voelde op het oogenblik niet veel lust er met George over te spreken. Het leek haar opeens alles zoo ver en vreemd, dat vroegere, wat ze met menschen had en dat eigenlijk niet goed meer bij de Margreet van tegenwoordig paste.

‘Hoe is het met jou? En met Agnes?’ leidde zij het antwoord op zijn vraag af.

‘Agnes? Die zit nog altijd in haar muizengaatje. En ik? Schilderen, schilderen. Ik ben nu aan een Flora bezig. Maar kom toch zelf eens kijken. Ik kwam je eigenlijk eens opzoeken om je dat te vragen en ook of je niet voor mij zoudt willen poseeren. Ik had opeens een idee, toen ik je laatst op straat zag.’

Margreet hief de oogen langzaam naar hem op:

‘Welke Margreet wou je schilderen? Beste George, er zal niet veel van komen. Ik heb het razend druk en ben voor poseeren al heel weinig gedisponeerd.’

‘Maar waarmee heb je het dan zoo druk?’ vroeg George in komische wanhoop. ‘Ik heb wel gehoord, dat je een pleidooi voorbereidt in een zaak van kindermoord - er is mij overigens niet véél van bekend -, maar neemt je dat zoo in beslag, dat je er niet eens een paar uurtjes uit zoudt kunnen breken? Is het dan zóó iets bijzonders?’

‘George, luister eens,’ begon Margreet, ‘een mensch weet tot op een bepaald tijdstip van zijn leven zoo weinig. Van het leven van anderen en ook van het zijne. Voor ik in deze zaak, waarmee ik nu te maken heb, kwam, had ik feitelijk nog *niets* gezien.’

‘Maar wat is dat dan voor een zaak, Margreet? Is het dan zooiets ernstigs? Ik neem aan, dat het een diep-

treurig geval is, wij, gewone menschen komen daar niet zoo mee in aanraking, maar waarom neem je het zoo als een tragedie op, dat je zelfs geen plezier meer in je eigen leven schijnt te hebben?’

‘Ja,’ knikte Margreet, ‘zoo heb ik ook geredeneerd: wat is er eigenlijk met mij aan de hand? Maar sinds ik dat meisje ontmoette, in een trein, huilend en zoo diep rampzalig om wat zij had gedaan, om wat er met haar was gebeurd, heeft het me niet meer losgelaten. Iets dwong mij, deze kindermoordenaars bij te staan, of ik wilde of niet en ik kwam steeds dieper in een ellende, die ik me nooit zelfs maar had voorgesteld.’

‘Excuseer, dat ik maar als een leek praat: er zijn toch veel van zulke gevallen, ik geef direct toe, dat zij treurig zijn. Maar op zichzelf en juridisch beschouwd kan zoo'n zaak toch niet bijster belangwekkend wezen. Nogmaals, excuseer me - maar overdrijf je nu niet een beetje? Zoo ben je toch niet en zoo ken ik je ook niet.’

Margreet schudde het hoofd. Er zweefde nu een glimlach om haar lippen, iets toegeeflijk-teeders en tegelijk raadselachtigs, dat het George opviel: zoo glimlachen vrouwen. Het was gek dit te constateeren. Was Margreet dan geen vrouw?

Na een moment van stilzwijgen zei Margreet:

‘Beste George, ik begrijp best, dat je zoo spreekt en ik zou waarschijnlijk net zoo hebben gesproken als het niet toevallig anders was gekomen. Maar wij weten niets voordat wij het zelf ervaren, wij komen er niet mee in aanraking, onder gewone omstandigheden, wij denken er zelfs niet aan, dat er zulke dingen bestaan. Wij hooren er misschien een enkele keer van en het zegt ons niet meer dan het jou op het oogenblik zegt. Het moet ons als het ware op het lijf worden geschoven, wij moeten er als het ware eerst met onze oogen op zitten, vóór wij het zien. En wat we dan zien is zoo ontstellend, dat wij

ons voor onze vroegere nonchalance tegenover zulke dingen, die zich toch in onze onmiddellijke nabijheid, vlak naast ons, afspelen, schamen. Jij schildert nu een Flora, vertel je mij, en een meisje, een modelletje, zal voor je poseeren. Jij ziet dat kind met je schildersoog aan, jij ziet haar gezicht, haar huid of wat je schildersoog nog meer aan haar verrukt. Maar wie is zij, die op dat moment voor je Flora dient? Wie en wat zij werkelijk is kan je niet schelen en zal je zelfs niet eens interesseeren. Als jurist was ik net zoo: het geval. Wat maak ik daaruit? Maar daar is meer nog dan het geval, niet alleen: de kindermoordenaar, ook de mensch, die de moord bedreef. De *vrouw* ook, die tot deze daad moest komen. Het heeft me *geraakt*, George, ik kan het je niet anders zeggen, ik kan het je niet verklaren langs welke wegen, door welke mysteriën heen, maar ik stond opeens *naakt*, zoo naakt als dat arme menschenkind, dat nu aan het gerecht uitgeleverd gaat worden en dat ik in mijn hart moest nemen. Ben ik duidelijk genoeg, George?

De ander zweeg. Hij zat nadenkend. Gespannen was Margreet, hij had het wel gevoeld, dit gevoel had hem niet misleid. Maar er was ook iets in die gespannenheid, dat hij respecteeren moest. Hij besloot niet verder te vragen.

Hij knikte slechts: ja.

Toen hij opzag, merkte hij Margreet al weer ver van hem af.

3

George liep naar huis.

Het had hem stil gemaakt.

Hij was geen filosoof, hij bezat alleen maar een oog voor wat mooi was, maar hij bezat ook een innerlijk oog daarvoor.

Hij had een andere Margreet gezien dan die hij nog ooit gekend had. Een vreemde voor hem, in zekere zin, maar het was mooi, hij ontdekte het niet zonder ontroering.

Zijn vroegere speelmakertje, zijn kameraad op de teekenschool, het jonge, mooie meisje, zoo verzorgd en mondain, waarmee hij soms op partijen ging en de prettige belangstellende ook in kunst en in zijn werk, zij was het niet meer. Zelfs niet de zonderlinge op dat schildersfeest, die hij zonderling had gewaand uit een vrouwengril. Heelemaal verstond hij het niet, nogmaals gaf hij het toe, maar hij behield toch een gevoel van bewondering, een bewondering, die iets anders gold ditmaal dan haar vlotheid en haar fijne smaak. Ook in hem had, wat zij gesproken had, iets geráákt.

Hij voelde er zich nog wat vreemd tegenover, maar hij had er respect voor.

En, met zijn gewone enthousiasme, besloot hij niet te verzuimen aanwezig te zijn en te luisteren als zij zou spreken.

Dan zou hij het weten, het hooren, dat, waarvan hij nu nog alleen maar het niet heelemaal te definieeren gevoel had, dat het iets moois moest wezen.

4

Margreet was inderdaad al weer met haar gedachten van George weg geweest.

Zij kon aan niets anders denken: dit eene te vinden, dat het mogelijk maakte An Winters te redden. Het *moest* mogelijk zijn, haar hart zei het haar, dat het mogelijk was. Alleen: de realiseering te vinden, de vorm, waarin dit overtuigend ook tot de anderen zou spreken-

Hoewel zij zich had trachten te dwingen tot de erkenning, dat het beter was soms uit te gaan en een paar

lange wandelingen te maken, daar dit haar gedachten wellicht zou verhelderen, kon zij toch niet langer dan een half uur haar werkkamer verlaten en zwierf dan onrustig in de omtrek van het huis rond, telkens op haar polshorloge spiedend of de tijd, die zij zich verplicht had als ‘pauze’ te nemen, reeds voorbij was. Deze methode hield zij trouwens niet lang vol en weldra zat zij nu voortdurend thuis, over haar papieren of over een boek gebogen. Zij las veel, in een vage hoop op iets te stuiten, dat haar de weg zou wijzen. Zij las boeken, op de titel gekozen, een titel, die op de een of andere wijze verband hield met waar zij in haar gedachten mee bezig was, vooral psycho-analyse, boeken van Heyer, van Jung, het boek van Hartmann over ‘Kirche und Sexualität’. Zij gaven haar niet wat zij zocht, zij noteerde enkele dingen, die haar, terloops, troffen. Dit, van Jung b.v. was mooi en in de lijn van haar eigen overtuiging:

‘Wij hebben tot nog toe eigenlijk nog geen moraal van het sexueele gehad, maar enkel een laagstaande barbaarsche opvatting met een volkomen gebrek aan onderscheidingsvermogen. Dat komt duidelijk aan het licht in de openbare behandeling of liever mishandeling van het buitenechtelijke moederschap, een weezinwekkende huichelarij, die slechts onze ongeschiktheid voor een fijner gevoel voor de hoogere menselijke motieven bij het sexueele handelen verraadt: de sexualiteit is kortweg de duivel.’

En dit, uit het boek van Hartmann, over het onvermogen van de kerk in de levenscrisis:

‘De troostpreek van de kerk is niet toereikend om de diepte van het levensprobleem te omvatten. “Menschen, blijft de aarde trouw”, deze waarheid geldt in de eerste plaats. En beter de dingen hier op aarde doorworsteld, al begeeft men zich daarmee ook in het donker, dan gauw het mechaniek van troost en

berusting in beweging te zetten. Er kon anders een schrikbarend verraad aan het leven worden begaan. Het is fataal, dat de kerk slechts theoretisch zich met de gedachte kan bezighouden, dat er een “duivel” bestaat, dat er dus een vernietigende kracht aan het werk is; zoodra het echter om het werkelijke concrete leven gaat, dat de mensch murw maakt en het heen en weer getrokken worden in de verwarring der gevoelens nauwelijks nog te verdragen, daar schieten zijn middelen tekort. De kerk ziet de “zonde”, hij ziet echter niet of eerst in de tweede plaats de mensch, hij heeft het zoover gebracht, dat de helpenden, de sexologen, de psychoanalytici, de begripenden hun werk *naast* hem verrichten inplaats van binnen hem.’

Maar het waren toch niet meer dan hoogstens bevestigingen van reeds verworven inzichten. Het verdreef haar blijvende onrust niet.

Uit het geschrift van An Winters stonden nu alle stukken, belicht met haar commentaar, in haar pleidooi op de wijze, die zij meende, dat overtuigend voor haar zou doen spreken. Maar het ging er nu om precies het punt te vinden, waarop zij haar beslissende aanval moest richten.

Verscheidene malen had zij reeds een opzet gemaakt en weer verworpen: neen, zoo niet. Langs de weg van het louter wetenschappelijke redeneeren kwam zij er niet. Ook niet door een ontleding en kastijding van bekrompen inzichten bij onze christelijke beschaving, hoezeer zij er ook van vervuld was. Deze kastijding behield toch nog te zeer het bijmaakje van haar verontwaardigde afkeer voor de Calvinist, die zij persoonlijk en door An's geschrift had leeren kennen. Dit alles zou het gerecht ook niet erg interesseeren, het legde te veel de nadruk op wat slechts een detail kon blijven in de zaak van de ‘kindermoordenares’. Met dergelijke verhande-

lingen bracht zij het gerecht niet aan het wankelen, dat weerbaar verschanst zat achter zijn wetboeken. Het zou het evenmin deren als het vechten hard tegen hard om de uitleg van een paragraaf, die het toch duidelijk genoeg achtte en waarvan haar andere uitleg alleen maar verbazingwekkend en bizar genoemd zou worden.

Wanneer ik maar dat ééne gevonden heb, dat de demonische keten: sexe - straf, sexe - straf, verbreekt, zei zij verbeten.

Dan -.

En de spanning, waarin zij leeft, vertoont het haar in een beeld, nogmaals is het de Furia, de strijdbare, die als het ware opgestooten uit het sluimerende onderbewuste, zich uit donkere primaire instincten loswoelt en verschijnt voor het innerlijk oog.

Maar waar het primaire gevoel mateloos en opgaande in de Wraak doldriftig en ordeloos los stormt, organiseert het moderne intellect, strijdt het moderne intellect, gesteund door de moed van een overtuiging, met een doelbewust inzicht, een toegespitste scherpte van de rede, een wikkend en wegend verstand.

Zoo zal zij de bestorming uitvoeren:

Voorop de getuigen.

Zij zullen de eerste bressen stooten in de harde muur van het gerecht. Eerst werpt zij de getuigen in de strijd. ‘Tante Betsy’. Maar ook Ferdinand. Zijn voor komen en bekentenis zullen sensatie maken; hiermee was tevens alle twijfel over An's zedelijke levenswandel voorgoed opgeheven.

Dan komt zij zelf, de eigenlijke strijdmacht!

En achter haar - en terwijl zij het zich voorstelt verrijst het haar als een werkelijkheid voor de starende oogen - het onafzienbare heer van verschijningen, die zij met haar woorden hier in de rechtzaal zal roepen, die opeens de ruimte vol zal doen staan, drukkend vol,

benauwend vol. Deze armee zal haar omringen en terzijde staan zooals het leger der Hemelsche Heerscharen de strijder voor een gerechte zaak flankeert. De tallozen, wier levenslot evenals dat van An Winters heeft afgehangen van de letter van de wet, van het oordeel van menschen, die zich hebben aangematigd, over haar te rechten, zal zij voor staan bij de strijd in deze ééne zaak. Het kan niet anders: één signaal en het gerecht is overstroomd, een storm heft aan en temidden van wegwaaierende papieren en 'bewijsstukken', waarnaar de handen der rechters tevergeefs zullen grijpen, wordt het een meedoogenlooze strijd, als van engelen, die met lansen duivelen neersteken en over een tuimelende val van verslagenen voorwaarts zweven naar het licht, om haar af te nemen, die op het punt stond gekruisigd te worden aan de vonnispaal van het menschenoordeel -

Margreet omgrijpt haar hoofd. Als in een vizioen heeft zij het voor zich gezien. Het is haar haast een vreugde, een bevrijding, het zóó voor zich te zien. Ja, zoo zal het wezen, dat alles vertegenwoordigt zij als zij zoo aanstonds tegenover deze rechters zal staan en spreken.

Maar het hoofd koel houden, geen veldheer wint een slag zonder berekening.

Hoofdstuk IX

1

Margreet had niet tevergeefs haar verwachting op haar getuigen gesteld.

Het getuigenis, dat ‘Tante Betsy’ voor An Winters aflegde, had de rechter-commissaris weliswaar niet veel gezegd. Onder tranen en snikken en met veel gewriemel van haar zakdoekje had het ontroerde dametje er dingen uitgebracht, die daarom draaiden, dat ‘An toch een goed en lief kind was’. De rechter-commissaris maakte een hoffelijk gebaar met de hand, hij twijfelde er niet aan. Maar zij had haar kind vermoord; wat was daartegen te zeggen, wat kon zij daartegen als verzachtende omstandigheden aanvoeren? Dat An steeds het kwaad was voor oogen gehouden kon haar gedrag slechts verzwaren, vond zij dat zelf ook niet?

Maar de komst en de getuigenis van Ferdinand hadden meer uitgewerkt.

Ferdinand zou zich dat bezoek en dat verhoor wellicht later onder de zwaarste momenten van zijn leven herinneren, maar de officier van justitie had het toch tot het besluit gebracht, een jaar van zijn eisch te laten vallen en de gevorderde straf op twee jaar terug te brengen.

Voor Ferdinand was het inderdaad niet gemakkelijk geweest. Hij stond hier als zelfaanklager, als zelfbeschuldiger en toen de rechter-commissaris hem na zijn getuigenis op niet onwelwillende toon dank zegde voor

zijn komst en zijn mededeelingen, zag hij zeer bleek en trilde. En verslagen hoorde hij de mededeeling aan, dat hij nogmaals zou worden voorgeroepen om, nu in openbare zitting, zijn getuigenis te herhalen. Maar er heerschte thans onmiskenbaar een betere stemming jegens verdachte Winters.

Toch, de moord was nu eenmaal een feit, daaraan viel niets meer te veranderen en met feiten had de wet de plicht rekening te houden.

Margreet hield bij het afscheid nemen lang Ferdinand's hand in de hare.

Zij was zich op dat moment meer dan ooit ervan bewust wat er nu op haar rustte.

2

Thuis zat zij weer over haar werk gebogen.

Opeens vormde zich in haar denken een combinatie:

‘Jehova tegenover Christus’.

Jehova tegenover Christus?

Zij staarde er tegen aan, als begreep zij het niet dadelijk.

Maar dat was immers het brandende punt, het kernpunt van de kwestie? Maar daar school immers het kernpunt van het conflict tusschen recht en menselijkheid!

Jehova, de wettenmaker, die de wetten voorschreef, Christus, de mensch, die de wetten ‘vervulde’, aanvulde, ze in het licht der menselijkheid stelde. Jehova was de wrekende, Christus de vergevende, de uit menselijk begripen ontheffende.

Zij wist het nu waar het om gaan zou:

Zij moest de anderen treffen in hun zekerheid bij de interpretatie van de wet, zij moest de plaatsen vinden, waar zij de grond kon omgraven, waarop het gerecht zichzelf fundeert.

Zij voelt zich nu een en al speurzinnig geworden, een en al voelhoren voor een zwakheid bij de tegenpartij.

En een waarlijk vrouwelijke intuïtie komt haar te hulp:

Appeleeren aan het geweten!

Het gerecht werkte met een wet. Maar een wet was zonder de interpretatie toch immers maar een letter, een dood ding. Zij moest het gerecht treffen door een besef hoe onvolmaakt wetten op zichzelf zijn en hoe aarzelend slechts men voor zijn geweten mag beslissen over hun toepassing.

Ongetwijfeld zou de openbare aanklager er in zijn requisitoir op wijzen, dat de wetgeving, die het gerecht voor stond, de wetgeving was van een christelijk land en dat de rechtspraak de uiting was van de moraal in een christelijk land: zij wist van de stokpaardjes van de officier, die altijd de indruk zocht te wekken alsof hij slechts veroordeeling vroeg onder hogere goedkeuring.

Maar de christelijkheid van dit land, waarop hij zich beriep, was de christelijkheid van Jehova, de wreker.

Met de stukken uit An's getuigenis zou zij reeds genoegzaam hebben aangetoond welk een ravage die befaamde christelijkheid in de ziel van een weerloos en gevoelig meisje had aangericht. Mocht nu onder sanctie van diezelfde christelijkheid de greep nog knellender om haar heen worden gesloten door een veroordeeling van dat waartoe zijn hardheid zelf haar had gedreven?

Zij zou zich richten tot het geweten.

Hier toch was een geval, waarover niet anders dan twijfel kon ontstaan of het juist was het maar kalmweg met het etiketje te beplakken: 'doodslag op een pasgeboren kind'. Mocht men het doodslag noemen, een verzachte vorm van moord?

Het ging er nu maar om het de anderen klaar voor oogen te kunnen stellen, in welke positie An Winters verkeerde op het moment, dat zij haar daad bedreef:

dat in haar omstandigheden diepere en fatalere dingen haar daartoe gedreven hadden dan enkel een poging om door het doden en laten verdwijnen van haar kind haar eigen schande uit te wisschen. Want zoo zou het gerecht het ongetwijfeld bezien.

Derhalve, wanneer zij het duidelijk wist te maken, dat in wezen de daad van het meisje een verweer was geweest, waartoe zij gedreven werd door de onverzoenlijke haat van de christelijkheid jegens de ‘zonde’ van de sexualiteit in het algemeen en jegens de ongehuwde moeder in het bijzonder, zoodat zij, diep in de ellende gejaagd, het niet anders meer kon voelen dan dat het om haar eigen leven ging, het niet anders meer kon zien dan als een onmiddellijke bedreiging voor haarzelf om verder te kunnen leven, dan moest men haar handeling, hoe fataal in zijn gevolgen, immers ‘de dood van anderen ten gevolge hebbend’, ook billijkerwijze de maatstaven aanleggen van een handeling uit noodweer, uit zelfverdediging geschied.

Margreet beseftte, dat de redeneering ver ging, maar het was geen redeneeren, dat een bewijs zocht uit het ongerijmde, juristerij, spitsvondigheid slechts, neen, het was een gevoel van eenvoudige rechtvaardigheid, dat haar zoo deed spreken en dat voor het geweten dwong te erkennen, dat men niet met twee maten mocht meten in gevallen, die in wezen, zooals het geval van An Winters, hetzelfde waren. Want een handeling uit zelfverdediging, uit noodweer geschied, al veroorzaakte die de dood van anderen, liet de wet toe als niet strafbaar; en zou men de handeling van An Winters nu maar kalmweg onder ‘doodslag’ zonder meer classificeeren?

Het was ingrijpend wat zij hier durfde verdedigen, het tastte feitelijk de juistheid aan van een inzicht, waaraan het gerecht eigenlijk nooit getwijfeld had, maar alles moest worden aangevoerd wat An Winters kon helpen

om haar los te krijgen uit een onrecht, in welks geweld zij zich reeds bevond.

En wat kon dan anders het logische gevolg wezen wanneer het oude standpunt eenmaal was gelogenstraft dan dat zij tot de rechters de vraag moest richten: of het nog verwonderlijk was, dat zij voor haar geweten niet anders dan *vrijspraak* voor verdachte kon vragen?-

Maar zou dat mogelijk wezen, zou zij het kunnen bereiken, dat dit inzicht doordrong tot het gerecht?

Zij wil het waagstuk wagen, hoe ongelooflijk het haar zelf nog toeschijnt. Maar zij wil het wagen, moet het wagen, omdat ook hierin de menselijke overtuiging van haar eigen geweten zich uit zal spreken, zij *moet* het aantonen, dat hier zelfs niet van ‘doodslag’ sprake is.

Daarom, zij moet verder gaan, de twijfel, wanneer deze eenmaal gerezen is, versterken. Om vervolgens met alle middelen, die haar ten dienste staan, een overtuigend beroep te doen op de clementie der rechters.

Daarom, het geweten zal het wederom wezen, waar zij zich tot richt: wat zegt in dit twijfelgeval het geweten? Moest men zich dan in een christelijk land niet beroepen op de hoogste arbiter der christenheid: Christus zelf?

Hoe handelde Christus zelf, toen de menschen de veroordeeling van de ‘gevallen vrouw’ eischten? Hoe handelde hij in het geval van de overspelige vrouw, die de schriftgeleerden tot hem brachten, en die, op heeterdaad betrapt, volgens de wet van Mozes gesteenigd moest worden?

Het Nieuwe Testament openslaand gaat zij langzaam met de vinger langs de desbetreffende plaats in het evangelie van Johannes, waar Jezus tot de schriftgeleerden zegt: ‘Wie van u zonder zonden is, die werpe de eerste steen op haar.’

Maar daar was een andere vinger, een vinger schrijvend in het zand, de vinger van Jezus, die voortging te schrijven in het zand toen de anderen reeds waren weggegaan. ‘Hebben de anderen u niet veroordeeld? Dan zal ook ik u niet veroordeelen.’

Zoo sprak de vergevingsgezinde. Maar wat had Jezus in het zand geschreven en wat beduidde dat gebaar?

Velen hebben er een uitleg aan pogen te geven, één maakte er zelfs een verdichtsel op: hoe de anderen een voor een over zichzelf lazen in het neergeschrevene in het zand, dat hen maande aan het ‘Oordeelt niet, opdat gij niet geoordeeld worde’, en waarom zij weggingen.

Neen, het was meer.

Margreet voelt wat dit gebaar beduid heeft.

Zoo deed de vergevende, de begrijpende menselijkheid. Wet en straf waren in het leven geroepen uit het inzicht van de zondigheid, van de slechtheid van de mensch, ook de wet van Mozes baseerde zich op de mensch van de zondeval. Maar bezien in het licht van de mensenliefde, die van Christus, kon geen wettelijkheid tot veroordeeling dwingen en bleef de rechtspraak van Mozes, hoezeer ook ontvangen van God in de tafelen der wet, slechts woorden, geschreven in het zand, in een onvaste, verstuvende substantie. De Zoon was het geweest, die dwingender dan de veroordeeling de vergeving stelde, omdat hij, middelaar tusschen God en de zonden der menschen, de menschen begreep, in staat hun zonden te begrijpen, omdat hij óók de Zoon des Menschen was, uit een *moeder* der menschen geboren.

Neen, zij weet, het zou geen persiflage worden, geen geeseling van de onchristelijke christelijkheid der anderen, die de veroordeeling eischten, wanneer zij zoo sprak. Het is haar eigen geloof, haar eigen heilige overtuiging, als zij zoo spreekt, al bidt zij niet meer tot God in een kerk, al belijdt zij niet meer de Jehova van het

Oude Testament. Maar Jezus was meer dan God, hij was de Zoon des Menschen, zelf een in wettelijke zin buitenechtelijk menschenkind, al werd hij ontvangen uit de Heilige Geest. - Zoo kon het geschieden, dat hij voor de menschen opkwam zelfs *tegen* wat de wetten geboden.

Wat beteekende dan, in dit licht bezien, een wet, die een daad zelfs door een zoo onschuldig menschenwezen als An Winters was, bedreven, de straf niet kwijt kon schelden alleen omdat de letter het verbood? Wat was de wet van Mozes in het oordeel van Christus?

Nogmaals, zij, Margreet van Voort, zou voor An Winters niet anders dan vrijspraak kunnen vragen.

Zij staarde nog lange tijd voor zich uit.

Zij wist, dat het juist geweest was, wat het hart haar had ingegeven, dat ook de rede en het geweten het konden approuveeren.

En voor het eerst liet de spanning, waarin zij dagenlang had geleefd, van haar los.

3

Het woei, een wind stak op door de boomen, toen Ferdinand, op de terugweg van zijn bezoek aan de rechter-commissaris, langzaam naar huis liep.

Hij voelde zich zeer gedrukt door het feit, dat hij nogmaals zou moeten getuigen. Hij had het zich voorgesteld als hiermee ten einde.

Gedreven door een impuls van edelmoedigheid, diep ontroerd door de woorden, die Margreet van Voort, aan het eind van haar gesprek op zijn kamer, tot hem gezegd had en hoe hij er iets mee goed zou kunnen maken van dat waaraan hij zich ondanks zijn weigering het te erkennen steeds schuldig had gevoeld jegens An Winters, was hij gegaan.

Maar zoover droeg zijn kracht niet noch zijn bereidwilligheid, dat hij het nogmaals zou kunnen doormaken en nu openlijk en voor iedereen te kijk gesteld, en er begon iets in hem op te steken van een verzet: was dit niet teveel, wat er van hem werd verlangd? Ik heb al voldoende goed gemaakt. Waarom nu nog die openbare 'schande'? Hij verweet het ook die ander: zij had hem tòch in de val gelokt, zijn zwakheid uitgebuit. Zij had het hem niet gezegd, dat het daarmee niet uit zou wezen, met zijn getuigenis voor de rechter-commissaris; zijn onnoozelheid was misleid geworden, hij herinnerde zich een voorgevoel, dat die middag, onder het gesprek toen al bij hem opkwam. Had hij er maar naar geluisterd. Maar hij zou niet meer kunnen wegblijven, hij moest voor komen.

Het begon nu te regenen. Ferdinand ging een café binnen, zette zich in een hoek, met een krant, maar zijn aandacht was niet bij wat hij las. Verstoord wierp hij ook de sigaret weg, die hij werktuiglijk had aangestoken.

Hij voelde de angst weer in zich opkruipen, de oude lafheid, die hij een moment overwonnen had. Wat had hij eigenlijk aangehaald? Zijn jonge, zorgeloze leven verdroeg het niet om in dergelijke dingen te worden gesleept; had hij zich daarom toen al niet van An losgemaakt, was hij toen al niet weggevlucht van een verantwoordelijkheid, die hij wist, dat hij niet aan kon? En nu begon het wéér.-

Er zou morgenavond een fuifje wezen, ten huize van een van zijn nieuwe vrienden, een tuinfeest, bij goed weer. Afsproken was, dat zij alleen verkleed zouden komen. Het had hem geheel vervuld als iets plezierigs, dat hij voor zich zag. Totdat het bezoek van Margreet van Voort hem er uit had gerukt en weer oude dingen in hem wakker gemaakt, die hij zoo gaarne vergeten wilde zijn. Waarom hinderde men hem altijd?

Hij stond op en besloot naar huis te gaan.

Hij legde zijn scheermes weg.

Als ik mij eens de pols doorsneed, zei hij somber.

Toen moest hij lachen, het weinig grandiose, minuscule mesje van zijn veiligheidsscheermes beschouwend, dat hij tusschen de vingers hield, bezig het af te spoelen.

Hij zag in de spiegel naar zijn goed en glad geschoren gezicht, hij bezag zichzelf met welgevallen, hij stond met bloote hals en schouders, het hemd had hij afgestroopt en hij vond aan zichzelf het welgevallen als aan een mooi jong dier. Zijn jeugd, zijn sterkte zwol in hem op toen hij zijn eigen gaafheid bezag, de jonge, volwassen geworden hals, die de vroegere weekheid had verloren en welks spieren nu strak onder de huid speelden en bewogen, een reeds dierlijk-sterke hals van een 'jeune mâle', die recht het kleine, nog jongensachtig gebleven hoofd droeg. Want zijn gezicht was nog te jongensachtig, dat moest Ferdinand toegeven als hij die nieuwsgierige, nog lichtelijk naïeve oogen zag, de nog weinig vaste blik waarmee hij in zichzelf keek, de onzekere, onregelmatige mond, waaraan de lippen een vaste lijn poogden te knijpen en de mondhoeken zochten om te plooiën tot een wetende ironie. Doch dit was nog pose. Zoo aanstonds zou hij met kohl en verf een masker schminken, dat hem paste: hij ging naar die fuif als Spanjaard, als Spaansche stierenbevechter. Dat stond hem, een kort rood openhangend jasje met vergulde pailletten afgezet, de nauwe witte kniebroek die zijn beweeglijke, smalle lendenen vrij liet, witte kousen en lage schoenen, waarmee hij voorwaarts zou dansen als een acrobaat, die opkomt voor zijn groote toer, met de toreadormuts, zeker van de overwinning, schuin op één oor.

Hij ging naar dit maskerfeest, hij wilde aan niets meer

denken dan aan het gevoel vrij en onbezwaard zijn leven te genieten.

Het was een mooie zomersche avond geworden, na de regen van gisteren.

Een blauw feest met lampions en vetlichtjes ging hij binnen, dat zich uit het donker van de nacht in de diepte van de tuin voor hem opensloot. Hij voelde zich licht en veerkrachtig, uit de spleten van zijn klein zwart gezichtsmasker, dat hem verborg, zag hij de anderen aan, die, onder de helle verblindende lampen der schijnwerpers, hem langzaam en wandelend voorbij kwamen en hij wisselde een glimlach van verstandhouding met degenen, die hij ondanks hun masker en hun verkleeding herkende.

Hij richtte zijn schreden naar een verlichte koepel, achter in de tuin, waarheen op een zachte zoele wind hem toegewaaide klanken van muziek lokten. Daar speelde een orkestje van jongelui op gitaren en een viool. Het licht wierp glimmende glanzen over een getimmerde dansvloer er vlak voor, reeds schoven dansende paren er heen en weer op Argentijnsche tango-muziek.

Hij liep achter een blond en wit, hooggekapt Rokokomeisje om, dat daar alleen en wat terzijde, met haar toegevouwen waaier tegen de lippen, als wachtend, stond. En naast haar gekomen nam hij met een buiging haar bij de hand, leidde haar gracieus naar het plankier. Hij zag, dat beneden haar kleine masker, bij de rechterhoek van haar bovenlip een mouche zat geplakt, als een rond zwart moedervlekje en deze naïeve coquetterie charmeerde hem. Zij dansten; de binnenkant van haar pols, waarbij hij haar, op 'exotische' manier, vasthield, voelde week aan. Uit een blanke, half ontbloote boezem hijgde het nog jonge kind. Ferdinand voelde onder de dans zijn bloed warmer in zich stroomen, hij voelde zich

oneindig wel, als uit zichzelf gestapt. Dit was het leven, het andere slechts nachtmerrie. - Hij praatte en lachte, hij hoorde zichzelf brillant spreken, het duizelde hem zelf onder zoo'n overvloed van jonge kracht. De andere luisterde naar hem, met open lippen. Zijn blikken dwaalden rond. Wie was dat kleine blonde wezen, daarginds, als uit een Engelsche prent van Hogarth gestapt? Naast haar zat een lange gepoederde jonge man, zwierig getooid met een staartpruik, over zijn betoogende hand vielen de kante lubben van zijn manchet.

Geïnteresseerd stond hij op, verontschuldigde zich bij zijn dame. Vlak voor de andere gekomen hield hij stil, boog met grandezza, als zwaaide hij zijn roode doek uit. Het meisje staaarde hem aan met groote grijze oogen, als geschrokken, toen wendde zij het gezicht van hem af. 'Vooruit, Agnes' hoorde hij de jonge Rokoko-edelman naast haar aanmoedigend fluisteren. Schuw stond zij op, met al zijn galanterie vatte Ferdinand haar voorzichtig bij hand en rug. En op een heel langzame tango, die het orkestje inzette, met slepende rukken, dansten ook zij langzaam en eenigszins plechtig, hun stappen naar het rythme makend.

Verdroomd zong de muziek in de blauwe nacht een 'lied in blauw'.

Agnes had dit gewild. Opeens had zij met aandrang aan George gevraagd haar mee te nemen, een stoutmoedigheid, waarover haar broer zich evenzeer verbaasde als zij zelf. Maar het liet haar geen rust meer, hoewel zij zich voelde voortgesleept worden als indertijd, als klein meisje, door die twee sloegies, die zij uit moest laten, en die als razenden aan de lijn trokken, zij zelf tegenstribbelend tegen de vaart der veel te groote beesten: een schouwspel moest dat op straat geweest zijn, waarnaar iedereen omkeek.-

Maar zoo zoeken jonge menschen naar iets, dat hun verlangen te leven niet vinden kan.

De sloegies waren weggedaan. Onmogelijke dieren, die een oom uit Afrika had meegebracht, magere Arabische rashonden, zenuwachtig van alles. Waren de beesten in de kamer dan liep ieder op de teenen, de meid moest de theekopjes zacht neerzetten, bij ieder te harde stap, bij ieder te luid woord rezen de honden sidderend, met trillende flanken van het haardkleed op, waren eerst met de grootste moeite weer tot liggen te krijgen, soms zelfs moesten zij met zachte, zoete woorden onder de groote antieke kast vandaan gelokt worden, waar, om een hard lachen van een der aanwezigen, de ontstelde dieren lenig en vlug als katten waren weggeschoten. Het kon allen tot wanhoop brengen. ‘Die akelige beesten!’ riep Moeder, ‘Agnes, laat de honden uit, ga een grachtje met ze om.’ Dat werd ook háár wanhoop. Maar toen ook de meiden zich beklaagden dat de honden die op zolder sliepen boven haar kamertje alles bevuilden en dat zelfs hun urine door de oude planken van de zoldering heen droop, was ‘het drama met de honden’, zooals Agnes het noemde, voorgoed ten einde.

En nu zat zij dan op dit tuinfeest, waarvoor George een invitatie had gekregen. Hoewel veilig in het gevoel, dat George er was, klopte haar hart tot in haar polsen. Het deed haar alles opwindend amusant en tegelijk beklemmend aan. Zouden een van die anderen haar vragen? En wat dan? In haar kleinmoedige hart hoopte ze, dat het niet gebeuren zou. Maar reeds stond die Spanjaard met zijn smalle sombere oogen voor haar, met een mond, die haar herinnerde aan het rood van een bloem en vroeg haar ten dans. Zij voelde hoe George haar een aanmoedigend zetje in de rug gaf en om haar lachte. Maar het viel erg mee, de muziek, het rythme, het gelijke samengaan leidden haar af van haar ‘angst’, het was toch ge-

woon. Agnes hijgde werkelijk van opluchting en toen de dans ten einde was glimlachte zij zelfs dankbaar tegen de Spanjaard, die zoo 'netjes' met haar om was gegaan, dat het tot een bevrijding werd. Zij behield over die ervaring de geheele verdere avond een blijheid, die alles prettig en feestelijk voor haar maakte.-

Eerst heel laat ging Ferdinand naar huis.

In een hoek van zijn taxi geleund glimlachte hij in genoeglijke herinneringen. Hij had veel gedanst, bijna zonder ophouden, zijn handen, zijn kleeding roken naar het parfum van zijn danseuses, een lucht van iets bloemachtigs en gedistingeerds, dit was wel een erg sjiek feest geweest, besepte hij. Maar hij had er zich zeer behaaglijk en thuis gevoeld. Zooals een dansfeest stelde hij zich zoo'n beetje voor, dat hij het heele leven zou wenschen. Met vrouwen, waarmee hij om kon gaan als met een goede danseuse, die lenig en precies hem volgde zooals hij wou, meestal plezierige kameraad, en een enkele maal onderbroken door een klein prikkelend liefde-intermezzo. Niet zoo'n keten, waarmee An Winters achter hem aansleepte...

Nu niet daaraan denken! Nu niet.

Maar fataal waren zijn gedachten reeds die richting uitgeleid en zij joegen de avond als een schim van hem weg.

Voorbij! besepte hij.

Voorbij was reeds de avond, voorbij was dit feest met de aardige meisjes: Over een week moest hij voor komen.

In wanhoop kneep hij de handen samen.

Bijna verslagen, met hangend hoofd ging hij zijn kamer binnen.

Waarom, waarom moest dit zoo zijn?

Moe liet hij zich op zijn divan vallen, voelde alles, zijn costuum, zijn verkleeding, als grotesk.

Neen, dat andere was slechts een schim geweest, nu, nu begon de werkelijkheid.

Een wrokkend verzet poogde nog eenmaal omhoog te komen, maar moedeloos besepte hij: Je kunt het toch niet ontlopen.

Ook de buitenwereld zou getuige wezen van zijn vernedering, ook aan de buitenwereld zou hij het moeten laten zien wat hij An had aangedaan.

De stem van een straatmeid, haast een kind nog:

Je bent er bij.

Aldoor dat hatelijke:

Je bent er bij.

Neen, de stem van het geweten:

Je hebt het geweten.

Toen hij zich eindelijk ontkleedde, zijn costuum, een droevig feestflard, waarmee hij gepoogd had zich te omhullen, uitrok, zich gezicht, hals en handen wiesch, ontweek hij het zichzelf in de spiegel aan te zien.

4

De auto van de officier van justitie hield stil voor de deur van het huis, waar hij de drie kamers van zijn appartement bewoonde.

Hij stapte uit, wenkte de chauffeur weg, die hem geld terug wilde geven, boorde zijn sleutel in het slot.

Nu stond hij in zijn kamer, hel licht glansde over alles in het vertrek, hij had de volle kroon aangedraaid. Hij wond de witte shawl los, die hij tusschen de kraag van zijn jas had geschoven, hoed en handschoenen wierp hij op de tafel. Het was een warme nacht, hij zette de ramen nog wat open.

Hij kwam van een avondpartij. Excentrieke mensen. Hij hield niet van de tegenwoordige gezelschappen. Vrienden hadden hem uitgenoodigd, maar die gingen

blijkbaar ook al modern doen, deden ook al zoo'n beetje mee, hoewel hij wist, dat zij in hun hart net zoo dachten als hij en de moderne tijd maar matig apprecieerden. Hij apprecieerde de moderne tijd heelemaal niet. Hij stelde zich met een hoffelijke koelheid te weer waar hij er mee in aanraking moest komen. Vanavond. Dit noemde men 'toilet maken'. Hij staarde dames op de rug, die onbeschaamd tot aan het middel naakt waren en hij dacht met ironisch getinte ergernis wanneer zij zich straks omdraiden hoe zij van voren zouden zijn. De fatsoenlijkste vrouw was hier opgemaakt zooals je ze vroeger in de studentenwijk van Parijs alleen tegenkwam en het waren toch geverfde Hollandsche gezichten, die je aankeken met die uitdagende klets lippenrood. Hij had zoo'n beetje rondgehangen, praatte hier en daar wat, onderwijl naar het brandende einde van zijn sigaar kijkend. Slechts nu en dan liet hij een blik over de aanwezigen gaan. 'Wie is die vrouw daarginds, die daar in de hoek, op de sofa, die een sigaret rookt?' Een frissche vrouw, dacht hij, geen verf of poeder, met een natuurlijke roode kleur. Een goed soort; maar dat rooken was aanstellerij. 'Dr. Lydia Bernink, de vrouwenarts,' werd hem geantwoord. 'O,' kwam hij. Vrouwenarts. Jawel, dacht de officier. Hij had een vooroordeel tegen vrouwelijke artsen en speciaal wanneer zij 'vrouwenartsen' heetten te zijn. Hij wist er genoeg van wat vrouwen met zulke artsen te bekonkelen hadden: verkapte 'engeltjesmaaksters' waren het. Hij nam een glas vermouthe van een blad, dat een dienstmeisje hem presenteerde. 'Speelt u niet?' vroeg hem de gastvrouw, 'we gaan straks bridgen. Eén tafeltje komt een partner tekort.' - Neen, hij speelde niet. Nieuwste waanzin van deze tijd: bridgen. Er viel zeker niets anders te doen? Hij dronk zijn glas vermouthe met twee slokken leeg, veegde met de zakdoek, die hij uit zijn borstzak

haalde, omzichtig zijn kortgeknipte snor af. Zijn blik ging weer naar de vrouw, die Dr. Lydia Bernink was genoemd. Zij zat nu alleen op de sofa, het hoofd wat achterover, tegen de kussens van de rugleuning, de sigaret had zij uitgedrukt in het aschbakje. Hij ging naar haar toe, liet zich voor stellen; zij zag op, met een kleine glimlach kwam zij overeind, hem de hand reikend. Hij maakte een buiging, hij boog alsof hij op ouderwetsche manier haar hand aan zijn lippen ging brengen, hij boog echter alleen uit hoffelijkheid wat dieper dan men tegenwoordig deed.

Lydia Bernink had in gedachten gezeten, nadat de gastvrouw was opgestaan om naar de bridgetafeltjes in het aangrenzend vertrek te gaan kijken. Zij had vanavond niet willen gaan, zij voelde zich wat moe. Later had zij zich bedacht: Laat ik maar wel gaan, het verstroot me wat. Haar beroep vergde veel van haar, des te meer reden om wat verstrooiing te zoeken, men moest zorgen voor het evenwicht en de gedachten afleiding geven. Maar zij dacht er nu aan, dat Margreet zich overspande en zichzelf geheel vergat. Zij bleef om Margreet zorg hebben. Bij haar telefonische aanroepen kreeg zij alleen ontwijkende antwoorden: 'Geen tijd, Lydia'. Margreet moest tijd *nemen*, zij geraakte geheel overstuur als zij zich geen enkele ontspanning gunde. Zij wist wel, zoo gemakkelijk raakte je het niet kwijt als het je eenmaal te pakken had, maar Margreet moest verstandig wezen. Zij zou haar morgenochtend toch gaan opzoeken, per telefoon werd zij er niet wijzer uit. Ja, morgenochtend ga ik beslist, zei ze bij zichzelf.

Nu stond de ander voor haar. Zij had zijn naam gehoord zooals men de naam hoort van iemand, die je voorgesteld wordt. Opeens herinnerde zij zich die naam. Zoo heette de officier van justitie, die in de zaak van Margreet als openbaar aanklager zou optreden. Zij nam

hem nu nauwkeuriger op. Het gezicht van een man met een wil, dacht zij, geen slap type. Een eigenzinnige kin als van een militair, stram en toch dwingend door een voorname hoffelijkheid en verzorgdheid in zijn strak voorkomen. Zij zag naar zijn oogen, half verborgen onder als vermoeid neerhangende, zware oogleden. In de film zie je wel zulke mannen van middelbare leeftijd, met een verleden en een soort aangenomen welwillendheid tegen het niet meer belangrijk geachte leven, dacht zij, lichtelijk geamuseerd door de vergelijking. Zijn kalm optreden was van een, die zeker was van zijn kracht. Onderwijl spraken zij beiden over algemeene, niets zeggende dingen. De ander wierp er een gesprek uit, zijn vragen naar haar werk leken louter conventie. 'Er zijn tegenwoordig veel vrouwelijke artsen - en vrouwenartsen.' De toon, waarop hij dat laatste er aan toevoegde, deed haar opletten. Maar hij glimlachte, als was het zonder bedoeling gezegd. Zoo iets gleed door een gesprek heen, hij had er geen behoefte aan zich in een bepaald onderwerp te begeven. Hij dacht alleen: een frissche vrouw. Jammer, dat zoo een geen gewone vrouw was, met een huisgezin, onder de gestudeerde vrouwen vond je weinig zulke blozende, gezonde typen.

De officier, nu in zijn eigen kamer teruggekeerd, dacht: dat was de eenige aantrekkelijke vrouw van vanavond. Hij hield niet van de vrouwen van tegenwoordig en nog minder van wat als zoodanig ging opgroeien.

Hij betreurde, dat het niet meer was als vroeger. Met haar uiterlijk had de moderne vrouw ook haar bekoring voor hem verloren. Je zag het nu eenmaal altijd voor je en je wende er aan, maar in zijn hart haatte hij die korte haren, de misdaad, die de vrouw had begaan aan een van haar schoonste natuurlijke sieraden. Hij herinnerde zich nog de vrouw van voor de oorlog, de

vrouw uit de tijd toen hijzelf jongeling was en nog bereid zijn hart te verliezen. Een prachtige kop met haar, welk een compliment was dat toen geweest voor een vrouw. Maar deze hysterische aanvechting om er net als de mannen uit te willen zien! Etonboy-koppen, kaal als van kinderen, die pas ontluisd waren, vond hij grimmig. Alles wat een vrouw tot vrouw maakte hadden deze ‘net als mannen’ trouwens overboord gegooid - om van de mannen alleen hun onbetamelikheden over te nemen. Er kon uit al die rare, verwarde en onnatuurlijke toestanden ook niets goeds komen.

En hij dacht onwillekeurig aan gevallen uit zijn beroep, die zijn meening over ‘de vrouwen van de moderne tijd’ slechts bevestigden.

De officier had zich nu eenmaal een meening gevormd en als zooveel mannen hield hij aan die eenmaal gevormde meening vast. Dat deze vrouwen zoo afkeurenswaardig handelden, omdat ook de verhouding tusschen man en vrouw in een crisistoestand verkeerde en de vrouw zich aan een manie van gelijkheid met mannen overgaf, terwijl zij gelijkgerechtigdheid bedoelde, omdat zij te lang reeds geleden had onder de achterstelling als was zij een minderwaardig wezen wanneer het om haar rechten ging, hij zag er alleen de excentriciteiten, de excessen, de laakbare buitenkant van. Ongetwijfeld, de gelijkgerechtigdheid verwierf de vrouw zich niet met afgeknipte haren, rooken, dansen, geen schaamte meer kennen en leven ‘net als de mannen’. Maar dat dit crisis-uitingen waren van een zich willen bevrijden uit het oude en nog niet zijn plaats gevonden hebben in het nieuwe, daar filosofeerde hij niet over. Hij leefde bij normen, waarbij hij zijn gansche leven geleefd had en dat waren de normen van zijn wetboeken, tevens de normen van zijn moraal. Waarmee hij in zijn beroep te maken had, dat was voor hem de maatstaf, waarnaar

hij zijn oordeel vormde. En in zooverre leerde zijn beroep hem weinig verheffends.

Buiten, in de nacht, sloeg een torenklok.

De man, die aangewezen was zijn strafmaten voor de menschen te vorderen, luisterde er even, afgetrokken, naar.

5

Zooals Lydia Bernink besloten was had zij ook gedaan.

Zij had niet meer met Margreet getelefoneerd, de volgende morgen stapte zij gewoon bij haar binnen.

Het viel haar terstond op, dat Margreet's uiterlijk veranderd was en dit stelde haar wat gerust.

‘Hoe gaat het er mee, Margreet?’ vroeg zij zoo opgewekt mogelijk, ‘nog altijd in dat pleidooi verdiept?’

Margreet zag haar aan.

‘Lydia,’ vroeg zij, ‘geloof jij ook, dat dat mogelijk zou zijn?’

En zij begon haar voor te lezen wat zij opgeschreven had over An's doodslag, dat dit au fond geen doodslag meer genoemd mocht worden, maar louter noodweer.

Toen zij ten einde gelezen had, voegde zij er aan toe:

‘Als dit zoo is, moet ik vrijspraak voor An Winters vragen.’

Lydia staarde voor zich uit.

Ook voor haar was dit nieuw. Iets in haar wilde er nog niet goed aan. Zoo als Margreet redeneerde was het juist. Maar redeneerde Margreet juist?

Zij zocht naar tegenargumenten, ook om zichzelf te onderzoeken. Zij vond ze niet. Vreemd, dat zij toch nog niet volmondig ja kon zeggen, alsof er iets in werkelijkheid niet sloot; maar misschien was dit ook het overrompelende van iets, waaraan zij nog nooit gedacht had en waaraan zij in haar voorstellingsvermogen eerst nog moest wennen.

‘Denk je, dat de rechter het aan zal nemen?’ vroeg zij aarzelend.

‘Dat is het eenige wat ik niet weet,’ zei Margreet. ‘Hoever gaat het geweten van een rechter? Zal hij bij zijn wetboek volharden, bij de letter van het geschrevene, dat An's geval nu eenmaal klassificeert onder de halsmisdaden, of zal hij, zelf de onvolmaaktheid en vooral de twijfelachtige juistheid van die classificatie inziend, een eigen vrije opvatting durven volgen? Dat is de vraag, die mij nog bezig houdt en die eerst na het uitspreken van mijn pleidooi beantwoord zal kunnen worden. Maar dat weerhoudt mij niet, mag mij niet weerhouden om met alle kracht, die in mij is op dat inzicht aan te werken en het logische gevolg van dat inzicht als feit te stellen, d.w.z. vrijspraak voor An te vragen. Zoo moet het immers? Het geweten laat niets anders toe wanneer dit inzicht er eenmaal is?’

Lydia zei zacht:

‘Ik hoop, dat je het bereiken moogt, Margreet.’

Bij het weggaan herinnerde zij zich de ontmoeting van gisterenavond.

‘A propos,’ en zij glimlachte, ‘ik heb gisterenavond je “vijand” ontmoet, de man, die in jouw zaak als openbaar aanklager zal optreden.’

Margreet knikte:

‘Ja?’

Lydia verhief een vermanende vinger:

‘Pas op voor die man! Hij zag er niet uit of hij spoedig kamp zal geven.’

Hoofdstuk X

1

De klokken hadden reeds geluid over de stad, hoge, ijle klanken van een torenklok.

De slagen, die wegstierven met een dof brommende resonans, hoorde Margreet terwijl zij zich kleedde. Zij had haar gezichtshuid gemasseerd en gepoederd. Zoo aanstonds zou zij gaan.

Zij voelde, dat zij rustig was nu, met toch een spannende, weerbare kracht in zich, zij wist, dat zij beter was dan ooit, dat de zoekende, zwervende onzekerheid, in een gevoelswereld, waarin telkens nieuwe ontdekkingen haar hadden verrast en omgewoeld, nu in haar tot kalmte was gekomen: het was haar of zij, werkende aan de zaak Winters, aan zichzelf had gewerkt.

Hoewel zij alles op schrift had gezet, alles precies en in zijn uitwerking afgewogen, stond haar pleidooi haar woord voor woord voor de geest. Het was beter te spreken dan te lezen, met een opgeheven gezicht hebben woorden dadelijk meer draagkracht, klinkt het gesprokene vrijer, valt het accent levendiger. En dit pleidooi is haar zwaard, scherp, zonder fout, waar het treft dringt het door, waar het raakt zal het overtuigend wezen.

Zij waschte zich nog eenmaal de handen voor zij haar handschoenen aantrok, nog een laatste blik wierp zij in de spiegel naar haar uiterlijk: zij zag een jong, vastberaden vrouwengezicht, de oogleden waren iets opge-

zet, laatste blijk van de spanning der afgelopen dagen, de zwarte oogharen verdonkerden de smalle oogen, die bijna even langgetrokken in het gezicht stonden als de zwarte strakke wenkbrauwvegen er boven.

Zij was besloten te loopen. Zij wilde loopen, de morgenlucht om zich heen laten spelen, als iets zuiverends en nog jong, dat opwekte en frischheid gaf. Zij nam haar actentasch onder de arm en liep met haar soepele rechte gang, met veerkrachtige lange passen door deze morgen, die nog nieuw was en waarin alle geluid van het verkeer, het ratelen der karren, het zoemen van trams en auto's nog niet oud.

Zoo ging zij.

2

In het sombere gerechtsgebouw met zijn halfdonkere gangen - spoelde er nooit nieuw licht door deze stoffige ruiten? - en zijn oude, schrale lucht, liepen de menschen reeds af en aan, stonden, zaten, wachtten. Zenuwachtige menschen, bedaarde menschen, oud en jong. Het was nog voor de tijd, de rechtzaal had zijn deuren nog niet geopend. In de afwachting groeide de spanning van allen, die zoo aanstonds de zaal zouden binnen gaan, hun plaatsen innemen en, ondervraagd, moeten getuigen. Reeds het langzaam zien rondloopen van een veldwachter gaf aan dat wachten iets beklemmend-plechtigs.

Er was ook tamelijk veel publiek voor de publieke tribune gekomen, opvallend was het aantal goed gekleeden onder hen, zij, die in nauwere relatie tot Mr. Margreet van Voort stonden, die zoo aanstonds voor de aangeklaagde zou pleiten.

Toen Margreet zich door de menschen heen drong, die buiten wachtten op het opengaan der deuren naar

de publieke tribune, welke van de straatkant af was te bereiken, bemerkte zij bekende gezichten: zij groette met een glimlach, een hoofdknik. Lydia Bernink woelde zich uit de anderen los, kwam haar achterop, drukte haar de hand. Margreet voelde een trouwe kracht in deze handdruk, zij knikte: wees gerust. En nog eenmaal omziende zag zij het zwart-ijzeren gevaarte van de gevangenvagen naderen.

Nu liep de tribune vol en toen allen, met wat gestommel, gezeten waren kwam het gerecht de zaal binnen, de president, de twee rechters, de officier, de griffier en namen hun plaatsen in. Ook het 'bewijsstuk', de doek met het waschmerk, werd nog op een tafel neergelegd.

Vervolgens ging de deur open en tusschen twee veldwachters werd An Winters voorbij geleid. Zij schoof langzaam in de beklagdenbank, met de veldwachters ieder aan een kant van haar. Er heerschte nu een zwijgen, nieuwsgierige blikken richtten zich naar het meisje, dat geluidloos en bleek was gaan zitten, als slaapwandelend.

Ook Margreet, die haar papieren had geordend, keek naar haar.

Dit was An Winters, een meisje, dat veel geleden had en nog voor haar zwaarste beproeving zou staan. Zij wenschte met al haar kracht iets van haar warmte, van haar genegenheid, naar de ander te kunnen uitzenden, haar te laten voelen, dat zij niet alleen zou staan. Het scheen of haar innige wensch An bereikte; het meisje wendde een kort moment de oogen naar haar, iets van een licht, van een glimlach schoot even over haar strakke roerlooze trekken, toen verglom het weer en viel van het bleeke masker weg.

3

De president zette zijn lorgnet op, opende met een korte hamerslag de zitting.

Nadat de deurwaarder de zaak, die thans voor kwam met luide stem had aangekondigd - het bleef even als een echo in de zaal hangen - kreeg de officier het woord en las de dagvaarding voor. Vervolgens begon de president zijn vragen te stellen:

Of verdachte het feit bekende?

Waarop An Winters, met een starre blik voor zich ziende, langzaam 'Ja' antwoordde.

Daarna begon het getuigenverhoor.

Daar waren de medicus, die nogmaals uitvoerig uiteen zette, hoe en op welke gronden, hij de dood van het kind door verwurging had vastgesteld, en de psychiater, die verdachte toerekenbaar verklaarde. Daar waren 'Tante Betsy' en oude Nicht, twee zielige dametjes achter het hekje voor de rechterstafel, als verschrikte vogels fladderend op iedere vraag, die tot haar gericht werd. Daar was oom, An's voogd, kalm en waardig antwoordend. Daar was ook Ferdinand. Bleek, de oogen neergeslagen en met trillende hand langs de spijlen van het hekje tastend, herhaalde hij, na de eed te hebben nagestamd, nauwelijks verstaanbaar zijn verklaringen, bevestigde wat hem, als door hem verklaard, werd voorgelezen. Hij hoorde wat iedereen nu kon hooren: dat hij An had verleid, dat hij haar liefde had bedrogen en haar toen verstooten. Van het kind had hij niet geweten en dat was de waarheid, want op dat moment wist hij het ook nog niet: An had het hem nooit gezegd, had slechts gezinspeeld op de mogelijkheid en wat er dan zou moeten gebeuren. Zijn slapen klopten. Hij had het ontweken om naar An te zien; maar zij had hem gezien, haar mond begon te trillen, toen sloeg zij de

oogen weer neer. En toen, na zijn ontkennend antwoord op de vraag van de president of hij er nog iets aan toe te voegen had, zijn verhoor was geëindigd, ging hij met beenen, die nauwelijks meer voortkonden, vechtend tegen nerveuse tranen en als verpletterd onder zooveel blikken, waarvoor hij te kijk had gestaan en waaronder hij thans nogmaals spitsroede moest loopen, naar zijn plaats in de getuigenbank terug, zakte er letterlijk neer: alsof niet An, maar hij de ware verdachte was geweest en het gemompel, dat onder de menschen op de publieke tribune rondging, zijn eigen, uiteindelijke veroordeeling had ingehouden.

Hiermee was het getuigenverhoor afgelopen, dat voor An niet ongunstig had geluid - Margreet had nog snel eenige aantekeningen gemaakt - en over wie men alleen uit de mond van haar voogd, die in zijn zelfverzekerde en ijdele vroomheid slechts antipathie wekte bij de aanwezigen, harde en verwijtende dingen had vernomen.

Het woord werd daarop gegeven aan de openbare aanklager.

De officier verhief zich langzaam, met een voorname en plechtige zwaarte, voluit in het gewicht van zijn ambt. Hij hield het lichaam wat naar voren, de manchetten gleden half uit zijn mouwen toen hij op de knokkels van zijn vuisten leunde, in heel zijn houding een massieve, vastberaden dreiging. Dat ging zoo recht van hem uit, dat iedereen in de zaal het voelde en de adem inhield. Ook Margreet voelde een moment haar hart luider kloppen: daar stond de ergste, de gevaarlijkste en ook de moeilijkste tegenstander. Uit de mond van de officier zou men het vernemen wat tegen An Winters geëischt werd en daar zou zij haar gansche pleidooi tegen in moeten werpen; want in haar hart wist zij reeds hoe

deze eisch luidde, alleen het aantal jaren was haar nog onbekend. Thans rustig blijven, denken aan het 'ijsskoude verstand', vergeten, dat zij hier stond in een weerzinwekkende atmosfeer, in een atmosfeer, waarin over menschen werd beschikt. Hier troonde het Gerecht, hier zat de president en presideerde een zitting in allerhoogste instantie. En daar stond de officier van justitie, de openbare aanklager en ging spreken.

De blikken van iedereen waren nu op de officier gericht, die nog even wachtte voor hij begon, het moment van doodsche stilte indrukwekkend uitbuitte, als riep hij de geheele zaal ter verantwoording.

En temidden van deze doodsche stilte klonk nu zijn stem; hard en luid als een zweeps slag begon hij zijn requisitoir:

'Edelachtbare Heeren President en Rechters!

Niemand van u allen kan en mag het onbekend wezen in wat voor zedelooze tijden wij leven!

De jeugd ook van tegenwoordig heeft alle gevoel voor het betamelijke en zedelijke verloren. Ver is hij van alles wat deugd en verantwoordelijkheidsgevoel betreft (An's voogd knikte demonstratief, dit was juist gesproken). Maar goddank, wij leven nog in een christelijk land (Margreet verbeet, ondanks haar ernst, een glimlach: had zij het niet gedacht?) en het gerecht is aangewezen aan deze onzedelijkheid paal en perk te stellen, te waken over de zedelijkheid van een volk als het onze en hen te beschermen, die, reeds aan de rand van de afgrond staande, nog te weerhouden zijn van hun zedelijke val. Daarom, het gerecht behoort bij zijn vonniswijzing een voorbeeld te stellen. Gindsche jonge man - hij hief zijn zware blik even in de richting van Ferdinand - heeft op niet onsympathieke wijze een deel van de schuld van wat verdachte Winters misdeed, op zich willen

nemen en het is waar, ook hem treft schuld al blijft hij buiten de strafwet. Maar wij, het gerecht, mogen ons daardoor niet van de hoofdzaak, het eigenlijke strafbare feit laten afleiden en dat feit is een kindermoord.'

Hier zweeg de officier een moment, als wilde hij de uitwerking van zijn woorden vrij laten.

'Een moeder vergreep zich aan haar kind! Een moeder verloor zoozeer alles wat het gevoel van een moeder is, dat zij het eigen kind met eigen hand kon ombrengen. Een moeder bleek zoozeer ontaard, dat zij zelfs niet meer wist, dat het haar eigen kind was, dat zij om bracht, om daarmee haar eigen schuld, haar schuld voor de wereld omdat het kind zou getuigen van haar lichtzinnige en eervergeten levenswandel, van zich weg te doen, door het kind te doden.

Door verwurging.

Dat is onmiskenbaar aan het kinderlijkje vastgesteld.

Dit is een moord; en niets anders dan een moord!

Wel erkent de wet onderscheid in de motieven bij de uitvoering zelf van zulk een moord. Aan verdachte kan, het is waar, niet ten laste worden gelegd, dat zij in koelen bloede, in rustig overleg, te werk is gegaan bij haar moord. Uit haar verhoor en ten overvloede uit haar verdedigingsgeschrift (Margreet trok even de wenkbrauwen op: hoe? een verdedigingsgeschrift, dat wat An neerschreef en waarin zij zegt haar vonnis niet te willen ontgaan, slechts vraagt dat de menschen niet te hard over haar oordeelen zullen?) blijkt, dat verdachte in uiterste angst en wanhoop over wat haar te wachten stond, in een ontstellende verwarring en op dat moment verblind, haar strafwaardige daad heeft verricht. Onmenschelijk is het gerecht niet, onmenschelijk wil het gerecht niet wezen en het heeft de omstandigheden, waaronder verdachte handelde als verzachtende

factor in de strafwaardigheid van haar daad aangenomen en deze daad geen moord, maar doodslag willen noemen. Deze kindermoordenares heeft bewezen haar daad te berouwen, zij is nog niet zoo verstokt geweest in haar zonde, dat haar niet op een moment, telaar helaas, de oogen zijn opengegaan. Maar wat helpt het, ten slotte? De daad, die de dood van haar kind ten gevolge had door haar eigen hand, door zichzelf gedreven, is geschied. Haar verantwoordelijkheid voor deze daad blijft.

Ik zei u zooeven: de tegenwoordige jeugd is zedeloos, hij acht niet meer op wat toelaatbaar is en wat niet, hij wéét het zelfs niet meer. En daaraan hebben ook de ouders schuld. Ook tot de ouders behoort zich de aanklacht te richten, die hun plicht als ouders verzaakten: te waken naar al hun vermogen, met al hun kracht voor het zedenverval bij hun kinderen. Ik wil u geen tafereel ophangen van de hedendaagsche maatschappij. Ik wil u niet laten zien wat ik alles op dit moment voor mij zie: het zedelijk ontaardende voorbeeld, dat de ouders de jeugd geven door zich niet te schamen hen tegenwoordig te laten zijn bij de schending van de hoogste instelling, de schending van wat in een zedelijk geordende maatschappij het heiligste instituut behoorde te wezen: het huwelijk. Lichtvaardig worden de geloften van wederzijdsche trouw aangegaan, lichtvaardig worden de geloften van wederzijdsche trouw gebroken. En de kinderen? Aan de kinderen wordt niet gedacht. Ook de ouders willen immers “leven”? (Hier lachte de officier sarcastisch). Hoe kan het dan anders, dat de jeugd zich aan de ouderen spiegelt en meent: wie zich aan een ander spiegelt spiegelt zich zacht? Ik heb medelijden met deze ongelukkige kinderen. Wat groeit er later uit hen als ook zij in de puberteitsjaren zijn gekomen? Hoe kunnen zij beter weten?

Maar - en hierom stel ik u dit voor oogen - voor

verdachte Winters geldt dit alles niet. Zij is een wees, het is waar, geen ouders hebben meer over haar kunnen waken. Maar liefderijke handen hebben de taak der ouders van dezen overgenomen, met zorg, ook in zedelijk opzicht werd zij grootgebracht. Haar, een jong meisje, is het steeds voorgehouden, dat er een gebod bestaat, dat de zonde, de eigen reinheid te verstoren, verbiedt tegenover God. (Hier wischten in de getuigenbank “Tante Betsy” en oude Nicht zich de oogen af en ook Oom, hoewel bevredigd luisterend naar wat de officier in zoo volmaakte juistheid onder woorden bracht, wrong eenige malen zijn nek tegen zijn stijve boord). Een meisje, opgegroeid en opgevoed als verdachte, kan en mag niet van de verantwoordelijkheid ontheven worden, dat zij wist wat zij deed.

En deze verantwoordelijkheid is het, die bezwarend op haar daad blijft rusten en die mij dwingt, naar mijn geweten, haar niet de lichtst mogelijke straf op te leggen.

In aanmerking nemend, dat verdachte berouw heeft getoond en ook, dat zij nog nimmer voorbestraft is geweest, eisch ik, volgens artikel 290 van het wetboek van strafrecht, tegen haar twee jaar gevangenisstraf, met aftrek van preventieve hechtenis.’

Na het uitspreken van zijn eisch, terwijl de openbare aanklager zijn plaats weer innam, viel er opnieuw een stilte, waarin geen geluid meer gehoord werd.

Margreet wendde haar oogen naar An Winters.

Deze hield het hoofd voorover, bewoog niet.

De president verhief nu zijn stem:

‘Het woord is aan de verdediger.’

4

Margreet richtte zich overeind.

Zij stond nu in de volle aandacht, aller blikken grepen

haar beeld: een donkere verschijning, rechtop, beheerscht en toch vrouwelijk-tenger in de zwarte toga.

Rondom haar was een gemompel van nieuwsgierigheid.

En met rustige duidelijke, nadrukkelijke stem begon zij:

‘Edelachtbare Heeren President en Rechters, Meneer de officier van Justitie.

U hebt de openbare aanklager zoeven tegen verdachte twee jaren gevangenisstraf, met aftrek van preventieve hechtenis hooren eischen.

Ik vraag vrijspraak voor verdachte.’

Er ging een beweging door de publieke tribune, een lichte opschudding, die er van getuigde hoezeer de toehoorders door deze woorden waren verrast.

De president, opmerkzaam geworden, zette zijn lorgnet weer op, bekeek de ander, die daar sprak. Dit was ongewoon. Bij de aanvang van een pleidooi reeds vrijspraak te vragen! En alsof hij zich tevergeefs deze verdediger van vroeger poogde te herinneren, mompelde hij ‘Connais pas’.-

De officier, die rechtop in zijn stoel zat, met de armen gekruist voor de borst, wierp naar de spreekster een stekende blik. Haar woorden hadden uitdagend geklonken, haast als een klap om de ooren-

Margreet ging verder.

‘Ik zal u de gronden, waarop ik deze vrijspraak vraag, duidelijk en uitvoerig uiteenzetten.

Hier zit voor u verdachte Anna Winters, aangeklaagd als kindermoordenares, beschuldigd van moord op haar pasgeboren kind.

Een meisje, net 19 jaar geworden, maar zelf een kind nog, ondanks haar strafrechtelijke meerderjarigheid.

U hebt gehoord wat zij gedaan heeft, wat haar ten

laste wordt gelegd. Van haar moord heeft de openbare aanklager reeds erkend, dat het “doodslag” was, geen “moord”, dat het hier geen handeling met voorbedachte rade gold. Doch ook dit is onjuist, zelfs geen doodslag is het geweest wat beklaagde gedaan heeft.

Sta mij toe op het geval een ander licht te werpen.

De feitelijkheden zijn erkend ook door verdachte, de *daad* staat vast. Maar niet de motieven tot de daad zijn volledig en onder het juiste gezichtspunt naar voren gebracht. En juist de motieven zijn het belangrijkste bij de beoordeeling hoever het schuldig verklaren van verdachte moet gaan.

U weet het zelf reeds: een daad is niet iets wat op zichzelf staat. Bij een daad kan men niet volstaan met het kalm een etiketje op te plakken: dit is “doodslag op een pasgeboren kind”. Achter een daad, als die wij thans te beoordeelen krijgen, staat een geheele wereld en - ik waag het te zeggen - een gansche medeschuldige zeden- en menschenwereld. Ik bedoel hier niet in de geest van de woorden, die de openbare aanklager zoo even heeft laten hooren, te spreken. Ik heb thans niet op het oog de schuld der ouderen, wier lichtzinnig voorbeeld voor de jeugd reeds een gevaar van verleiding inhoudt, ik bedoel iets anders.

Om u dat voelbaar te maken moet ik eerst beginnen: Hoe zag het er uit in de ziel van verdachte vóór en tijdens dat zij haar daad bedreef?

In de eerste plaats: wie is verdachte? Want aan de *mensch*, die de daad bedreef, hebben wij vooral aandacht te schenken.

Verdachte heeft op achtjarige leeftijd haar ouders verloren. Een klein kind dus nog, toen zij wees werd. Zij heeft buiten geleefd, op het land, met de natuur. Natuurlijke dingen waren haar vertrouwd, met het natuurlijke verkeerde zij argeloos zooals een kind dat doet.

Zij vertelt in een geschrift, dat zij tijdens haar preventieve hechtenis in het huis van bewaring schreef hierover het een en ander. Zij vertelt van het luisteren naar de nachtegalen, van onschuldige kindergenoegegens:

“Ik was blij met niets. Wat deed ik? Ik leefde in phantasieën, ik hield van dansen, ik danste kleine, eigen bedachte dansjes, waar Moeder om lachte en die zij toch begreep.”

Verdachte was een natuurlijk kind, natuurlijk opgegroeid, onder mensen, die haar en haar kinderlijke uitingsdrang begrepen.

Zoo een wordt nu overgeplaatst in een streng orthodox christelijk milieu. Onder mensen, die niets van een kind begrepen; zij hebben de ouderlooze tot zich genomen, uit wat zij een christelijke plicht oordeelden, maar zij beseften niet, dat het een kind was, gevoelig, overgevoelig als een kind, dat in phantasieën leeft, kan wezen. Overtuigd van de zondigheid van de mensch en in volslagen onbegrip van haar psyche begint men zulk een kind bang te maken met allerlei vermaningen en waarschuwingen, met een boeman. Die boeman heet de verleiding. Wat begreep het kind van de verleiding, wat was voor haar de verleiding, waaraan zij wel allerminst nog toe was? Het is de angst voor de erfenis van de moeder, die deze opvoeders heeft geobsedeerd: de moeder was in hun oogen een ongeloovige vrouw. Erg levenslustig, zegt verdachte van haar, en levenslust stond voor deze mensen gelijk met lichtzinnigheid, met zonde. Het kon voor hen niet anders of de zonde der moeder zou aan het kind bezocht worden. Men heeft haar veel over de verleiding en de zonde als iets ergs gesproken, zooals de openbare aanklager zoeven zeer juist heeft opgemerkt.

Maar het is de wijze, *waarop* men over de dingen spreekt, die maakt dat zij vruchtdragend zijn of niet.

Het waren niet, gelijk de openbare aanklager geliefde op te merken, liefderijke handen, die de taak der gestorven ouders overnamen. Men hoore wat beklaagde zelf daarover op schrift zette:

Ik was een wees, ik heb een gevoel of ik met zwarte handschoenen aan in de familie ben gekomen en ze nooit meer uitgetrokken heb, ik heb me altijd tusschen die anderen gevoeld alsof niemand werkelijk van mij hield, behalve alleen Tante Betsy, die was goed en lief voor mij.'

(Hier begon er iemand in de getuigenbank zachtjes te snikken.)

Margreet ging voort:

Ik wil hier passeeren wat verdachte van de anderen zegt en over gaan op wat zij verder schrijft:

O, die angst, die ik als kind gehad heb. En nog heb, eigenlijk. Want je raakt het nooit meer kwijt wanneer het eenmaal in je zit: het besef, dat God overal rondom je is en met Argus-oogen alles bespiedt wat je doet, ook al zien de menschen het niet. Nooit ben je alleen.

Ja, ik weet het thans zeker: ik heb het altijd zwaar met het geloof gehad. Ik had altijd angst voor God, omdat ik wist, in mijn hart, dat ik Hem niet vereerde en Hem heimelijk haatte. Want alles wat mijn jonge leven verstikte is van Hem gekomen. De menschen, die om mij waren, hun hardheid was Zijn dienst, het leven, waarvoor zij altijd waarschuwd en waarvan zij mij verschrikkelijke voorstellingen gaven, Hij maakte het voor mij onmogelijk. Altijd werd er over de zonde gesproken, niets mocht, omdat de zonde er was. Als ik het mij nu voor oogen haal was er niets dan een doodsche grauwheid en ik, kind, ik wilde leven, het kon zoo niet wezen, het mocht zoo niet wezen. Maar als de verzoeking kwam, zooals zij mij

dat steeds hadden ingeprent dan waren het toch hun woorden, die mij terug hielden, waren het hun gedachten, waarmee ik dacht, en die mij teruggedreven naar die dorheid, waarin mijn behoefte te leven, verging.’

Margreet, opziende van wat zij voor las, vroeg:

‘Geeft dit niet een rampzalig beeld ervan hoe het er moet hebben uitgezien in de ziel van een jong meisje als verdachte? Is dit niet als uit het hart geroepen van een, die op het punt stond te vergaan: en ik werd weer teruggedreven naar die dorheid, waarin mijn behoefte te leven verging? Is een, die zoo spreekt, waarlijk met liefde omgeven geweest? Heeft men het recht bij verdachte te mogen beweren: liefderijke handen hebben de taak der ouders van dezen overgenomen? Dit is niet meer normaal, dit is niet meer de normale ontwikkeling van een jong meisje, op het punt uit te bloeien zooals ieder jong meisje, wanneer zij niets meer kon ondergaan dan “een dorheid, waarin haar behoefte te leven verging!” Ik kan het niet anders noemen: het was christelijke hardheid, geen christelijke liefde, wat dit jonge meisje werd gegeven, ik wil aannemen: goed bedoeld, maar bekrompen, levens- en wereldvreemd, en die ook dit jonge meisje, nog weerloos-overgevoelig er aan overgeleverd, niet anders dan levens- en wereldvreemd kon maken. Dit kind heeft alleen in verschrikkingen geleefd, temidden van hersenschimmen, desnoods, maar niettemin voor haar werkelijk: hoe kon zij anders weten? Hier, hoor nog wat zij zelf schrijft:

Zoo is mijn jeugd geweest, in de tijd, dat ik begon op te groeien: angst. Angst voor God, angst voor mijn familie, angst ook voor mijzelf, want in mij leefde een verborgen opstandigheid, maar ook daar was ik bang voor, want God wist immers de verborgen ge-

dachten der mensen? Als ik onder meisjes van mijn leeftijd kwam - en dat was alleen op school en op de catechisatie - had ik angst voor wat de anderen deden, die zich niet stoorden aan wat gezegd werd, dat niet mocht. Ik herinner mij nog mijn eenige escapade uit die tijd, ik was toen veertien en eens in de week, Vrijdagavond, ging ik op catechisatie. Voor mij was die catechisatie-les een uitgangetje. Wij meisjes waren met zijn achten en de dominee was een vriendelijke, nog niet oude man, die veel met ons babbelde en ons weinig liet opschrijven in onze schriften, die wij klaar legden. Er was ook een meisje, Greet, zij was de vrolijkste en had vaak bonbons bij zich en noemde het geval heel onbehoorlijk, met een woordspeling op catechisatie, "kattengezanik". Greet had al een jongen, die haar na afloop opwachtte, ik vond het angstig, want zij was pas vijftien, hoewel heel groot en uit de kluiten gewassen. Op een keer zeiden zij en Her - zoo heette die jongen: - Laten we vanavond spijbelen. We gaan naar die kermis. Er was een kermis op een grasveld buiten het dorp, eigenlijk niet veel meer dan een draaimolen, maar toch een kermis. Ik wist, dat het niet mocht, zij hadden thuis al over die kermis gesproken als iets heel ergs, dat eigenlijk verboden moest worden en ze zeiden die avond nog: Zul je dadelijk thuis komen na de les? Greet en Her zeiden: Ga mee, als je op tijd terug bent weten zij immers niets? Ik heb in een geweldige tweestrijd gestaan, maar ik weerlegden al mijn bezwaren. Het wàs verboden, maar ik liep te bedenken wat er tegen kon zijn. Ik ging immers niet alleen, ik ging met Greet en Her, die ik kende. Misschien ook was het op mijn manier een wraak op die anderen, die mij niets gunden, alles verboden - en ik wou zoo graag. Ik ging mee, ik begrijp nog niet hoe ik durfde als ik bedenk

wat een bang kind ik in die tijd nog was. Ik ging mee, maar ik heb geen oogenblik plezier gehad. Toch dorst ik niet te zeggen: Ik ga naar huis. Ik liep mee. Van de draaimolen werd ik duizelig, toen ik weer op de grond stond voelde ik me onpasselijk, ik zat opgepropt met angst en toch liep ik maar mee. Greet en Her gingen nog ergens zitten. Her nam een glaasje “rood” en Greet een “ijsje”, ik wou eerst niets hebben, ten slotte liet ik mij een glas limonade opdringen. Ik vond alles akelig, ik dacht aldoor: het mag niet, en toen begonnen Greet en Her nog met hun handen over elkaar te wriemelen. Ik schaamde me diep. Ik zwoer bij mezelf: Ik doe het nooit weer.

En toen ik weer op mijn eigen kamertje zat, had ik zoo'n vreemd gevoel, ik was onrustig, maar ik dacht: dat is de wroeging, je mocht immers niet en je bent toch gegaan. Maar ik zei het machinaal tegen mijzelf, want dat was het toch niet alleen. Doch ik herinnerde mij, dat Tante Betsy eens zei: “Als je onrustig bent, kind, moet je bidden, want dat is de zonde, die maakt ons onrustig en als we bidden gaat het over. Ik heb toen een gebed opgezegd, ik weet zelf niet meer wat, ik dacht: als het maar een gebed is. Maar het gevoel, dat ik mijn plicht had gedaan gaf me inderdaad rust, ik kon nu eindelijk gaan slapen.

Hieruit ziet u, hoe het met die angst geweest is.”

Ik heb iets langer uw aandacht gevraagd voor wat verdachte schreef, omdat wat ik u voorlas niet alleen laat zien hoezeer haar opvoeding haar zelfs met de angst tot in de kleinste genoegens bleef achtervolgen en ze voor haar vergalde, maar ook omdat het mij reden geeft u de vraag voor te leggen: is dit een meisje met aanleg voor lichtzinnigheid, met aanleg voor een lichtzinnige levenswandel? Spreekt zoo iemand, die niet in haar diepste wezen *kuisch* is en waarlijk niet alleen, omdat

het haar in haar opvoeding werd voorgezegd? Ik waag het te betwijfelen. En de waarachtigheid van de toon van het geschrevene - dit moet ook u hebben gevoeld - verwerpt ieder vermoeden, dat dit een bedenkfel achteraf zou kunnen wezen.

Maar laat ik verder gaan.

Over zoo een nu komt - en moet eens komen, onafwendbaar - de liefde. Ongetwijfeld onder een fatale samenloop van omstandigheden.

Want het is op een partij, diezelfde partij, die haar eerste groote uitgang zal wezen en - bittere ironie van het noodlot - ook de eerste keer, dat men haar een genoeg gunt van alle meisjes van haar leeftijd: met anderen samen te komen en zich te vermaken, dat zij een jonge man ontmoet, die - ook alweer een fatale samenloop van omstandigheden, - het ongeluk van haar leven zal gaan worden.

En wat voelt zij daarbij, als deze liefde onafwendbaar gekomen is? Lichtzinnigheid, heimelijkheid, zinneprikkel?

Niets van dit alles. Zij voelt zich alleen maar blij!

Zoo ontroerend naïef, zoo onschuldig-kuisch is deze blijheid, dat ik u ook deze moet laten hooren uit haar eigen woorden; thans uit een brief, die zij aan haar tante Betsy schrijft, als zij deze jonge man wederom heeft ontmoet, na deze partij:

Weet u, lieve Tante, wie de beste mensch hier in de stad voor mij is? Ferdinand, u weet wel, Ferdinand, van die partij. Hij is hier in X. op kantoor, korte tijd geleden ontmoette ik hem en hij is zoo aardig en goed voor mij. Ik ben blij, dat ik hem ontmoet heb, ik ben nu opeens niet meer alleen in deze vreemde stad, ik heb een vriend, een èchte vriend. Tante Betsy, ik ben zoo *blij!*...

Een vriend, een èchte vriend! Dat is alles wat deze

eenzame in haar argeloosheid nog van deze Ferdinand gewaar wordt en waarin zij zich zoo innig verheugt, dat zij alleen maar blij kan wezen.

En in diezelfde argeloosheid bereikt haar de verleiding, komt zij in het drama, waarom zij thans voor u staat om berecht te worden.

Hoe? zult u wellicht vragen, argeloos? Dit meisje argeloos, dat zoo voor de verleiding was gewaarschuwd, dat zoo goed kon weten, dat zij, door haar omgang met die jonge man, aan de verleiding bloot stond en er des te waakzamer tegen had moeten wezen? Waren er niet genoeg remmen, die haar hadden kunnen weerhouden: het verantwoordelijkheidsbesef jegens God, jegens zichzelf ook? Haar geheele opvoeding was er toch op gericht juist dat te verhinderen, waarin zij zich nu wel willens en wetens begaf?

Theorie, theorie! Zooals verboden en vermaningen slechts theorie blijven wanneer zij zich op onbegrip van het leven en de natuur baseeren. Aan geen vrouw, als vrouw geschapen, tot vrouwzijn voorbestemd, kan door wetten en geboden verhinderd worden, dat haar lot zich voltrekt wanneer eenmaal haar uur gekomen is. Voor de natuur bestaat geen onderscheiding in “zonde” en “niet zonde”, slechts de vervulling van een voorbestemming, zoowel bij de man als bij de vrouw. Zonde in deze dingen bestond er ook niet onder de menschen voordat een sociale noodzaak dwong terwille van een maatschappelijke orde de samenleving de noodlottige beperkingen op te leggen, die deze dingen gingen scheiden in zedelijk en onzedelijk, in casu wettig en onwettig. Een onmenskundig begrip heeft de monsterlijkheid in de wereld gebracht, dat er geen liefde bestaat buiten de huwelijksgemeenschap, en noemt wat daar buiten geschiedt verachtelijk: zinnelijkheid en alleen bedreven om de lust der zinnen. Vele factoren spelen een rol in

deze woede tegen de niet wettelijk gesanctioneerde liefde en maakt deze voor de vrouw tot een hel. Ik wil daar thans niet verder op ingaan, men zou mij terecht kunnen zeggen, dat ik te wijdloopig werd. Maar nogmaals, sterker dan alle schrikbejagingen, waarmee de moraliseerende deugdzaamheid de vrouw van de vervulling van haar voorbestemming zoekt af te houden, wanneer deze niet onder wettelijk gesanctioneerde omstandigheden plaats vindt, is de dwingende wet der natuur, die haar geschapen en gevormd heeft om lief te hebben en voort te brengen, hetzij onder vreugde, hetzij onder smart.

En nu het geval met verdachte.

Het is wellicht juist te méér onder die dwang en die beklemming, waarmee haar jonge natuurlijkheid geweld werd aangedaan, dat zij zich een uitweg zocht in de liefde, in de bevrijding eenmaal zichzelf te wezen in het gevoel lief te hebben en zich aan een ander weg te mogen geven. In wat thans zoo verachtelijk de verleiding wordt genoemd gaf een meisje als verdachte het beste wat zij in zich had: de liefde, een zoo rijk gevoel van goedheid en geluk, dat het niet bij haar op kòn komen, dat dit iets zou wezen, dat “zondig” heet.

Ik aarzel het u voor te lezen, ik moet bijna een verzet van mijn innigste wezen overwinnen om het aan u bloot te geven hoe dit jonge meisje de verleiding ervaart, hoe weinig zij nog, zelfs na het gebeurde, er van overtuigd kan wezen, dat haar zonde werkelijk zonde was, en er van vertelt in haar geschrift. Maar alleen het besef, dat ik niets na mag laten wat het wezen en de schuldigheid van verdachte in het juiste licht stelt, doet mij over deze aarzelingsheer stappen. Welnu:

Wat moet ik u thans nog vertellen? Van mijn domheid? Van mijn slechtheid? Van alles wat kwam zooals het gekomen is? Dat Ferdinand mij die avond

sherry liet drinken, om mijn eerste bezoek op zijn kamer in te wijden, dat hij me gezoend heeft en dat mijn armen plotseling om zijn hals lagen, mijn hoofd tegen het zijne, mijn mond op zijn mond, in een duizeling als viel ik tegen hem aan en begon alles voor mijn oogen te draaien? Ben ik dronken geweest van dat beetje sherry? Wat gebeurde er daarna? Verschrikt en gedeemoedigd begon ik mijn kleeren weer in orde te maken. Heb ik gehuild? Misschien; maar daarna begonnen wij beiden te lachen. En weer lagen wij in elkaars armen: Lieveling, liefste, lieve man. -
Zoo, nu weet u het.

Ik vraag u: is dit de taal van een lichtzinnige, van een zedeloze, een onkuische? Niets van een uitpluizen van sensueele herinneringen, een zich begeerig verdiepen in het oproepen van voorstellingen, die nogmaals sensaties voor haar worden. Hoogstens een licht getemperde spot, dat zij, om het logisch verband der dingen, ook dat vertellen moet. Misschien ook een tikje ondeugendheid, als u wilt, want een vrouw blijft nu eenmaal vrouw en deze verleiding, waartoe zij nu eenmaal, gesanctioneerd of niet, door de natuur voorbestemd is wanneer zij met haar geheele wezen lief heeft - en dat deed verdachte zeker - kan haar, zelfs achteraf, nooit waarlijk slecht toeschijnen.

Nogmaals, deze verleiding was niets dan de innige volledige overgave van zichzelf aan het geliefde wezen, dat Ferdinand voor haar beteekende. Zoo geven vrouwen zich weg, die waarlijk liefhebben, tegenover deze groote en ontroerde wegschenking van haar meest verdedigde bezit: haar maagdelijkheid, worden geboden en vermaningen niets meer dan leege onwerkelijkheden, bedenksels zonder kracht, omdat zij buiten het leven en de natuur zijn gebleven.

Maar het is voor verdachte, in haar omstandigheden, het noodlot geworden.

Ik zeg: in haar omstandigheden en ik moet daar alle gewicht op leggen.

Want ik kom nu aan dat gedeelte van mijn pleidooi waarom ik met beslistheid, reeds dadelijk, mij tegenover de eisch van de openbare aanklager moest stellen en mij verstouten zoozeer met hem van meening te verschillen, dat ik als antwoord op zijn vordering van twee jaar gevangenisstraf met aftrek van preventieve hechtenis, naar mijn geweten mijn opvatting formuleerde: ik vraag vrijspraak voor verdachte.’

Hier hield Margreet even op. De zaal had haar zwijgend, zonder een gemompeld woord aan gehoord, en ook het gerecht had, voor zoover haar indrukken gingen, haar geïnteresseerd gevolgd. Maar in werkelijkheid had de officier uit beleefdheid, om de ernst, waarvan het pleidooi getuigde, een lichte verveling onderdrukt, die hem overviel bij het hooren van dingen, die hem niets nieuws vertelden - immers, hij wist het nu wel, alle verdedigers in zulke gevallen hamerden er op, dat de vrouw geen schuld had aan de verleiding en dat dit slechts op rekening van een noodlot, enz. behoorde geschoven te worden - Doch nu kwam het punt, dat zijn belangstelling wekte, omdat de ander nu met positievere gronden zou moeten komen om zijn eisch te kunnen bestrijden, en hij hief de kin wat op.

Na een slok water te hebben gedronken uit een glas, dat voor haar stond, vervolgde Margreet:

‘Ik heb u een beeld getoond van verdachte vóór zij haar daad bedreef waarvoor zij thans terecht staat.

Thans moet ik u haar toonen bij en onder haar daad.

Het is thans mijn plicht u te bewijzen en ervan te overtuigen, dat haar daad zelfs geen “doodslag” mag

worden genoemd, - maar: zelfverdediging, een daad uit noodweer.’

Het was merkbaar, dat ook dit voor de president nieuw was en dat de stoutmoedigheid van deze veronderstelling hem verbaasde. Wederom plaatste hij op de neus de lorgnet, die hij, toen Margreet, na haar ongewone aanhef, verder sprak, had afgezet. Zijn gezicht met de zware wangen, die langs de mondhoeken neer hingen, drukte bijna ontevredenheid uit, als was, wat de ander zeide, een inbreuk op de goede orde. Men zag hem denken: Zelfverdediging, die moord op een kind? Welnu, laat ons hooren. En hij vouwde de handen voor zich tesamen.

‘De wet kent twee gevallen, waarin een handeling, de dood van anderen ten gevolge hebbend, niet strafbaar wordt verklaard: wanneer de handeling uit noodweer, uit zelfverdediging is geschied en wanneer het een ongeluk betreft, dat door menschenkrachten met de beste wil niet te verhinderen is geweest.

Welnu, beschouwt men de doodslag, die verdachte heeft gepleegd uit zijn diepere en fatale gronden, dan kan hier wel degelijk gesproken worden van een handeling uit noodweer, uit zelfverdediging geschied.

Het bewijs is waarlijk niet enkel te leveren door middel van juristerij, door spitsvondig geredeneer, maar door het licht te laten vallen op het eenmaal aangenomen standpunt bij de beoordeeling van de daad.

Men moet hier een standpunt herzien, waaruit een geval als dat hetwelk thans aan de orde is nog niet is beschouwd en waaruit het toch zoowel redelijk als menschelijk moet worden beschouwd, mag men zich het recht nemen er een oordeel en een veroordeeling over uit te spreken. Men kan en mag de dingen niet zonder zich te vergrijpen aan recht en redelijkheid uit hun onderling verband losmaken en men heeft de plicht,

alleen al voor zijn geweten, *alle* motieven en drijfveeren bij een daad te laten gelden.

En dit nu is het geval:

In haar geschrift geeft verdachte niet aan welke bepaalde voorstellingen haar, samengevat onder het begrip ‘zonde’, zijn bijgebracht, zij spreekt daarvan slechts in algemeenheden, die zij schrikaanjagend noemt. Maar wij kunnen ze ons voorstellen en wij kunnen er een reconstructie van geven. Want inderdaad, schrikaanjagend zijn de methoden van de christelijke hardheid der rechtschapenen. Er is haar ongetwijfeld niet minder dan de Hel, de eeuwige verdoemenis voorgehouden wanneer een meisje haar eer niet bewaart en deze door lichtzinnigheid verliest. Deze christelijke rechtschapenheid weet met niets anders te werken, dan met de geesel van de straf, die op de zonde volgt. Schrikwekkend troont er in het verschiet voor zulk een ongelukkige de wraak van God. En niet alleen van God, ook de wraak voor het kwaad in de veroordeeling der menschen, die zich voor verdachte, volgens haar opvoeding, collectivieren in de christenheid. Is haar leven niet weg, is zij niet voorgoed ook verloren in de achting der christelijke menschheid wanneer zij daar als ongehuwde moeder zal staan met een in zonde geboren, onechtelijk kind? Zal niet de gansche verachting van de zedelijke wereld over haar heen vallen zoodra zij daar in het leven zal moeten staan met een aanklagend onechtelijk kind naast zich?

Ik verzoek het u goed voor oogen te stellen. Want niemand kan oordeelen over de christelijke hardheid, nog zoozeer vervuld van de geest van Jehova, de God van het Oude Testament en ver van de vergevingsgezindheid van Christus, aan wie ons christendom toch zijn naam ontleent, wanneer hij het niet aan den lijve ervaren heeft, zooals verdachte. Ik zei u reeds, de voor-

stellingen, die men haar opgedrongen heeft zullen ons, bij bezadigder beschouwing, misschien als hersenschimmen voorkomen, maar niettemin, voor een kind als verdachte ondanks haar 18 jaren nog was, zijn ze maar al te werkelijk geweest. Hier, laat ik u wederom uit haar geschrift voorlezen:

‘Ik weet het heel zeker. An Winters had dit niet meer kunnen doorleven wat daarna kwam. Zij wist, dat zij veroordeeld was, alles wat zij nog niet had gezien, niet kunnen zien, wist zij nu: dat er nu alleen nog maar haar veroordeeling kon komen en dat zij die had te ondergaan. Maar de ander was er, de ander was iets kouds en boosaardigs en liefdeloos. De ander zei: Je moet een uitweg zoeken, je mag je niet zoo fataal-gelaten overgeven. De ander was sluw. Als ik overdag bij het werk zat, brieven tikte, opdrachten voor den chef stenografeerde, zei de ander: “Hij mag het niet zien, niemand mag het zien.” Ik deed toen wat de ander mij ried, dat met het touw (“Waarmee zij zich toesnoerde om het niet zichtbaar te laten worden,” lichtte Margreet toe). Het was walgelijk, ik vind het nu zoo verachtelijk, maar ik deed het. Och, wat kon het me eigenlijk nog schelen, alles was me feitelijk onverschillig geworden, een dofheid in de hersenen voor alles wat niet mijn dagelijksche werk betrof. Eenmaal werd ik onwel en moest het lokaal verlaten, maar het wonder, dat niemand het merkte gebeurde toch.

Totdat het zoover was, totdat mijn uur gekomen was. Nog onder de afschuwelijkste pijnen, onder mijn hulpeloosheid van op mijn kamertje, zonder menschen met niemand in huis (ook oude Nicht was die avond uit, een zeldzaamheid) te moeten bevallen, bleef ik koud en nuchter. Als ik sterf, dacht ik, dan is het goed.

Ik stierf niet. Het kind was er. Ik staarde er naar

als naar een fantoom. Wat was dit, wat daar lag, vies en onoogelijk? Ik zag niets van een hulpeloos wicht, ik zag alleen iets vies en onoogelijks, ik had een gevoel alsof dit al het vuil en het afgrijselijke was, waarin mijn zonde vorm aan nam. Het lag nog stil naast me en ik staarde het aan, er was niets wat mij verteederde, ik voelde alleen de koude bewustheid, dat dit nu voortaan de aanklacht van de wereld tegen mij zou wezen als het leven bleef. Nu zouden zij gelijk hebben, die anderen, die mij veroordeelden en uitwierpen, die verachtelijk en met schrik hun handen heelemaal van mij zouden aftrekken *en zelfs God zag ik verachtelijk lachen als ik mijn oogen tot Hem zou opheffen*. Was het kind maar stil gebleven, had het niet geschreeuwd, geen kreet gegeven. Het gaf een kreet en nu was alles zoo werkelijk, dat ik er met mijn handen naar greep. - Ik kan nu nog niet gelooven, dat ik het kind waarlijk wou vermoorden. Maar toen ik mijn vingers eindelijk kon ontsnappen en mijn handen terugnemen, was het blauw en dood.'

Margreet moest hier even ophouden, zoo groot was op dat moment de ontroering in de zaal, duidelijk klonk hier en daar snikken. De vrouwen, de moeders, alles wat mensch was, had het gegrepen zooals het indertijd haar zelf had gegrepen, deze onmiskenbaar echte, diepe wanhoop die uit het hart van een rampzalig mensch opsteeg in deze woorden.

Ook de beide rechters leken niet geheel onbewogen gebleven, al waren zij aan die collectieve emoties gewend.

De president alleen hield vast aan de bewustheid, dat aandoeningen slechts een zuiver oordeel vertroebelen en ook de officier fronste de wenkbrauwen, als achtte hij deze door de verdediger opgezette 'scène' niet geheel oorbaar.

Daarop vervolgde de stem van Margreet met de rust en de nadrukkelijkheid, die haar ondanks haarzelf bij het voorlezen even had verlaten:

‘Deze aangrijpende regels uit een document van mensenwanhoop, de wanhoop van een mensch, die zich door God zoowel als de menschen verlaten zag, die “zelfs God verachtelijk lachen zag als zij de oogen tot hem zou op heffen” - welke een vreeselijk beeld van God had men de arme bijgebracht! - ik kon en mocht ze u niet besparen.

En ik vraag u thans: wat deden deze handen, toen zij naar het kind grepen en zich eerst weer ontspannen konden toen het kind blauw en dood was?

Verdachte kan zelf in haar geschrift het antwoord niet geven. Om de vreeselijkheid van het gebeurde verschuilt zij, verschrikt, zich achter die “ander”. Maar ieder weet, dat zoo'n “ander” niet bestaat dan in de verbeelding, dat het dezelfde mensch is, alleen in een ander stadium. Nog werkt immers haar eigen instinct van zelfbehoud, wanneer zij zich door die ander laat raden het dreigende zichtbaar worden aan haar lichaam te onderdrukken door zich met een touw te omsnoeren? Trouwens, verdachte kan van haar geheele toestand geen juiste beschrijving meer geven, nog in haar herinnering verdraait zij de voorstelling. Maar als men de volle omvang van een ellende niet meer alleen kan dragen zoekt men in zijn innerlijke nood hem te verdeelen, stelt men een persoon voor zich neer, die men de zwaarte van de last op kan schuiven. Dit is menschelijk en wij mogen er verdachte waarlijk niet hard om vallen en zeggen, dat zij zich daarmee aan haar geweten heeft willen onttrekken. Want het geweten bleef in haar aanwezig, dat blijkt later.

Daarom, ik zal u zelf het antwoord geven:

Deze handen vochten voor haar leven, met deze han-

den worstelde de arme zich in laatste wanhoop vrij van een verwurging, die zich om haar eigen hals, om haar eigen leven sloot! Als een mensch, die om zijn laatste restant adem vocht, die hij noodig had om nog voort te kunnen leven. Het was de verdediging van een rampzalig mensch tegen een moordenaar. En deze moordenaar was die gansche menschen- en zedewereld, die over een reeds zoo bitter bedrogene in de liefde, waaruit het kind ontstond, heen viel om haar op te eischen voor de liefdelooze hardheid van een oordeel, dat voor een meisje als verdachte slechts gelijk kon staan met een algeheele vernietiging. Wellicht is het nog nooit zoo beklemmend en werkelijk op haar aangerukt als in het moment, dat ook haar uur geslagen had en zij zich opeens oog in oog besepte met haar ondergang in het oordeel der wereld. Het was niet meer een moeder, die handelde tegen haar kind, zij zag in dat kind niets meer dan iets, dat, zoodra het op de wereld gekomen was, haar door zijn bestaan in deze wereld het verder leven onmogelijk zou maken: hier vocht een mensch met de wereld om zijn eigen leven!

Gij zult mij misschien tegenwerpen: Maar het was toch geen werkelijke bedreiging, er werd haar toch niet werkelijk naar het leven gestaan?

Vergeet niet het beeld, dat ik u van het innerlijk van dit meisje als verdachte heb gegeven en hoe wat men haar, in een haar opgedrongen angst voor de zedelijke veroordeeling, had bijgebracht, voor haar gelijk moest staan met een algeheele ondergang, het haar ontnemen van de laatste levensmogelijkheden. Wat haar tot haar daad moest brengen was op zichzelf al niet meer normaal. Maar is verdachte daarvoor verantwoordelijk te stellen? Is het haar schuld, dat het leven nooit ongestraft in een mensch beschadigd kan worden en dat wat de anderen in hun onnatuur hadden aangericht,

haar toen niet meer normaal deed denken en voelen? Onder haar omstandigheden kon een meisje als verdachte op dat moment niet meer zien *hoe* anders te handelen.

Daarom, mag men verdachte voor haar daad verantwoordelijk stellen als voor een daad, vallend onder artikel 290 van het wetboek van strafrecht? Mag men haar daad in wezen doodslag noemen? Nogmaals: moet deze, wanneer wij alles over de aanleiding weten, niet eerder gekwalificeerd worden als een verdediging van een hulpelooze, van een wanhopige desnoods, maar in zelfverdediging, in noodweer?

Ik ben er van overtuigd, dat men in haar geval niet anders dan van het laatste mag spreken. Mijn geweten verbiedt het mij en, zulks kan ik niet anders aannemen, ook het uwe.

Wil men hier iemand verantwoordelijk stellen, wie kan het anders zijn dan diezelfde menschen- en zedewereld, die verdachte tot haar wanhoopsdaad gedreven heeft, een daad, ongetwijfeld fataal in zijn gevolgen, immers “de dood van anderen ten gevolge hebbend”, maar die zich ook tot ons eigen geweten richt, tot onszelf, die de collectiviteit: de menschheid vormen, die in ons midden begrippen en vooroordeelen bewaren over misdaden, die wij zelf hebben aangesticht met ons hard onbegrip, onze bekrompen moraal, ons beperkt vermogen de menselijke handelingen anders te duiden dan als “zonde”, wanneer zij de door ons eenmaal aanvaarde en als normen der openbare zedelijkheid gestelde grenzen overschrijden? Mogen wij, over wie minstens zoo hard geoordeeld moet worden, over anderen dan een hard gerechtelijk vonnis vellen?

Een wet is maar een letter, een dood ding. Menschen moeten er hun interpretatie aan geven. Wetten zijn onvolmaakt. Hoe duidelijk blijkt het ook thans weer,

nu er in het geval als van verdachte een beslissing genomen moet worden. Slechts voor zijn geweten kan men oordeelen over zijn toepassing.

De openbare aanklager vestigde er uw aandacht op, dat wij in een christelijk land leven. Hij heeft gelijk. Het christendom heeft onze beschaving gevormd, over onze handelingen en onze zedelijke overtuiging is het christendom onze hoogste arbiter. Ook onze rechtspraak is een instelling gebaseerd op het christendom, recht sprekend naar onze zedelijke overtuiging en zich bij zijn vonniswijzing baseerend op zijn geweten, dat een christelijk geweten is evenals het onze.

Welnu, wat zegt ons geweten?

Wat vangen wij aan met wetten, die slechts mensenwerk zijn, slechts goed bedoelde onvolmaaktheid, wanneer ons geweten ons niet gerust stelt over de juistheid van ons inzicht, van onze interpretatie? Ieder rechter, die tevens mensch is - en dat ook behoort te wezen - zal slechts gerust kunnen zijn over zijn vonniswijzing, wanneer zijn geweten het approuveert. Hij heeft een ander mensch tot zooveel jaren gevangenschap veroordeeld en zijn geweten, wanneer hij het ondervraagt: is dit naar mijn overtuiging gehandeld? moet hem dan kunnen zeggen: het was juist en gerecht.

Maar wat geschiedt er wanneer hij vonnis moet wijzen volgens een wet, die niet juist en niet gerecht is, waarin zich een lacune bevindt, die op een bepaald moment niet nalaat aan den dag te treden? En is het soms geen lacune in het wetsartikel van strafrecht, dat *in ieder geval* veroordeeling eischt voor wat onder “doodslag” is geklassificeerd en niet de mogelijkheid openlaat, dat zelfs een in de zin van dit wetsartikel schuldig verklaarde nochtans werkelijk onschuldig kan wezen?

Nogmaals, wat zegt dan ons geweten?

Moeten wij dan niet de zachtmoedigheid van Christus

indachtig wezen aan wie, volgens Johannes 8, de vraag werd voorgelegd wat geschieden moest met de overspelige vrouw, op heeterdaad betrapt en voor hem geleid en waarbij haar aanklagers zich beriepen op de wet van Mozes: dat zij gesteenigd moest worden?

Hoe Jezus zich bukte en met de vinger in het zand schreef en, eerst opziende, toen de anderen aandrongen op zijn antwoord, zeide: “Wie van u zonder zonde is, die werpe de eerste steen op haar”. En verder schreef met zijn vinger in het zand, terwijl de anderen, van de hoogsten tot de laagsten, een voor een weggingen en hij, wederom opziende, de vrouw alleen zag staan. “Hebben zij u niet veroordeeld?” “Nee, heer.” “Dan zal ik u ook niet veroordeelen.”

Maar wat meende Jezus met dat schrijven in het zand?

Ik zal het u zeggen:

Voor de hoogere rechtspraak, voor de rechtspraak van liefde en hogere menselijkheid bleef de rechtspraak van Mozes, hoezeer ook van God ontvangen in de tafelen der wet, slechts woorden, geschreven in het zand, met de voet uit te wischen en te verstuiven. De Zoon was het geweest, die wat de wetten geboden, door zijn Vader gesteld, durfde op te heffen, omdat hij óók de Zoon des Menschen was.

Is het dan niet onze eenvoudige christelijke plicht, in een twijfelgeval als ik u heb aangetoond, de “zonde” van verdachte, zoozeer een zonde voor het gerechtelijk oordeel, naar het Oude Testament nog gevormd en gevangen in de geest van Jehova: Mij is de wrake, met zachtheid aan te zien, onder het gezichtspunt van het Nieuwe Testament, waarin Jezus niet aarzelt met God, zijn eigen Vader te rechten?

Niemand kan er nog wezen, zelfs onder haar rechters, die na het verhoor der getuigen, na kennisname van haar eigen getuigenis, nog zal meenen, dat verdachte

iets anders is geweest tijdens haar door de wet strafbaar geachte handeling dan een rampzalig, in uiterste nood verkeerd menschenkind, een van wie ook Jezus tot zijn Vader zou hebben geroepen: Vader, vergeef haar, zij wist niet wat zij deed! Want niemand, ook gij niet, die haar oordeelen moet, weet wat de zonde werkelijk is vóór hij zelf er toe in verzoeking is gebracht. Verbod alleen is niet genoeg, gebieden en voorpraten is niet genoeg om het een mensch ten volle te mogen aanrekenen, dat hij weten kon wat hij misdeed. De wet weet het zelf ook, dat hij slechts afschrikwekkend kan werken, niet wegnemend en opheffend; alleen die de zonde, de duivel in de mensch zelf heeft ervaren zal hem voor altijd kennen en kunnen overwinnen. Het levenslot heeft aan verdachte deze weg gewezen, dat zij het ervaren moest wat zij bedreef. Hier, staat het niet in de laatste regels van haar eigen getuigenis: “Kon ik mijn kind tot het leven terugroepen, ik zou het doen al was het met opoffering van mijn eigen leven”?

Tot haar had Jezus niet eens meer behoeven te zeggen wat hij tot de overspelige vrouw sprak: Ga heen en zondig niet meer.

Ik kan niet anders dan, mij tot uw geweten richtend, vrijspraak voor verdachte vragen.

Ik heb gezegd.’

5

Na deze woorden, toen Margreet, bleek en onder haar strakheid haar aandoening verbergend, weer ging zitten, brak er op de publieke tribune een begin van een applaus los, dat door de president met haastig gehamer en ‘Stilte!’-geroep werd onderdrukt.

De officier maakte zich nu gereed om te repliceren.

Hij had onder het pleidooi van de ander slechts een enkele maal een aantekening gemaakt en, met een lichte verstoordheid in zijn wenkbrauwen, geluisterd.

Nu rees hij wederom overeind, als hadden de woorden van de ander hem opgeroepen.

Hij begon:

‘De verdediger heeft gemeend mijn eisch, waarin ik tegen verdachte twee jaar gevangenisstraf met aftrek van preventieve hechtenis vorderde, te moeten weerleggen en vrijspraak voor verdachte gevraagd op grond van een zienswijze, waarmee zij wil aantonen, dat hetgeen verdachte deed zelfs geen “doodslag” zou wezen. Haar zienswijze - ik moet het erkennen - is oorspronkelijk en doet een jurist alle eer aan. Maar hij is *fout!*

En wel op deze grond:

Het gerecht heeft niet tot taak een psychologisch probleem op te lossen. Daarvoor raadpleegt het zijn deskundigen. Het advies van de psychiater luidt, dat verdachte alleszins toerekenbaar is te achten voor haar daad. Daarmee is zij tevens verantwoordelijk gesteld. Het gaat niet aan te zeggen: Verdachte heeft tegen een wereld van vijanden gestreden en was in zelfverdediging op het moment, dat zij haar daad verrichtte. Men kan hoogstens toelaten - en dat is ook door mij geschied, - dat verdachte niet *ten volle* verantwoordelijk is te stellen voor haar daad. Mij dunkt, dat ik in mijn eisch hiermee rekening heb gehouden, toen ik twee jaar vroeg, terwijl ik, volgens het maximum, gesteld in het wetsartikel van strafrecht, tot zes jaar had kunnen gaan.

Verdediger tracht ons slechts af te leiden van de zaak zelf en uit haar verwijzen naar het geweten blijkt deze opzet.

Voor het gerecht, nadat het zijn voorbereidingen heeft getroffen, bestaat niet meer een psychologisch,

maar een sociaal probleem. Het gerecht mag zich niet meer door motieven, aan het gevoelsleven ontleend, van zijn plicht laten afleiden, en deze plicht is zoowel het individu als de maatschappij te beschermen. Wat het gerecht beoogt is zoowel vergrijpen tegen het individu als tegen de maatschappij met alle middelen, die in zijn macht zijn, te verhinderen en een van die middelen is het opleggen van straf voor het begane delict. Ook het leven van een kind, zoodra het levensvatbaar is gebleken, staat onder bescherming van het gerecht. Wie zich aan het leven van dat kind vergrijpt is voor de wet strafbaar. Verdachte heeft zich met moordende hand aan het leven van haar kind gewaagd op een wijze, die de dood van dat kind ten gevolge had. Het is niet een geest van wraak, gelijk verdediger het gelieft voor te stellen, welke het gerecht noopt tegen verdachte een strafvordering in te stellen. Het gerecht is niet gevangen in een geest van Jehova: Mij is de wrake - gelijk verdediger dat formuleert - het gerecht doet niet anders dan zijn sociale plicht, waartoe het aangewezen is, door strafoplegging een voorbeeld te stellen en daarmee ook anderen af te houden zich lichtvaardig te begeven in handelingen, die strafbaar zijn, omdat zij gevaar opleveren voor het goed en het leven van medemenschen.

Wat verdachte deed was moord, kindermoord, onder haar omstandigheden doodslag. De verdediger belieft hier wel wat al te gemakkelijk over heen te glijden.

Daarom, het is mij niet duidelijk geworden op welke grond het betoog van verdediger steekhoudend kan wezen, wanneer men *deze* feitelijkheid, door verdediger blijkbaar niet van belang geacht, in aanmerking neemt.

Hoeveel bewondering ik ook heb voor het spitsvondige betoog van verdediger (hier weerhield de officier niet langer een sarcastische glimlach), het heeft mij niet kunnen overtuigen, dat mijn zienswijze: dat de

daad van verdachte “doodslag” is geweest, onjuist is en dat ik in onrecht was met mijn reeds zeer verzachte eisch van twee jaar gevangenisstraf met aftrek van preventieve hechtenis.

Welke eisch ik derhalve blijf handhaven.’

Nadat de officier zich weer had neergezet, vroeg de president:

‘Wenscht de verdediger nogmaals het woord?’

Margreet was overeind gesprongen.

Luid klonk haar: ‘Ja!’

Zij had niet zonder een innige verontwaardiging dit starre, dogmatische geredeneer van de openbare aanklager kunnen aanhooren, iets in haar verzetten zich ten heftigste tegen deze ontkenning van iedere verdere menselijke overweging in het vaststellen van een strafmaat, omdat het gerecht niet meer, zoodra de voorbereidingen waren afgelopen, zou te maken hebben met een psychologisch probleem, enkel nog met een sociaal. Zoo redeneerden mannen! Geen sentimentaliteit, natuurlijk! En ervan overtuigd, dat men goed dacht, wanneer men slechts dacht zooals men altijd placht te denken! In star conservatisme werkte ook de officier weer met dat instituut: het gerecht, het heilige huisje, waaraan niet gekomen mocht worden, want dat stond er nu eenmaal. Afwijking van eenmaal aangenomen gedachtengangen was niet toelaatbaar.-

En zij begon:

‘Uit de wijze, waarop de openbare aanklager meent aan zijn eenmaal gevorderde strafmaat te moeten vasthouden na mijn pleidooi blijkt ten duidelijkste, dat mijn beroep op het geweten, waarzonder ook een man der wet geen rust kan hebben, wil hij een inzicht voorstaan en een strafvordering eischen, die in zijn oogen juist

en gerecht is, bij deze geen enkele weerklank heeft gevonden. Kan en mag hij, na wat ik in mijn pleidooi naar voren heb gebracht en dat hem de tragedie van een beklagenswaardig menschenkind toch wel duidelijk en overtuigend genoeg onthult, blijven meenen, dat twijfel aan de juistheid van een inzicht, dat de daad van verdachte eenvoudig onder “doodslag” klassificeert, zelfs niet behoeft op te komen? Is de openbare aanklager zoo zeer overtuigd, dat het beroep, dat hij uitoefent als strafvorderaar in deze zaak, hem reeds vrijpleit van de mogelijkheid te dwalen?’

De president, die op zijn handen had zitten kijken, klopte nu met de lofgnet met zachte tikjes op zijn papieren. Hij trok de mondhoeken tot een ironische plooi en wierp een blik naar de officier.

Deze zuchtte hoorbaar.

Het wierp Margreet's strijd lust nog meer zijn richting uit.

‘Ja, u, de openbare aanklager, zucht nu. Weet u wel welk oordeel u hebt uitgesproken, welke strafmaat u hebt gevorderd tegen een vrouw, die, wanneer uw eisch wordt toegewezen, zoo aanstonds aan de openbare verachting als gestrafte wordt overgeleverd, als opgeslotene in een strafgevangenis, een vrouw, waarvan men later zal zeggen, dat zij “gezetten” heeft? En dat in een geval, waarin op menschenlijke, op psychologische gronden twijfel inderdaad mogelijk is gebleken? Acht gij uw beroep zoo hoog boven alle twijfel verheven, dat ge u in gevallen, waarin zelfs Jezus niet dorst te veroordeelen, boven Hem moogt stellen, vasthoudend aan uw wetboek, waarop ge uw strafvordering baseert...?’

Hier onderbrak de president haar:

‘Mag ik u doen opmerken, Mr. van Voort, dat ge thans niet ter zake zijt? Wij houden hier geen college over de al of niet bevoegdheid van de openbare aanklager

om zijn beroep uit te oefenen, maar wij zijn hier om uw pleidooi aan te hooren.’

Margreet richtte zich nu op hem:

‘Meneer de president, het behoort tot mijn pleidooi u allen te laten voelen, te laten beseffen hoe ijdel het is een strafmaat te bepalen voor de gedragingen van een mensch, die als in strijd met de wet handelend werd verklaard. Het is mijn plicht als verdediger alles te beproeven u dat inzicht bij te brengen, waarvan ik zelf in het geval van verdachte zoo ten heiligste overtuigd ben. Er is aan dit alles ook een menschelijke kant en leefden wij in een land, waarin een jury bestond, dan weet ik zeker, dat haar veroordeeling niet uitgesproken zou worden (de president maakte een bedenkelijke beweging met de wenkbrauwen, wat Margreet er toe bracht er aan toe te voegen:) en zeker niet in een vorm, die een mensch als mijn cliënt nu voor twee jaar in een cel opsluit. Ik ben van deze lacune in onze rechtspraak, die geen jury kent, aan wie ten slotte het uitspreken van het “schuldig” of “niet schuldig” wordt overgelaten, zoo overtuigd, dat ik niet mag nalaten u daarop te wijzen, om daarmee een veroordeeling, die zelfs met een dag gevangenisstraf nog te onmenschelijk is, tenminste te verhinderen op twee jaar te luiden. Moet ik nogmaals releveeren wie en wat verdachte is, moet ik nogmaals de stukken voorlezen, die ik u heb voorgelezen uit het geschrift, dat verdachte in haar voorarrest schreef en waaruit u, wanneer u nog een waarlijk menschelijk gevoel bezit, hebt kunnen ervaren hoe zwaar er reeds door diezelfde menschheid, die thans haar veroordeeling aandurft, tegen een arm, onwetend, door orthodoxe hersenschimmen gekweld meisje is misdreven voordat de verbijstering haar in een wanhoop stortte, waarin zij niet meer kon weten wat zij deed? Moet ik dat alles nogmaals naar voren brengen, opdat gij, man-

nen van de wet, zelf ter verantwoording geroepen door een hogere wetgeving dan de onze niet zult moeten stamelen: Ook ik wist niet wat ik deed?’

En met de vinger naar de officier wijzend:

‘Het kind! Gij beroept u maar steeds op het kind! Maar de moeder gaat vóór het kind. De dokters, de artsen, die bijstand verleen en zijn menschievender en weten beter dan gij!’

De president wierp haar een kwaadaardige blik toe. Daarna ondervroeg hij de officier met de oogen.

Deze knikte.

De president richtte nu wederom het woord tot haar:

‘Mag ik vragen of de verdediger nog aan het zakelijke toe denkt te komen of dat wij haar pleidooi...’

Heftig repliceerde Margreet:

‘U moogt mijn pleidooi niet onderbreken voordat ik zelf aan het eind ervan ben gekomen. Dat verbiedt u de wet! Ik kom op voor een mensch, voor het lijden van een mensch, niet voor een “sociaal probleem”, zooals de openbare aanklager het belieft te zien. Ik bestrijd uw rechtspraak, die zich bij voorbaat baseert op de “slechtheid” van de mensch, daar gaat hij van uit, daarnaar oordeelt hij, het andere ziet hij niet. Ik kom op tegen een gerechtelijke dwaling, die een misdaad gaat worden wanneer hier een mensch veroordeeld wordt, die niet veroordeeld mag worden. Ik moet het voor mijn geweten kunnen verantwoorden, dat ik al mijn kracht en al mijn overtuiging heb ingezet om dit te verhinderen!’

En bijna schreeuwend riep zij:

‘Ik zal dus de vrijheid nemen verder te gaan!’

6

Hier werd haar een briefje gebracht, dat de bode naast haar neerlegde:

‘Gaat u zoo niet door. U bederft uw zaak op deze wijze. Ziet ge niet hoe gij de rechters tegen u inneemt?’

Margreet schrok op. Het duizelde haar. Even sloot zij de oogen, als moest zij zich bezinnen. Verloren?

Toen zij daarna rondzag: van wie kwam dat briefje? ontmoette zij twee strak op haar gerichte oogen. Het waren de oogen van diezelfde jonge jurist, met wie zij dat gesprek had gehad, waarbij deze haar voor hield welk een chaos er zou wezen als de maatschappij niet door de wet beschermd werd.

Met kracht schudde zij haar gespannenheid van zich af, en vervolgde, kalmer geworden:

‘Het zakelijke van mijn pleidooi is dit:

Na alles wat ik gezegd heb en naar voren gebracht;

Na alles wat ik u heb laten zien in de ziel van een arm menschenwezen, een kind nog en uit het innigste van haar hart een daad berouwend, die zulk een noodlottig verloop heeft gehad en waarvoor zij nu aan uw oordeel zal worden overgeleverd;

Na mij nogmaals te beroepen op een menschelijk hart ook bij haar rechters om haar omstandigheden in hun volle omvang indachtig te willen wezen;

Verzoek ik om de uiterste clementie voor verdachte en vraag, naar mijn overtuiging, die niet anders kan, om een vrijsprekend vonnis.’

De president knikte bevredigd: dit klonk beter dan die aanmatiging over de bevoegdheden van het gerecht.

Margreet ging weer zitten, bleek, en zichtbaar vermoeid. Met trillende hand dronk zij een slok uit het glas water naast haar.

De president vroeg:

‘Wenscht verdachte nog iets te zeggen?’

Slechts een even, ontkennend, schudden met het hoofd was het antwoord. Alleen Margreet merkte, dat An thans aan het eind van haar kracht was gekomen.

‘Dan trekt de rechtbank zich in raadkamer terug.’

De rechters begaven zich daarop in een aangrenzend vertrek.

Het bleef stil in de zaal. Men hoorde nu het snikken van verdachte Winters, die met het hoofd diep voorover op de gevouwen handen lag, een arm hoopje mensenleed temidden van de groote en plechtig-strengte ruimte. Haar schouders hieven zich boven haar uit en deze schouders schokten en trokken als werd er wild aan gerukt.

Margreet ging op haar toe, zelf tot schreiens toe vol deernis, legde haar hand zacht op die niet te bedaren schouders, fluisterde: ‘Moed gehouden, An!’

De ander zei alleen, met gesmoorde stem: ‘Geef mij uw zakdoek.’

Na een kwartier keerden de rechters uit de raadkamer terug.

De president, na zijn plaats weer te hebben ingenomen, liet zijn korte hamerslag hooren.

En terwijl aller spanning zich op hem richtte en ook Margreet de zenuwen in haar slapen voelde trillen, sprak hij op nadrukkelijke toon, voor ieder goed verstaanbaar:

‘De rechtbank zal onmiddellijk vonnis wijzen.

Het ten laste gelegde acht zij wettig en overtuigend bewezen. Het ten laste gelegde wordt door haar gequalificeerd als kinderdoodslag.

De verdachte is strafbaar.

Zij wordt veroordeeld tot een gevangenisstraf van één jaar, met aftrek van preventieve hechtenis.’

Hoofdstuk XI

1

Thuis gekomen van haar pleidooi voor het gerecht, aan haar bureau gezeten, waarop zij werktuiglijk haar acten-tasch had neergelegd, liet Margreet het hoofd in de handen zinken.

Zij was moe, oneindig moe. Van een moeheid, waarvan zij niet meer scheen te kunnen uitrusten.

Alles in haar trilde. Een koorts scheen het; toch waren het alleen de zenuwen, die onder de te sterke spanning, waarin zij dagenlang hadden verkeerdt, voort gingen te trillen, als konden zij niet meer ontspannen worden.

Bijna gevlucht was zij voor de anderen, die haar hadden omringd, hun getroffenheid over haar woorden betuigden, van George, die haar zelfs enthousiast had gelukgewenscht.

Het leek haar haast een hoon: waarmee viel haar te feliciteeren? Zij had niet anders dan het gevoel van een diepe ontmoediging. Zij had de officier een jaar van zijn eisch ontrukkt, toch, zij kon het niet anders voelen: het was een nederlaag.

Zóó had zij het niet gezien, het zich niet voorgesteld. En in haar bitterheid verweet zij het zichzelf, dat haar op de repliek van de officier haar voorgenomen kalmte had begeven, dat zij zich een moment in een heftigheid had verloren, die haar positie maar zwakker had gemaakt.

Zij trachtte haar gedachten te verzamelen, redelijk te wezen. Die vrijspraak, had zij er werkelijk, ècht, aan geloofd?

Ja, zoo had het gemoeten - als alles kon gaan zooals het volgens gedachtelijnen gaan moest. Had zij zich niet eerder laten bezielen door een hersenschim, een gedachte, die ongetwijfeld nieuw was en ongewoon, maar in werkelijkheid niet te realiseren? Nu was zij hard op een stootblok ingelopen, dat niet te verzetten was gebleken en waartegenover zij haar krachten had overschat. Ongetwijfeld, wat met menschenkrachten mogelijk was had zij beproefd. Zij had zichzelf waarlijk niet gespaard. Maar het resultaat van dit alles, van de spanning, waarin zij haar strijd had voorbereid, alles opgebouwd en afgewogen, dagen lang aan één stuk werkend en zoekend?

Ginds zag zij An Winters, voor een jaar naar een strafgevangenis gevoerd. Een vrouw als zij, voor wie zij met de verwoede kracht van haar innigste overtuiging had gevochten. Het had ten hemel geschreid, wat daar allemaal in de rechtzaal was bloot gekomen. En zijzelf, sprekend met alles wat het woord een mensch aan overtuigingskracht kan laten zeggen, tegenover het botte geweld van een gerecht, dat de gevoelsgronden, waarop een overtuiging is gebaseerd, verwerpt.

Alleen stond zij, alleen was zij gebleven. Had zij waarlijk gemeend een strijd tegenover zich te zien als op de schilderijen van Pieter Brueghel, in haar phantasie opgesierd met engelen en duivelen? De cohorten van hen, die haar medestrijders hadden moeten wezen, omdat zij ook voor haar in de strijd stond, ook voor haar opkwam, die tallozen, wier levenslot evenals dat van An Winters gebonden was geweest aan een uitleg van de letter van de wet, zij hadden haar niet omringd, zij alleen moest de strijd voeren, martelares en moedig verdediger van een gerechte zaak.

De rechters maakten de sterkste vrouw zwak. Jeanne d'Arc, wat was deze trotsche en onvermoeibare vrouw geworden, zoodra zij buiten het strijdperk van haar geloofskracht was gevoerd en in een gevangenis bespionneerd, met eindelooze vragen gekweld, door laffe geestelijken bestookt en belachelijk gemaakt: een arm menschenkind, dat bijna om genade voor haar leven had gevraagd!

Wat beteekende ten slotte dat jaar winst op een vonnis, dat één bittere onrechtvaardigheid bleef?

Die anderen, de rechters, zij zouden naar huis gaan in de overtuiging, dat het juist en gerecht was wat zij hadden beslist, zichzelf wellicht feliciteeren, dat zij zich niet in de valstrik van het gevoel hadden laten lokken, die zij zich door een vrouw gesteld meenden. Hoe zelfvoldaan zaten zij op dit moment wellicht bij hun glas bier of hun bittertje, in het café, waar zij van hun dagtaak plachten uit te rusten. 'Wat is er nieuws?' 'Niets, een gewone zaak.' Misschien smaalde er nog een, in het voorbijgaan: 'Die verdediger heeft nogal zonderling gesproken. Geen vrouwenwerk!'

Dat bereikte men, daarvoor vocht men, schreeuwde men het de menschen uit het diepst van zijn hart in het gezicht.-

En wat blijft er over?

Hier. Hier. Margreet. Kapot gewerkt, over haar zenuwen heen, ondanks de uiterste beheersching, waartoe zij zich heeft gedwongen.

Zij vocht tegen nerveuse tranen, die in haar oogen opzwellen en over de wangen begonnen te loopen.

Och, laat mij maar, zei zij tegen zichzelf.

2

Er werd geklopt. Lydia trad binnen.

‘Hoe gaat het, old boy?’

Margreet zag op, wischte snel haar tranen af.

Zij glimlachte:

‘Niet veel meer waard op het oogenblik.’

‘Nu moet je rust nemen, aan niets meer denken, Margreet. Je hebt je plicht gedaan en op bewonderenswaardige wijze. Ik heb nog nooit zóó een mensch gelijk hooren hebben, als toen jij sprak. Maar gelijk hebben alleen geeft niet tegenover het gerecht. Jezelf heb je werkelijk niets te verwijten. In mijn hart heb ik ook nooit durven aannemen, dat je bereiken zoudt wat je je had voorgesteld, al was het nog zoo waar. Zoo is het in de wereld nu eenmaal niet. Dan zou er veel grondig overgedaan moeten worden. Mocht de vrouw het ooit geheel kunnen winnen, dan zou het wetboek van strafrecht niet meer uitsluitend mannenwerk moeten wezen. Zoolang nog een college van mannen recht spreekt over de vrouwen zullen deze laatste onafwendbaar de minderen wezen. Alleen wanneer de macht zou zijn verdrongen of althans in evenwicht gebracht krijgen de vrouwen ook een kans op een billijkere rechtspraak.

Als je rekening houdt met de werkelijkheid, Margreet, dan zul je moeten erkennen, dat je véél hebt bereikt. Je moet niet in je ontmoediging over het hoofd zien, dat het je toch gelukt is om zooal niet vrijspraak voor An Winters te verkrijgen dan toch een voor de wet licht te achten straf. Wat had je in de bestaande omstandigheden nog méér voor haar kunnen doen? In hooger beroep gaan? Dat was slechts een leege geste gebleven, een protest zonder gevolgen en met zelfs de kans, dat het gewonnene nog verloren ging, dat een ander rechtscollege zich nog eens zou bedenken en in voor An ongunstige zin. Het was al veel gewonnen, dat de Officier het niet deed, zich bij de uitspraak van de rechters neerlegde.’

‘Ja,’ beaamde Margreet, ‘en ik was al aardig op weg hem in mijn onbezonnenheid daartoe te tarten. Het is lief van je, Lydia, wat je me daar allemaal zegt. Je bent altijd een beste geweest en ik geef toe, dat er aan het vonnis in praktische zin niets meer te veranderen is, al blijft mijn geweten er nog steeds tegen in opstand.

Zie je, het is erg moeilijk voor mij An, die ik zoo graag vrij had gehad, de gevangenis in te moeten zien gaan, zelfs al is het maar voor een jaar. Ik heb nu eenmaal een gevoel alsof ze mij zelf daar heen hebben gebracht, zoo nauw had ik mij aan haar verbonden. Het is bijna niet te zeggen wat ik in deze dagen heb doorgemaakt, voor hoeveel menselijke jammer en vooral van vrouwen mij de oogen zijn opengegaan sinds ik mij voor die zaak van An inzette. Ik volgde een impuls, ik stortte mij bijna hals over kop in iets, waarvan ik zelf eigenlijk niet wist hoe diep het was. Ik werd mijns ondanks meegesleept, iets sleepte mij mee, met mijn verstand niet meer te beheerschen hoewel ik er aanvankelijk een redelijke uitleg voor had: ik trok mij immers de zaak van een aangeklaagde aan, ik was een advocaat, lag het dan ook niet voor de hand, dat ik verdedigde wat ik vond, dat verdedigd moest worden? Maar ik weet nu, dat ik met An mijzelf in de strijd gooide, dat ook ik, zoo nuchter-koel en spottend tegenover dingen, die ik bij vrouwen eenvoudig “doorslaan” vond, in mijn diepste wezen een vrouw was en dat ik had te ontdekken en te erkennen, dat dit *goed* was. Ik heb aan An doorgemaakt wat een vrouw is, als vrouw geschapen, tot vrouwzijn voorbestemd. Het is waar, ik had mij wel eens verontrust over wat ik een vrouwelijk tekort in mij oordeelde. Maar ik nam aan: ook zoo ben ik nu eenmaal geschapen, cultuur, ontarding, enz., dacht ik, zullen er een rol in spelen. Maar ik zeg nu: goddank is het niet zoo. Ik heb een harde tijd doorge-

maakt, ik was ook hoogmoedig, maar ik ben blij, dat ik in mijzelf heb mogen ontdekken een vrouw te zijn en niet een van die half-wezens, die zich alleen maar zoo boven het vrouwzijn verheven achten, omdat zij geen vrouwen zijn of althans het niet kunnen zijn. In hun redeneering, dat het vernederend zou wezen een vrouw te zijn hebben zij in zooverre gelijk, dat de positie van een vrouw in een wereld, die door mannen is gemaakt en wordt beheerscht, niet steeds benijdenswaardig is en dat de vrouwelijke sexe zich vaak op een zeer onredelijke wijze geweld aan moet doen wil zij niet met het gerecht in conflict komen. In mijn verontwaardiging over het geval van An Winters heeft ook dat een groote rol gespeeld, dat ik de vrouw veroordeeld zag worden *omdat* zij vrouw was geweest. Ik weet, Lydia, dat jij niet het moderne standpunt deelt, dat de vrouw haar zelfbeschikkingsrecht over haar lichaam moet hebben, omdat jij dat tegen de natuur in vindt gaan, die bepaalt, dat de vrouw moet voortbrengen, wanneer haar uur daartoe geslagen heeft, en dat zij dan niet met geweld een taak van zich af mag schuiven, waar de natuur haar toe voorbestemt. Maar de eigenaardige toestanden van onze samenleving maken het nogal ingewikkeld en je kunt makkelijker eischen dan het uitgevoerd kan worden. Er kan wel degelijk een gevoel van eigenwaarde bij een vrouw een rol in spelen wanneer zij niet onder *die* omstandigheden gedwongen wil worden vrouw te wezen, die haar als *vrouw* vernederen. Maar in het algemeen gesproken heb je gelijk. De wet behoort er zich, door een dreigen met straf, niet mee te bemoeien, dat maakt maar ongelukkigen en zenuwzieken. Voor de wet behoort iedere vrouw, die voortbrengt, gelijk te wezen en ze niet te catalogiseeren in zedelijken en onzedelijken, in casu getrouwen en ongetrouwen. En zoo zie ik het en zal het steeds blijven zien: dat de moord van An Winters op

haar kind een moord was van de maatschappij op een ongehuwde moeder.’

3

Ja, Margreet mag zich niet langer ontmoedigd gevoelen. Wat gedaan kón worden is gedaan.

Zij heeft de ontferming van Christus voor de zondares aangeroepen, maar het gerecht, zelf slaaf van zijn plicht, voorgeschreven in de letter van de wet, heeft het niet kunnen toelaten. Het is op zijn manier ‘menschelijk’ geweest en het heeft het uiterste toegestaan wat toegestaan kon worden: een naar vermogen lichte straf heeft het opgelegd.

Maar een straf toch, een veroordeeling toch.

Lydia heeft gelijk: het werk zou grondig overgedaan moeten worden als een andere beslissing ooit mogelijk zou wezen, als deze hel voor de vrouw ooit onbestaanbaar gemaakt zou kunnen worden.

Margreet wil zich niet langer kwellen met haar ‘nederlaag’. Laat het voor haarzelf winst geweest zijn, winst als mensch, als vrouw.

Zij heeft er voor moeten lijden, op haar wijze zoo zwaar als An Winters. Zij heeft deze arme zuster in haar hart genomen, haar met liefhebbende, beschermende armen omvat gehouden. Haar schuld is het niet geweest, dat het schild, waarmee zij haar wou dekken, gespleten is, doormidden gehouwen door het zwaard van het gerecht.

Maar het leven is er nog, dat haar zal toelaten aan An Winters veel goed te maken van het onrecht der anderen.

De tijd ging om, de wereld ging voort, over alle leed heen.

In de dancings klopte de negertrommel verder, mensen draaiden zich exotisch op dansen van wilden.

Jonge mensen, mannen en vrouwen, hielden elkaar omvat, dansten op een helling, die hen, evenals An Winters, kon doen afglijden in de greep van de verleiding, die daarna snel en zeker zijn kronkels om hen heen zou schuiven. De jeugd ging voort en lachte, zag naar de gevallen niet om, danste zich een bevrijding uit de nood van het lichaam, onder de schaduw van de Jehova-geesel en het zwaard van het gerecht.

Boomen bloeien altijd weer na barre wintertijd, bloemen ontspruiten uit de harde aarde, koudere winden worden zoeler en omwaaien met een luwte het lentelijk gebeuren van een weer jong geworden natuur. En ook de lente in het hart van een jonge menschheid is niet te doden. De jeugd vergeet en denkt slechts aan zichzelf.

Zoo juist komt uit de strafgevangenis een vrouw. Het is geen meisje meer. Het leven heeft haar een merkteken opgedrukt: zij heeft 'gezeten'. Met een armzalig koffertje verlaat zij de deur van het gevangenisgebouw en staat verblind en eenzaam tegenover weer een nieuwe lente, die zij reeds vergeten was. Liever keerde zij weer om. Wat moet zij thans opnieuw in dit leven?

Doch een andere jonge vrouw komt op haar af, met veerkrachtige stappen. Zij heeft bloemen in de handen en duwt ze haar in de armen.

'Welkom, An!' roept tot haar een stem.

Welkom? vraagt zij aan zichzelf. Zal ik nog ergens

welkom wezen? Ik doodde mijn kind, ik ben een moordnares. Ik heb mijn straf ondergaan, ik heb mijn straf uitgezeten. Is een moordnares nog ergens welkom?

En tranen van ontroering lopen haar over de wangen, als de ander, die nu naast haar gaat, de arm om haar middel legt en haar zacht met zich meevoert.